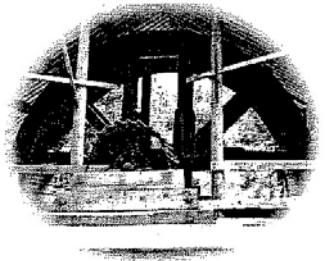
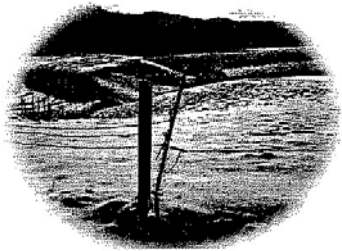

Lørenskogs kulturarv -

Kommunedelplan for
Bevaring og forvaltning av
Kulturminner,
Kulturmiljøer og
Kulturlandskap i
Lørenskog kommune

Del II:
Bakgrunnsdokument

Vedtatt av kommunestyret
den 13.12.06, sak 085/06.

Forord

Lørenskogs kulturarv - Kommunedelplan for bevaring og forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Lørenskog kommune er utarbeidet som et vurderingsgrunnlag i arbeidet med å ta vare på kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Lørenskog kommune. Kommunens mål om å bevare markerte landskapstrekk, kulturmark og kulturminner som viktige elementer for opplevelse og kunnskapsspredning ble fremlagt i kommuneplan 2003-2014-2020 av 11. juni 2003. Planinnholdet i kommuneplanen bygger bl.a. på forslag fra en referansegruppe bestående av: *Berit Anderson* (Akershus fylkesmuseum), *Ragnhild Krogness* (Akershus fylkeskommune, avd. for regional utvikling), *Tore Rønsberg* (byggesakskontoret i Lørenskog kommune), *Lørenskog historielag v/Trygve Baarlid*, *Arne Skrolsvik* og *Ragnar Birkeland*, *Lørenskog landbruksforening v/Ole Jørgen Baarlid* samt *Regionkontor landbruk ved Roy Johansen*. Arbeidsgruppen har bestått av miljøvernsjef: *Bjørn Torp*, tegner ved reguleringskontoret: *Turid Nordahl*, fagsjef for kulturvern/museum: *Bjørn Berre*, og 1. konsulent *Ingrid Vatne*.

Kommunedelplanen ble sluttbehandlet i Lørenskog kommunestyre den 13.12.06, sak 085/06. Vedtaket lyder:

Kommunedelplan for bevaring og forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Lørenskog kommune med de tillegg, endringer og presiseringer som fremkommer i saken, vedtas som:

- retningsgivende for kommunene planlegging av arealbruk og utbygging, og
- retningsgivende for målformuleringer, retningslinjer og handlingsplaner for bevaring og forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap.

Planen forholder seg i særlig grad til områder hvor det planlegges arealendringer/regulering av områder, og enkelte områder for planen tar derfor utgangspunkt i avgrensninger som er gjort i forhold til øvrige planer i Lørenskog. Før et område blir regulert vil kommunedelplanen være retningsgivende for arealbruken i Lørenskog kommune når det gjelder områder som vedrører planinnholdet.

En viktig del av planinnholdet er å verdivurdere de kulturminner, -miljøer og -landskap som er registrert i kommunen, og fremme det som karakteriserer kulturminnene og i særlig grad det miljøet kulturminnene er del av. Vurderingen vil utgjøre et grunnlag for fremtidige oppgaver vedrørende kulturminner og kulturmiljø/kulturlandskap. Verdivurderingen har to hovedformål:

- Å være et grunnlag for å fremme mål, retningslinjer og handlingsplan for bevaring og forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap.
- Å gi mulighet for å avveie slike bevaringshensyn mot andre hensyn i kommunens planlegging av arealbruk og utbygging. I slike planprosesser kan ikke vern anbefales uavhengig av andre hensyn hvis ikke vern er fastlagt ved lov.

Plandokumentet er utarbeidet i to deler. Del I utgjør selve planen med bl.a. mål, retningslinjer og anbefalinger for vern av de kulturminnene som danner grunnlaget for innstillingen, og som er det dokumentet hvor det foreslås rullering. Et mål er at planen skal innarbeides i kommuneplanens arealdel i størst mulig grad for å kunne bli et effektivt redskap i arbeidet med vern av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap. Del I er inndelt tematisk og det bør regelmessig (hvert 4 år) foretas en vurdering om det er behov for revidering av

kommunedelplanen. I revidering av planen bør det i særlig grad legges vekt på å inkludere ev. nyvurderte objekter/områder. Videre bør status for de allerede vurderte områdene gjennomgås for å se om disse vurderingene må justeres i forhold til de endringene kommunen gjennomgår.

Kap. 5/Handlingsplan i Del I bør rulleres hvert år i forbindelse med økonomiplanbehandlingen.

Del II er bakgrunnsdokumentet som gjennomgår alle områdene med kulturhistorisk innhold og gir begrunnelse for verdivurderingen. Del II er geografisk inndelt, og legger vekt på den sammenhengende objektene befinner seg i. Bakgrunnsdokumentet gjør også rede for registrerte kulturminner som er revet og registrerte ruiner etter husmannsplasser/tufter.

I tillegg til plandokumentet (Del I og Del II), foreligger en fotodokumentasjon av samtlige eksisterende SEFRAK- registrerte byggverk i Lørenskog, samt en oppdatering inkl. kart over objektene i SEFRAK.¹

Akershus fylkeskommune har bidratt med økonomisk støtte til arbeidet.

Lørenskog kommune, 13.12.06

Ingrid Vatne
1. konsulent v/kulturtjenesten

¹ SEFRAK er forkortelse for *Sekretariat for registrering av faste kulturminner i Norge.*

Innholdsfortegnelse:

FORORD	0
FORORD	1
INNHALDSFORTEGNELSE:	3
1. INNLEDNING.....	8
1.1. HVA ER KULTURARV?	8
1.2. HVA SKAL VI TA VARE PÅ?	8
1.3. PLANENS INNDELING	8
2. HISTORIKK OG KARAKTERISTISKE TREKK VED KULTURARVEN I LØRENSKOG KOMMUNE.....	9
2.1. GEOGRAFISK PLASSERING OG KARAKTERTREKK	9
2.2. NÆRINGSGRUNNLAG	10
Eldre tid/førindustriell tid:	10
Industrien knyttet til vinteren.....	11
2.3. HISTORISKE KOMMUNIKASJONSLINJER:	11
2.4. KULTURMINNER I LØRENSKOG.....	12
Fornminneregistrerte kulturminner:	12
SEFRAK-registrerte kulturminner:	13
2.5. KULTURLANDSKAPET I LØRENSKOG	14
Begrepsavklaring og innhold:	14
Bevaring av kulturlandskap.....	14
2.6. LØRENSKOG I DAG.....	14
3. BEVARINGSKATEGORIER OG BEGRUNNELSE FOR VERDIVURDERING.....	15
3.1. BEVARINGSKATEGORIER	15
3.2. SATSNINGSOMRÅDER OG BEGRUNNELSE FOR BEVARING.....	16
3.2.1. Kriterier for vern:.....	16
3.2.2. Riksantikvarens kriterier for vern av kulturlandskap:	16
3.2.3. Grøntstruktur plan for Romerike: kriterier for vurdering av kulturlandskap:	17
4. GRUNNLAG FOR VERDIVURDERING AV BYGNINGER I HELHETLIGE GÅRDSMILJØ:	18
4.1. Gårdstun vurdert til bevaringskategori B:	18
4.2. Gårdstun vurdert til bevaringskategori C:	18
5. DELOMRÅDE 1: FJELLHAMAR A	18
5.1. OMRÅDEBESKRIVELSE:	18
5.2. FORNMINNER: Gravrøysene i Haneborgåsen.....	19
5.4. SEFRAK-REGISTRERTE BYGNINGER.....	20
5.4.1. Haneborg hovedbygning: 107/921	20
5.4.2. Skårer Ødegården (våningshus, stabbur, gårdstun) 106/1.....	21
5.4.3. Steinerud, husmannsplass, 106/130.....	22
5.5. ØVRIGE BEVARINGSVERDIGE KULTURMINNER	23
5.5.1. Forslag om dokumentasjon i forhold til nær fortid og samtid.....	23
5.5.2. Fjellhamar sentrum/tidlig blokkbebyggelse:	23
5.5.3. Etterkrigsbebyggelse:	23
5.6. REVNE BYGNINGER OG GÅRDSANLEGG:	24
5.7. REGISTRERTE HUSMANNSPLASSER/TUFTER:	24
6. DELOMRÅDE 2: FJELLHAMAR B	24
6.1. OMRÅDEBESKRIVELSE	24
6.2. FORNMINNeregistrerte kulturminner	25
6.3. KULTURLANDSKAP	25

6.4. SEFRAK-REGISTRERTE KULTURMINNER	25
6.4.2. <i>Bolighus Granlund: 107/7</i>	26
6.4.3. <i>Granlund, bryggerhus/kontorbygning:107/1002</i>	27
6.4.4. <i>Østre Granlund: Hovedbygning og uthus: 113/9</i>	28
6.4.5. <i>Granlund, Søndre, Bolighus: 113/10</i>	28
6.4.6. <i>Granlund, Hybelhus: 113/37:</i>	29
6.4.7. <i>Vittenberg/Bråten (Bråtan) nordre: Bolighus 113/3</i>	29
6.4.8. <i>Knatten, husmannsplass: 107/20</i>	30
6.4.9. <i>Fjeldstad: våningshus: 81/3</i>	30
6.5: ØVRIGE BEVARINGSVERDIGE KULTURMINNER	31
6.5.1. <i>A/S Fjeldhammer Brug: 107/11</i>	31
6.5.2. <i>107/762: Fjellhamar skole og Fjellhamar lærerbolig</i>	32
6.5.3. <i>Blåkollen etterkrigsbebyggelse – Områdebeskrivelse</i>	33
6.5.4. <i>Stikkvei mellom Marcus Thranes vei og Fjellveien</i>	33
6.6. REVNE BYGNINGER OG GÅRDSANLEGG:	34
6.7. REGISTRERTE HUSMANNSPLASSER/TUFTER:	34
7. DELOMRÅDE 3: KJENN/ROBSRUD	34
7.1. OMRÅDEBESKRIVELSE	34
7.2. FORNMINNEREGISTRERTE KULTURMINNER	35
7.3. KULTURLANDSKAP	35
7.4. SEFRAK-REGISTRERTE KULTURMINNER:	35
7.5. ØVRIGE KULTURMINNER	35
7.5.1. <i>Solheim skole, 108/45</i>	35
7.5.2. <i>Solheim etterkrigsbebyggelse:</i>	36
7.5.3. <i>Lørenskog stasjon: 106/115</i>	36
7.6. REVNE BYGNINGER OG GÅRDSANLEGG	37
7.7. REGISTRERTE HUSMANNSPLASSER/TUFTER	37
8. DELOMRÅDE 4: VALLERUD/RASTA/RØYKÅS/VISPERUD/THURMANNSKOGEN.....	37
8.1. OMRÅDEBESKRIVELSE	37
8.2. FORNMINNER	37
8.3. KULTURLANDSKAP	37
8.4. SEFRAK-REGISTRERTE KULTURMINNER	38
8.4.1. <i>Rasta gård: Våningshus,100/2 og gårdsmiljø, 100/432</i>	38
8.4.2. <i>Visperud, tidligere våningshus, 105/97 (tidligere 105/4)</i>	38
8.6. REVNE BYGNINGER OG GÅRDSANLEGG:	39
8.7. REGISTRERTE HUSMANNSPLASSER/TUFTER	39
9. DELOMRÅDE 5: SKÅRERÅSEN/LØRENSKOG SENTRALOMRÅDE	39
9.1. OMRÅDEBESKRIVELSE	39
9.2. FORNMINNEREGISTRERTE KULTURMINNER:	40
9.3. KULTURLANDSKAP	40
9.4. SEFRAK-REGISTRERTE KULTURMINNER	40
9.4.1. <i>Skårer gård, våningshus 101/45 (tidligere bnr. 1)</i>	40
9.4.2. <i>Øvre Løken, hovedbygningen: 100/1</i>	41
9.4.3. <i>Nordre Sørli: 110/364 (tidligere bnr 1)</i>	42
9.4.4. <i>Benterud tidligere våningshus, 100/4 og 100/10</i>	43
9.5. ØVRIGE KULTURMINNER	43
9.5.1. <i>Bøndernes hus: 100/17</i>	43
9.5.2. <i>Rolvstrud etterkrigsbebyggelse</i>	44
9.5.3. <i>Gamle Ra-Gla</i>	45
9.6. REVNE BYGNINGER OG GÅRDSANLEGG	45
9.7. REGISTRERTE HUSMANNSPLASSER/TUFTER	45
10. DELOMRÅDE 6: HAMMER/TORSHOV/RØYRI/NORDLI: LØRENSKOG GRØNNE SENTRUM45	
10.1. OMRÅDEBESKRIVELSE	45

10.2. FORNMINNEREGISTRERTE KULTURMINNER	46
10.4. SEFRAK-REGISTRERTE KULTURMINNER	47
10.4.1. NORUM: VÅNINGSHUS. 87/2	47
10.4.2. Nordre (Øvre) Røyri våningshus og stabbur: 87/1	47
10.4.3. Mellom Røyri. Våningshus og stabbur: 87/7	48
10.4.4. Mellom Hammer: 111/1 og 111/53 (Lille Hammer).....	49
10.4.5. Nordre Hammer: 111/2	50
10.4.6. Søndre Hammer: 111/3	51
10.4.7. Lørenskog kirke: 111/20.....	52
10.4.8. Torshov: 112/1.....	52
10.4.9. Hammer skole: 111/4.....	53
10.4.10. Hammer bru.....	54
10.4.11. Nordli drengestue og stabbur: 109/1.....	55
10.5. ØVRIGE KULTURMINNER	55
10.6. REVNE BYGNINGER OG GÅRDSANLEGG	56
10.7. REGISTRERTE HUSMANNSPASSER/TUFTER:.....	56
11. DELOMRÅDE 7: NORDBYGDA.....	56
11.1. OMRÅDEBESKRIVELSE	56
11.2. FORNMINNEREGISTRERTE KULTURMINNER:	56
11.3. KULTURLANDSKAP	57
11.4. SEFRAK-REGISTRERTE KULTURMINNER	57
11.4.1. Bårli: Gårdstun: (Hovedbygning, bryggerhus/drengestue, fjøs/låve, gårdstun): 81/1	57
11.4.2. Kulandsholen, stabbur og bolighus: 83/66 (tidligere bnr. 2):	58
11.4.3. Sletten: Bolighus: 82/6:	59
11.4.4. Hovelsrud: Våningshus og stabbur, gårdstun: 84/1	59
11.4.5. Tidligere Nedre Østby våningshus, nå: 84/28	60
11.5. ØVRIGE KULTURMINNER	61
11.6. REVNE BYGNINGER OG GÅRDSANLEGG	61
11.7. REGISTRERTE HUSMANNSPASSER/TUFTER	61
12. DELOMRÅDE 8: LOSBY/LOSBYDALEN.....	62
12.1. OMRÅDEBESKRIVELSE	62
12.2. FORNMINNEREGISTRERTE KULTURMINNER	62
12.3. KULTURLANDSKAP	62
12.3.1. Losby Bruk.....	62
12.3.2. Losbydalen spesialområde.....	63
12.4. SEFRAK-REGISTRERTE KULTURMINNER	65
12.4.1. Losby, hovedbygningen : 91/16	66
12.4.2. Losby, sjåførbolig/Oppigard: 91/16	66
12.4.3. Tomta: to arbeiderboliger og et uthus: 91/1.....	67
12.4.4. Låve: 91/1	67
12.4.5. Grythaugen, Arbeiderbolig: 91/1	68
12.4.6. Steinbråtan, uthus: 91/19	68
12.4.7. Østmork, bolighus: 91/1	68
12.4.8. Garterud, husmannsstue og uthus: 91/1	69
12.4.9. Sotue, husmannsstue og uthus: 91/18:.....	69
12.4.10. Søndre Tangen, husmannsstue: 91/1	70
12.4.11. Nordre Tangen, husmannsstue og fjøs:91/1	70
12.4.12. Finnland, husmannsstue: 91/1.....	70
12.4.13. Østmorksaga: 91/1	71
12.4.14. Sandstykket, arbeiderbolig: 91/1	71
12.4.15. Sagenga, husmannsstue: 91/1:	71
12.4.16. Lia, husmannsstue: 91/1	72
12.4.17. Skolehuset: 91/1.....	72
12.4.18. Stall: 91/1	73
12.4.19. Morkbråtan, husmannsstue og bolighus: 91/1.....	73

12.4.20. Ryensetra, seterstue og uthus: 91/1.....	74
12.4.21. Kirkerud/Nordenga, tidligere våningshus: 90/7.....	74
12.4.22. Bjørnholt gårdstun, 89/1.....	75
12.4.23. Kirkerud Nedre: Våningshus: 90/5.....	76
12.4.24. Engebråten, bolighus, 90/8.....	77
12.4.25. Kirkerud Søndre: bolighus: 90/2.....	77
12.4.26. Kirkerud Nordre: våningshus: 90/1.....	78
For Nedre Feiring, se kap. 13.4.21.	78
12.5. ØVRIGE KULTURMINNER	78
12.6. REVNE BYGNINGER OG GÅRDSANLEGG:	78
12.7. REGISTRERTE HUSMANNSPLASSE/TUFTER:	79
13. DELOMRÅDE 9: SØRBYGDA	79
13.1. OMRÅDEBESKRIVELSE	79
13.2. FORNMINNEREGISTRERTE KULTURMINNER	79
13.3. KULTURLANDSKAP	79
13.4. SEFRAK-REGISTRERTE KULTURMINNER	80
13.4.1. Heggedalen, husmannsstue: 96/1	80
13.4.2. Frydenberg, husmannsstue: 97/14.....	81
13.4.3. Nordre Hauger, 97/1, 97/5	82
13.4.4. Søndre Hauger, hovedbygning: 96/1	82
13.4.5. Rud gård: 95/1.....	83
13.4.6. Grinerud, bolighus: 95/2	84
13.4.7. Våler Nordre, hovedbygning: 92/6.....	84
13.4.8. Øvre Våler, hovedbygning: 92/10.....	85
13.4.9. Grinda, bolighus: 92/22	85
13.4.10. Vålerenga, bolighus: 92/13	86
13.4.11. Skulerud, hovedbygning: 94/1	86
13.4.12. Dalbakk, bolighus (92/4).....	86
13.4.13. Vesle Dalbakk, bolighus: 92/3.....	87
13.4.14. Østre Våler, hovedbygning: 92/2.....	87
13.4.15. Vålerhagan, stabbur: 92/30.....	88
13.4.16. Heia, bolighus, hytte: 92/20.....	88
13.4.17. Finstad legesenter (tidligere landhandel): 98/6	89
13.4.18. Nedre Finstad gård, Hovedbygningen: 98/28	89
13.4.19. Øvre Feiring gård, våningshus og stabbur: 93/2	90
13.4.20. Feiringhagen, våningshus, stabbur, stall: 93/3	90
13.4.21. Nedre Feiring, hovedbygning: 93/1.....	91
13.4.22. Finstadenga, husmannsstue: 98/3.....	92
13.4.23. Øvre Finstad, stabbur: 98/3	92
13.4.24. Nesbu/ Nes Nordre våningshus: 88/6	93
13.4.25. Nes Søndre: våningshus: 88/1	93
13.5. ØVRIGE KULTURMINNER	94
13.5.1. Fredheim skole: 95/5.....	94
13.6. REVNE BYGNINGER OG GÅRDSANLEGG	94
13.7. REGISTRERTE HUSMANNSPLASSE/TUFTER:	94
14. DELOMRÅDE 10: BJØRNDALEN/LYSÅS/NORDLI.....	95
14.1. OMRÅDEBESKRIVELSE	95
14.2. FORNMINNEREGISTRERTE KULTURMINNER	95
14.3. KULTURLANDSKAP	95
14.3.1. Anlegg i Ellingsrudelva:.....	96
14.3.2. Kulturlandskapet Jonsrud.....	98
14.3.3. Kulturlandskapet Bjørndalen/Nyborg.....	98
14.4. SEFRAK-REGISTRERTE KULTURMINNER	99
14.4.1. Nyborg, bolighus: 97/9.....	99
14.4.2. Bjørndalen: Våningshus, hønehus/grisehus, fjøs, stall og låve, stabbur, utedo, 96/2	100

14.4.4. <i>Jonsrud: Låve/fjøs, brønn og hytte: 97/7</i>	101
14.5. ØVRIGE KULTURMINNER I OMRÅDET.....	102
14.6. REVNE BYGNINGER OG GÅRDSANLEGG:	102
14.7. REGISTRERTE HUSMANNSPLASSER/TUFTER:	102
15. KULTURMINNER I MARKA	103
15.1. KULTURMINNER KNYTTET TIL SKOGSINDUSTRI	104
15.1.1. <i>Elvåga:</i>	104
15.1.2. <i>Demning, Nordre Krokvann.</i>	104
15.1.3. <i>Demning: Tangen/Fløyta</i>	104
15.1.4. <i>Demning: Mønevann</i>	104
15.1.5. <i>Øvrige demninger:</i>	104
15.1.6. <i>Øvrige minner knyttet til skogsarbeid</i>	105
15.2. SETRE.....	105
15.2.1. <i>Feiringseter</i>	105
15.2.2. <i>Løkenseter</i>	105
15.2.3. <i>Liseter</i>	106
15.2.4. <i>Skulerudseter</i>	106
15.2.5. <i>Ryensetra</i>	106
15.2.6. <i>Plåterudseter</i>	106
15.2.7. <i>Bårliseter</i>	106
15.3. ØVRIGE KULTURMINNER I MARKA:.....	106
16. LITTERATUR:.....	107
Vedlegg 1: Kart over delområder	
Vedlegg 2: Fornminneregistrerte kulturminner i Lørenskog	
Vedlegg 3: SEFRAK- oppdatering	
Vedlegg 4: Oversikt over husmannsplasser	

1. Innledning

1.1. Hva er kulturarv?

Kulturarven utgjør vår kollektive hukommelse om tidligere generasjoners liv og samfunn. Kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskapet er derfor sentrale kilder til kunnskap og et viktig grunnlag for opplevelse. Minner fra fortiden gir kontinuitet til det fysiske miljøet vi i dag omgir oss med, og de er viktige faktorer når man snakker om et steds karakter og for folks tilhørighet til områder. I tillegg har kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap verdi som bruksressurs, og i mange tilfeller er bruk av kulturminner en forutsetning for vernet av dem.

1.2. Hva skal vi ta vare på?

Man kan likevel ikke ta vare på alt. Det er behov for at vår samtid og fremtidens mennesker får anledning til å utforme omgivelsene, etterlate sine spor og dermed skape en videre kontinuitet i utviklingen. De kulturminnene, kulturmiljøene og det kulturlandskapet som bevares, må derfor gjenspeile verdier som de fleste i vårt samfunn finner viktige å ivareta. Oppfatningen om hva som er viktig historie og hva som dermed er bevaringsverdig, er ikke konstant men i fortløpende endring.

I dag legges det vekt på tre hovedegenskaper ved kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap når det skal vurderes bevaringsverdi. Vurdering foretas etter hvorvidt objektene er bærere av følgende egenskaper:

- Kunnskapsverdi
- Opplevelsesverdi
- Bruksverdi

Planen forholder seg til denne konteksten og vil på bakgrunn av en rekke kriterier beskrevet i kap. 3.2 foreslå en prioritering av et utvalg kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap som vurderes å oppfylle nevnte egenskaper og som på en eller annen måte bør bevares for ettertiden.

1.3. Planens inndeling

Planforslaget er utarbeidet i 2 deler: I Del I fremstilles i hovedsak kulturobjektene tematisk. Disse er videre inndelt i bevaringskategorier med tilhørende forslag til forvaltning. Del I bygger på de vurderingene som er foretatt i bakgrunnsdokumentet, Del II, og enkelte inndelinger av områder/miljø forholder seg til allerede eksisterende avgrensninger for planer som omfatter kulturminner, -miljø og/eller landskap.

I Del II (bakgrunnsdokumentet) er objektene behandlet etter en geografisk orden, hvor områder med kulturminnene er beskrevet og hvor verdivurderingen begrunnes.

Del II, Bakgrunnsdokumentet, vil gi en vurdering av de faste registrerte kulturminnene og en beskrivelse av kulturlandskapet i Lørenskog. Del II forholder seg geografisk til områder der kulturminnene er lokalisert, og plasserer disse i en større sammenheng og til det

kulturlandskapet de er en del av. Bakgrunnsdokumentet redegjør for de vurderingene som er foretatt. Ved fremtidige rullinger av planen kan det være behov for at vurderinger justeres pga. utvikling innen utbygging/arealbruk som har ført til endringer i grunnlaget som vurderingene er gjort utfra.

2. Historikk og karakteristiske trekk ved kulturarven i Lørenskog kommune.

2.1. Geografisk plassering og karaktertrekk

Lørenskog kommune ligger tett på Oslo i vest og Lillestrøm i øst. Området har vært et viktig passområde mellom Oslodalen og Romeriksslettene helt fra folkevandringstiden (ca. 400-600 e.kr) og framover. Av bygdas gårder har ca. halvparten navn som viser at de er fra hedensk tid, hvorav en del av disse kan være fra før vikingtiden². Fra jernalderen (ca. 500 f.kr – 600 e.kr) lå bygdesenteret i Lørenskog rundt Lørenskog kirke, og gården Hammer er trolig bygdas eldste gård. Oldtidsveien gikk gjennom området, og den gamle kongeveien passerte Hammer og fortsatte forbi Hovelsrud til Rælingen.

I dag er Lørenskog en del av landets mest urbaniserte region. Kommunen er likevel preget av store områder med skog, Østmarka i søndre del og Gjelleråsmarka i nord. Markaområdet er karakterisert ved nord-sør gående daler.

Leirjorda har gitt navn til kommunen. *Lørenskog*, avledet fra *Leireimskóg*, betyr grenseskogen med leirheimen. Navnet må oppfattes som et distriktsnavn heller enn navnet på en gård. *Heim-* navnet forteller at det alt bor folk her ved navngivingen og navnet er eldre enn de eldste gårdsnavnene i Lørenskog som er avledet fra naturnavn (Hammer, Li, Nes, og lignende) og vin-navnene (Leikvin, Røyrrvin) og som plasseres i slutten av eldre jernalder (før ca. 600 e. Kr.).

Leirjordsområder med ravinedalene utgjorde et landskapstrekk som tidligere preget store deler av Lørenskog, men som i dag langt på vei er forsvunnet på grunn av planering til jordbruksformål eller utbygging. Den nordre del av bygda sør for markagrensa i Haneborgåsen er preget av tettbebyggelse og har gjennomgått en kontinuerlig utbygging siden slutten av 1800-tallet. Særlig etter 1910 foregikk det en økning i befolkningen på grunn av innflytting til Lørenskog fra hovedstaden, og hvor gårder utparsellerte eiendommer til boliger og industriformål. Mellom 1900 og 1930 vokste nybyggerområdene frem langs jernbanen, og endret lokalsamfunnet fra bondebygd til mer å kunne karakteriseres som forstad til Oslo. Utbyggingen bredte seg sørover fra jernbanen, og på slutten av 1920-tallet ble det også foretatt en betydelig utparsellering på Vallerud og Thurmannskogen. Fra slutten av andre verdenskrig frem til ca. 1960 ble Lørenskog boligbyggelag (LBBL) opprettet for å bekjempe bolignøden som økte i kommunen etter krigen. Områder ble satt av til boligbygging, og det ble behov for å bygge flerfamilieboliger av forskjellig karakter. Firemannsboligene ble forstadium til blokkene og med boligbyggelagets bygninger utvikles arkitekturen i kommunen mot en mer urban retning.

² Hammer, Li (Nordli og Sørli), Nes, Røyri, Løken, Haneborg og trolig Kuland

I overgangen mellom markaområdene i sør og tettbebyggelsen i nord, finner vi jordbruksområder, preget av små til mellomstore bruk hvor hovedsakelig kornproduksjon har dominert, men hvor det også har vært og til dels er dyrehold. Det har delvis vært sammenhengende jordbrukskultur fra yngre steinalder (ca. 4000-1800 f.kr) til i dag. Mange gårdsbruk lå øde i tiden etter svartedauden fra 1349 og de følgende 200 år. Ca. 1550 var folketallet igjen kommet på samme nivå som det var før ødetiden. Fra ca. 1550-1770 foregikk det en gjenoppbygging/gjenrydding av ødegårdene, og skogbruket med oppgangssaga fikk etter hvert større betydning som ny inntektskilde for Norge og Lørenskogs befolkning etter hvert som eksporten økte.

2.2. Næringsgrunnlag

Eldre tid/førindustriell tid

Når det gjelder hovednæringer i området har det vært lang tradisjon for skogsdrift/industri og jordbruk, noe som har preget utviklingen av kulturlandskapet. Nyere tids kulturminner frem til rundt 1900 knytter seg derfor i hovedsak til disse driftsformene. Da vannsaga kom i bruk i Norge omkring 1500 gav dette grobunn til sagbruksvirksomhet, handel med tømmer og nye arbeidsplasser innenfor bl.a. tømmerhogst, sagarbeid og plankekjøring. Det har vært flere sagbruk i Lørenskog trolig fra ut på 1500 tallet. I 1680 var det 18 sagbruk i drift i Lørenskog av ulike størrelser og knyttet til forskjellig bruk. Rester etter et fåtall av disse er å finne i landskapet. Sagdriften var en virksomhet som utviklet seg fra det førindustrielle samfunn og inn i industriens tidsalder, og den holdt på mer eller mindre kontinuerlig til midten av 1900 tallet gjennom blant annet Fjeldsrud Brug (fra ca. 1910) og Lørenskog Brug (fra 1927). Rester etter den opphavlige virksomheten er nå hovedsakelig å finne innenfor markaområdet.

Skogsdrift og jordbruk har dominert som næringsgrunnlag gjennom lange tider, noe som avspeiles i de kulturminnene, kulturmiljøene og det kulturlandskapet som er registrert i kommunen. Størstedelen av de registrerte faste kulturminnene i Lørenskog fra før 1900 knytter seg til bygninger som har å gjøre med jordbruk, husmannsvesen og industriminne i markaområdet. På gårdene er det især våningshus, men også stabbur og driftsbygninger som dominerer.

Østlandet og Trøndelag var de områdene i Norge hvor man fikk økte klasseforskjeller rundt siste halvdel av 1700 tallet, og husmannsvesenet ble også fremtredende i disse områdene som et resultat av dette. Man regner med at husmannsvesenet først opphørte på 1900 tallet. I dag finnes det på landsbasis få godt bevarte eksempler på denne kulturminnetypen som kan bidra til å fortelle husmannsfamilienes historie. I Lørenskog har det vært et utbredt husmannsvesen, og en rekke husmannsplasser ligger enten i ruiner hvor man kan ane grunnmuren, eller den tidligere plassen er gjengrodd og sporene etter den er borte. I alt kjenner man til 250 navngitte plasser i Lørenskog hvor mange av disse bare eksisterte i en kort periode. Størst tetthet av husmannsstuer/-plasser som vitner om husmannsvesenets levevilkår, finner man i Losbydalen rundt Mønevann.

Industriens gjennombrudd

Etter at jernbanen ble oppført (i Lørenskog: 1852 som del av jernbanen mellom hovedstaden og Strømmen) og særlig rundt 1900, kom det ny industri til Lørenskog som følge av at avstanden til hovedstaden ble kortere. De første nye bedriftene var Excelsior Limfabrikk (1883), navnet brukes stadig på området hvor fabrikkens stod, og Fjeldhammer Brug (1895) som i dag er i drift med annen produksjon og annet navn. Denne industrien ble starten på en utvikling med tilflytting fra hovedstaden til Lørenskog, og hvor nordre del av "bygda" ble forstad til Oslo. Flertallet av de nye innbyggerne hentet likevel inntekten fra Oslo.

I kjølvannet av denne tilstrømmingen av folk, ble det bygget boliger av flere typer der sosiale og økonomiske forhold var forankret. Hyttene som vokste frem langs jernbanen og i områder langs Gamleveien vest for Skårer, var utgangspunkt for mange som ville slå rot i Lørenskog. Hyttene er viktige kilder til kunnskap både når det gjelder sosiale og økonomiske forhold. Også når det gjelder den fysiske utformingen av områder hvor denne utvikling har gått fra for eksempel å være et gårdsmiljø med jorder, til at jordene ble grunn for hyttebygging i bolignødens tid de første tiår av 1900 tallet og hvor hyttene senere ble omdannet til/erstattet av boligbygging.

Industrien knyttet til vinteren

En viktig næringskilde som knytter seg til vinterens kulturlandskap, var isarbeid. Fra slutten av 1800 tallet ble isblokker hentet fra dammer og tjern om vinteren og solgt som kjøleelementer bl.a. til meierier. Isen ble også solgt og eksportert i forbindelse med eksport av ferskvarer. Mot slutten av 1800-tallet var det derfor en enorm etterspørsel etter is, og i Lørenskog var det særlig fra Langvannet og Mønevann det ble skåret is. Det ble bygget ishus ved bl.a. Langgrunna og veier samt jernbanen gjennom Losbydalen ble viktige for å transportere isen.

2.3. Historiske kommunikasjonslinjer

Utover på 1600 tallet og frem til 1850 årene var hestetransport fra alle sagbrukene i området et viktig innslag i næringsbildet vinterstid. Transporten foregikk langs den gamle Strømsveien som også var en viktig kommunikasjonslinje for pilegrimer. I kristen tid besto ferdefolket i stor grad av pilegrimer, og byggingen av Lørenskog kirke i siste halvdel av 1100- årene viser at reiseruten deres i store trekk må ha gått omtrent der den senere Strømsveien vokste frem. Rundt 1800 fikk Strømsveien status som kongevei. I 1912 ble det anlagt ny vei fra Furuset til Strømmen. Den ble lagt noe lenger nord enn den gamle Strømsveien. De to veiene fikk navnene Strømsveien og Gamleveien.

Den Strømmenske Kongevei, den tidlig anlagte veien som ligger i forlengelse av Gamleveien og Hovelsrudveien, gikk gjennom Lørenskog og Rælingen. Den ble bygget for å sikre forsyningene mellom Kristiania og Basmo festning i Aremark kommune sør for Hemnessjøen. I dag går denne veien under navnet *Kongeveien*, og blir brukt både til turgåing og som kommunikasjonsledd.

I 1854 åpnet offisielt hovedbanen mellom Kristiania og Eidsvoll. Linja mellom Kristiania til Strømmen stod ferdig i 1852, og Lørenskog var dermed knyttet til jernbanen ved å benytte Strømmen stasjon allerede to år før offisiell åpning. Som følge av jernbanens inntog, tok plankekjøringen, som tidligere hadde foregått med hest langs Strømsveien til Kristiania, slutt.

Transporten av trelast ble overtatt av jernbanen. I forlengelse av jernbanens inntog i Lørenskog, ble det i 1861 anlagt privat jernbanespor fra Losby til nåværende Fjellhamar stasjon. Lørenskog fikk ikke stoppested langs hovedbanen før 1898, hvor det da ble laget stoppested på Robsrud. 8 år senere ble Robsrud etablert som stasjon.

2.4. Kulturminner i Lørenskog

Hovedvekten av kulturminner registrert i kommunen, knytter seg til jordbruket i form av bygninger/bygningsmiljøer, husmannsplasser samt til skogbruket i form av rester etter sagbruksvirksomhet. I tillegg er det en rekke spor etter før-reformatorisk menneskelig aktivitet som ikke i den grad knytter seg til bestemte næringsgrunnlag. 40 kulturminner er registrert i Fornminneregisteret, hvorav 25 av disse har vernestatus *Automatisk fredet*. Av nyere tids kulturminner er det i SEFRAK registrert 220 minner fra tidsrommet 1649 – ca. 1900. En del av bygningene som ble registrert, er i dag borte, og det kulturmiljøet de dannet eller var med på å danne er dermed også forsvunnet.

Registrerte kulturminner

De registrerte kulturminnene i Lørenskog kommune er knyttet til sentrale registre (Fornminneregisteret og SEFRAK-registeret) og inneholder i hovedsak faste kulturminner³ fra før 1900, og kommunen har ikke eget register over lokalt kartlagte kulturminner. Det skal nevnes at hytta og dens historie blir ivaretatt og formidlet gjennom Røykåshytta som Lørenskog Bygdemuseum overtok i 1999. Akershus fylkesmuseum foretok samtidig en grundig dokumentasjon av hytte ved Aasmund Vinjesvei på Fjellhamar.

Det er ikke foretatt systematisk registrering av kulturminner fra etter 1900, utover enkelte bygninger som er tatt med i SEFRAK-registeret. Planen vil derfor peke ut objekter/miljøer som bør vurderes bevaringsverdige i forhold til den utviklingen kommunen har gjennomgått siden 1900.

Fornminneregistrerte kulturminner

Fra Lørenskog er det til sammen 40 registrerte objekter i Fornminneregisteret. 25 av disse er registrert som automatisk fredete kulturminner og 15 har ikke fredningsstatus i registeret. Disse 15 må likevel undersøkes nærmere ved planlagte endringer som vil berøre kulturminnene.⁴ Objektene er opplyst med to sett identitetskoder, det ene nummersystem er benyttet av Akershus fylkeskommune på økonomisk kartverk, det andre er den identitetskoden som Riksantikvaren opererer med, og som er det nummer man søker etter i Riksantikvarens database *Askeladden*.

Det eksisterer bestemmelser vedrørende automatisk fredete kulturminner: Lov om kulturminner § 3 (første ledd): ***Forbud mot inngrep i automatisk fredete kulturminner: Ingen må – uten at det er lovlig etter §8 – sette i gang tiltak som er egnet til å skade,***

³ Faste kulturminner forstås som generelt jordfaste, ikke bevegelige spor etter menneskelig virksomhet. (SEFRAK rapport utarbeidet for Lørenskog kommune)

⁴ Noe av informasjonen her vil avvike fra det man per i dag finner i Fornminneregisteret. Informasjonene som blir beskrevet i bakgrunnsdokumentet til kommunedelplan for forvaltning og vern av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Lørenskog kommune, er oppdatert 29. april 2004 i samarbeid med rådgiver, arkeologi, Ole Grimsrud, ved Akershus fylkeskommune, og er gjeldende.

ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredet kulturminne eller fremkalle fare for at dette kan skje.

§6: Sikringszone: *Med til et automatisk fredet kulturminne som nevnt i § 4, hører et område rundt dets synlige eller kjente ytterkant så langt det er nødvendig for å verne det mot tiltak som nevnt i § 3 første ledd. Området fastsettes særskilt av vedkommende myndighet etter loven.*

Inntil et område som nevnt i første ledd er særskilt avgrenset, omfatter det fem meter bredt belte regnet fra kulturminnets synlige ytterkant.

SEFRAK-registrerte kulturminner

På 1970-1980-tallet ble Sekretariat for registrering av faste kulturminner i Norge (SEFRAK) opprettet for å foreta en omfattende registrering av byggverk i Norge fra før 1900. I Lørenskog foregikk registreringen mellom 1983-1985. Registeret for Lørenskog teller 220 objekter som omfatter både tufter, ruiner, industriminne, bygninger og bygningsmiljøer fra før 1900. Ikke alt som er registrert fra før 1900 er nødvendigvis like bevaringsverdig, og et samfunn kan ikke ivareta alt det menneskene har skapt. Dermed blir spørsmålet om hva som skal bevares, en vesentlig oppgave for planen, samt hvordan disse på best mulig måte kan bevares og opprettholde sine kulturhistoriske verdier.

Generell beskrivelse av gårdsbebyggelse med bygninger fra før 1900

Bygninger:

Generelt kan gårdene i Lørenskog karakteriseres som gårdstun hvor hvite våningshus i 1 ½ etg., rød driftsbygning og et stabbur danner et firkant-tun med åpning i en side. Enkelte tun er også strukket mer ut i lengden. Våningshusene er som regel i laftet tømmer i første etg. og at det senere er påbygd ½ etg. i reisverk. Vertikal panel enten med over- og underliggende bord eller panel med høvlet, skåret eller pløyd kant dominerer. Våningshusene har også i de aller fleste tilfeller saltak med uglasert teglstein. Enkelte våningshus har korsbygd saltak og andre har hevet noe av taket og hvor dette har pulttak. Enkelte av gårdene har en rekke sammenbygde uthus hvor man kan lese ut av hver bygning dens funksjon, mens den store røde driftsbygningen som fikk sitt inntog fra midten av 1800 tallet, er det som dominerer for gårdsmiljøer i Lørenskog.

Beliggenhet:

Gårdenes beliggenhet og form var et resultat av både terreng og tradisjon. Gårdsplassen burde ligge så tørt som mulig, men det måtte også være tilgang til vann. Mange av gårdstunene ligger derfor på små høydedrag i terrenget. I tillegg til å holde tunet tørt, fikk man ved en slik beliggenhet gjødsling fra uthusene nedover jordene. Det er mest vanlig med åpent firkanttun slik vi også finner det i de øvrige flatbygdene på Østlandet. Inntrykket av firkanttun kunne skapes ved at en eller to "vegger" ble dannet av en passerende vei, tuntre eller lignende. Enkelte steder der terrenget gjør det naturlig, kan man finne rekketun eller L formede tun. Dette gjør seg gjeldende i særlig grad ved mindre gårder og gårder som ligger i ulendt terreng. Husmannsplassene finner vi i kantsoner mellom skog og jordbrukslandskap der jorda er skrinn.

2.5. Kulturlandskapet i Lørenskog

Begrepsavklaring og innhold:

- Kulturlandskap er et landskap som rent fysisk er påvirket av menneskelig aktivitet. Begrepet *kulturlandskap* omfatter derfor både det næringsgrunnlaget som menneskene gjennom tidene har utviklet landskapet på bakgrunn av og de bygg og anlegg som er en del av denne sammenhengen. I kulturlandskapet er også byggeskikken et viktig element.
- Begrepet byggeskikk omfatter både det enkelte huset, hvordan det er utformet og brukt, og husenes forhold til hverandre, hvordan de er plassert i landskapet og hvordan de er tilpasset ressursgrunnlaget.

Jordbrukslandskapet og deler av skogbrukslandskapet i Lørenskog er preget av menneskelig aktivitet opp gjennom tidene og frem til i dag, og landskapet endrer seg i takt med samfunnsutviklingen. Det som er karakteristisk for kulturlandskapet, og som er viktig å ha i tankene når man skal vurdere landskapet, er at landskapet til enhver tid bestemmes av menneskelig aktivitet.

En stor del av jordbruksarealene er bygget ut, men på sørsiden av Gamleveien, fra Vallerud i vest til Bårli i Øst, samt Nordli og Hammer, er jordbrukslandskapet noenlunde sammenhengende, og gir en positiv opplevelse av landskapet. Denne type kulturlandskap fungerer også som en buffer mellom bebyggelsen i nord og Marka i sør. Til opplevelsen av kulturlandskapet, hører også de bygningene som utgjør viktige funksjoner i forhold til det å drive jordbruket, den måten disse er plassert på i landskapet og i forhold til hverandre. På den måten blir både et tun og et tuns samspill med for eksempel andre tun viktig for det helhetlige landskap. På dette grunnlaget blir bakgrunnsdokumentet delt inn i områder, hvor de elementene som spiller inn blir sett i en sammenheng og ikke som isolerte tema.

Byggeskikken innenfor jordbrukslandskapet er preget av gårdstun med bygninger som danner vegger i et firkant-tun. De er plassert spredt med jorder mellom gårdene. Husmannsplassene er plassert i kantsoner mellom jordbruks- og skoglandskapet.

Bevaring av kulturlandskap

For at kulturlandskapet skal kunne bevares, kreves dette at landskapet holdes i hevd gjennom menneskelig aktivitet. Samtidig er det nødvendig å ta høyde for de ressursene som naturen byr på, slik at den menneskelige aktiviteten holder seg innenfor det som kan karakteriseres som bærekraftig i forhold til det gitte landskapet, der landskapets kvaliteter opprettholdes. Bruk og vedlikehold av bygninger er også en viktig del av forvaltningen av kulturlandskapet.

2.6. Lørenskog i dag

Lørenskog som del av Oslo tettsted har ekspandert, og kommunen berøres av hovedstadens byutvikling østover, noe som medfører at det også i fremtiden vil bli behov for økt utbygging i forhold til bl.a. bolig, næringsformål og trafikknnett. Dette har medført et press på jordbruksarealene og skogsområdene, samt et press på allerede utbygde områder, et press som ikke vil bli mindre i fremtiden. Det har likevel lyktes kommunen å konsentrere bebyggelsen

og dermed redusere inngrep i landskapet, noe som danner et godt utgangspunkt for i fremtiden å kunne ta vare på et helhetlig jordbrukslandskap med de gårdsmiljøene som er en del av dette landskapet.

Lørenskog står foran nye store utbyggingsprosjekter, hvor forholdet mellom kulturminneverdier og andre interesser vil konkurrere om bl.a. arealer og økonomiske ressurser. Kommunen ønsker så langt det er mulig å konsentrere utbygging til Lørenskog sentralområde og dermed verne jordbruksområdene i søndre del av kommunen og Marka i sør og nord mot utbygging. Lørenskogs fortetningspolitikk er dermed et grep for å bevare store deler av de områdene med helhetlige kulturhistoriske kvaliteter i kommunen. Øvrige planforslag for delområder i Lørenskog viser at kommunen ønsker å prioritere helhetlige miljø hvor områder med stor tetthet av kulturminner med høy aldersverdi og sammenheng spiller stor rolle. I prioriteringer av områder for helhetlig utbygging, kan det være en viss fare for at kulturminner fra nær fortid og samtid ikke kommer med i vurdering som bevaringsverdige fordi en systematisk registrering av denne perioden mangler. Planen vil derfor fremme forslag for bygninger og bygningsmiljøer som kan anses som kulturminner fra vår samtid og nære fortid.

3. Bevaringskategorier og begrunnelse for verdivurdering

3.1. Bevaringskategorier

Planen inndeler faste kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap i verneklasser på bakgrunn av bevaringsverdi gradert etter følgende skala:

- F: Automatisk fredet.
- 1: Viktig i nasjonal og delvis regional sammenheng: **Fredningsverdig.**
- 2: Viktig i lokal og regional sammenheng. **Bevaringsverdig.**
- 3: Viktig i lokal sammenheng. **Har verdi i sammenheng med miljøbevaring.**
- 4: Kulturminne som er sterkt endret, men som er del av ellers verdifullt miljø, eller på annen måte har interesse.

A: Fredning: Tilsvare 1 på verdiskala.

B: Bevaring: Tilsvare 2 og 3 på verdiskala.

C: Verdier som på en eller annen måte bør tas vare på : Tilsvare 4 på verdiskala.

Kulturhistoriske eller arkitektoniske verdifulle kulturminner (**A**) kan fredes (kulturminneloven § 15) dersom de er vurdert å ha nasjonal verdi.

Kulturminner/sammenhengende kulturmiljøer og/eller landskap plassert i bevaringskategori **B/bevaringsverdige**, anses så bevaringsverdig at Plan- og bygningsloven § 25.6 regulering til spesialområde bevaring er aktuelt som virkemiddel for forvaltning. For gårdsmiljø med drift plassert i bevaringskategori **B**, kan bevaring kombinert med landbruk være aktuelt for å bevare bygningene og kulturlandskapet gjennom opprettholdelse av funksjon/drift.

Kulturminner/sammenhengende kulturmiljøer som plasseres i bevaringskategori **C** bør bevares på en eller annen måte. Benevnelsen i seg selv gir ingen formell beskyttelse og sier ingenting om hvordan kulturminnet eller kulturmiljøet bør beskyttes. Plan- og bygningsloven §§ 74.2 og 92 er her aktuelle som virkemiddel for forvaltning.

3.2. Satsningsområder og begrunnelse for bevaring

De registreringene som er foretatt av nyere tids kulturminner, er objektive registreringer som ikke foretar verdivurderinger og det er ikke gitt at registrerte objekter er bevaringsverdige.

3.2.1. Kriterier for vern:

Som hjelpemiddel i utvelgelsen av kulturminner som anses bevaringsverdige, utarbeidet Riksantikvaren i 1987 et informasjonshefte hvor 11 delverdier ble fremmet som begrunnelse ved utvelgelsesprosessen. På 1990-tallet ble det gjennom *Lov om kulturminner*, også gitt rom for fredning av områder, kulturmiljøer. Delverdiene fungerer som kriterier for de faglige føringene og kan summeres opp som følgende:

- Identitetsverdi
- Symbolverdi
- Historisk verdi
- Alder
- Autentisitet
- Representativitet/sjeldenhet.
- Variasjon/homogenitet
- Miljøverdi
- Pedagogisk verdi
- Skjønnhetsverdi, kunstnerisk verdi
- Bruksverdi

Objekter og miljøer kan inneholde flere av disse delverdiene, og noen verdier veier tyngre enn andre: kriteriene *representativitet* og *identitet* understrekes som vesentlige kriter for vern, og alder vil alltid være et avgjørende moment.

Planen legger særlig vekt på helhetlige miljøer og sammenhenger i utvelgelsen av bevaringsverdige kulturminner, i tillegg til at alder, autentisitet, representativitet og identitet veier tungt når det gjelder verdivurdering.

3.2.2. Riksantikvarens kriterier for vern av kulturlandskap:

Riksantikvaren deler verdifulle kulturlandskap inn i 3 hovedkategorier⁵:

⁵ Riksantikvaren: "Nasjonale verdier og vern av kulturmiljøer", 1993, s: 86

Representativitet/typiske landskap:

- Kontinuitet og helhetlig landskap.
- Områder typisk for en epoke.
- Områder representativt for gamle driftsformer.

Særpregede landskap:

- Særpreg.
- Sjeldenhet.

Mangfold- landskap med stor artsrikdom og variasjon:

- Kontinuitet.
- Mangfold.

3.2.3. Grøntstruktur plan for Romerike: kriterier for vurdering av kulturlandskap

Kulturmiljøer/automatisk fredete kulturminner:

- Landskap med lett fattbare kulturminner som samlet har stor tidsdybde.
- Områder med kulturminner som viser kontinuitet i bebyggelse og ressursutnytting.
- Områder hvor sammenhengen mellom landskap og kulturminner er tydelig.
- Landskap med kulturminner som visualiserer variasjon av kulturminner og kulturmiljøer på Romerike.

Kulturmiljøer av nasjonal og regional verdi:

- Kulturminner som er vedtaksfredet etter Lov om kulturminner. Rundt bygninger og kulturmiljøer er det angitt et så stort område som anses nødvendig for å ta vare på kulturminnets omgivelser.
- Kulturmiljøer og historiske monumenter av nasjonal interesse.
- Kirkesteder med omgivelser.
- Industrimiljøer av regional interesse.
- Ferdselsårer av regional interesse.

Sammenhengende kulturlandskap/kulturmiljø av lokal verdi

- Landskap som er karakteristisk for ulike deler av Romerike.
- Sammenhengende strukturer i landskapet som krysser kommunegrensene. Innenfor visse områder finnes både bevaringsverdig kulturmiljøer og bygningsmiljøer/anlegg som i seg selv ikke er bevaringsverdig.
- Avgrensede landskapsrom/landskapsdrag med godt bevart/karakteristisk kulturmiljø.
- Kulturmiljø som i utgangspunktet er av lokal verdi, men hvor byggeskikk, utbyggingsmønster, terrengtilpasning med mer viser regionale variasjoner.
- Større jordbruksområder hvor bygningsmiljøet og bosetningsmønsteret er godt bevart og hvor nyere tiltak ikke har forringet kulturmiljøet vesentlig. Fravær av spredt bebyggelse er tillagt vekt.

4. Grunnlag for verdivurdering av bygninger i helhetlige gårdsmiljø:

Den bevaringsverdien som tillegges et kulturminne eller et kulturmiljø, kommer frem gjennom faglig vurdering. Det verdisyn man legger til grunn for å foreta disse vurderingene, vil påvirke hva som anses som bevaringsverdig på ulike tidspunkt. Verdisynet vil til enhver tid være avhengig av strømninger i tiden og dermed avhengig av generelle samfunnsmessige rammer, politikk, ideologi med mer. Endringer innen verdisyn er en kontinuerlig prosess, og oppfatningen om hvilke menneskeskapte objekter som uttrykker det man ønsker å bevare vil også variere.

4.1. Gårdstun vurdert til bevaringskategori **B**:

- For gårdstun vurdert til bevaringskategori **B** er også kulturlandskapet rundt viktig for opprettholdelse av verdi.
Bygninger vurdert til bevaringsverdi **B** i tunet, har høy alder og/eller er særlig viktig for gårdens historie. Disse er ikke vesentlig endret og/eller de har opprettholdt opprinnelig karakter. Bygningene vurderes særlig viktig for tunet og området karakter.
- Bygninger vurdert til bevaringsverdi **C** i tunet/gårdsmiljøet, er fra etter 1850 og/eller deres karakter er endret fra det opprinnelige og vurderes til middels egenverdi. Noe av det opprinnelige preget kan være beholdt, og dette samt bygningenes plassering i gårdsmiljøet vurderes viktig for helhetsopplevelsen.
- Bygninger i gårdsmiljøet som ikke i seg selv er vurdert bevaringsverdige, har i miljøet likevel verdi i form av funksjon knyttet til gårdsdriften og plassering i tunets struktur.

4.2. Gårdstun vurdert til bevaringskategori **C**:

- Gårdstun vurdert til kategori **C** er fra etter 1850 og/eller har gjennomgått endringer som gjør at helhetsverdien er forringet. Gården har likevel verdi som gårdsmiljø hvor noen supplerer et sammenhengende gårdsmiljø mens andre miljø tilfører et utbyggingspreget område en kulturhistorisk dimensjon.
- Bygninger vurdert til bevaringsverdi **C**, har opprettholdt noe av sitt opprinnelige preg, og/eller deres plassering er viktig for oppfattelsen av bygningsmiljøet som helhet.
- Bygninger i gårdsmiljøet som ikke i seg selv er vurdert bevaringsverdige, har i miljøet likevel verdi i form av den funksjon de har i tunets struktur.

5. Delområde 1: Fjellhamar A

5.1. Områdebeskrivelse:

Fjellhamar A dekker området langs nordsiden av jernbanelinja. Avgrensningen utgjør en del av det området som fra rundt 1900 fikk endret strukturer som følge av jernbane, industri og tilflytting, og det er en del av en sammenhengende bebyggelse mellom Oslo og Lillestrøm.

Store deler av området er skilt ut fra Haneborg gård, gnr. 107. Det har foregått en utparsellering fra Haneborg gård siden midten av 1800 tallet og begynnelsen av 1900-tallet. Mellom 1910 og 1920 økte befolkningen i kommunen med vel 130 %. Fra 1920-1930 ble befolkningen i Lørenskog mer enn fordoblet, og delområdet bærer sterkt preg av denne utviklingen. Området er i dag karakterisert ved villabebyggelse langs jernbanelinja og opp langs åssiden syd for markagrensa.

På Fjellhamar ble den første blokkbebyggelsen i Lørenskog satt opp. Dette skjedde på midten av 1950-tallet av Lørenskog boligbyggelag, og dette var den første bebyggelsen av denne type i Lørenskog. Blokkene ble bygget i forlengelse av kommunesenteret i Fjellhamar B. I geografisk nærhet til blokkene finner vi mindre miljøer av de tidlige gjenreisningshusene, hvor 4-mannsboligen anses som blokkenes forstadium. (Grønlia og Haneborg). Øvrig bebyggelse i delområdet er preget av stor arkitektonisk variasjon som forteller om nyere byggeskikk og forskjellige strømninger i tid. De viser også ulike sosiale og økonomiske forhold. Vi finner bolighus som viser tegn på å ha vært nærbutikk/kjøpmannsgård, vi finner hytter/hyttmiljø som senere er blitt boliger, vi finner bygninger som symboliserer velstand både fra samtid og fra generasjoner tilbake og vi finner boliger som viser middelstandens boformer. Fjellhamar rommer et mangfold av uttrykk fra samtiden og vår nære fortid gjennom bl.a. arkitektoniske uttrykk og plassering av bygninger, og området bør dokumenteres nærmere enn det har vært rom for i planarbeidet..

Området syd for markagrensa (Haneborgåsen) er i kommuneplanen avsatt hovedsakelig til boligformål.

5.2. FORNMINNER: Gravrøysene i Haneborgåsen

Det er 8 stk gravrøysere i Haneborgåsen som er registrert i Fornminneregisteret. "Bronsealderløysene" er de eneste minnene etter gravskikk i Lørenskog i førkristelig tid. Det er funnet spor som tyder på at røysene er branngraver, en skikk som kom til Norge i løpet av bronsealderen (ca 1500-500 f. kr). Røysene viser at det må ha bodd mennesker noenlunde fast i en rimelig nærhet av dem. Røysene har runde eller ovale grunnflater, og har/har hatt et lite gravkammer av steinheller.

Det er skiltet til gravrøysene fra skogkanten og inn, men mange av røysene kan være vanskelig å finne på grunn av dårlig merking og viltvoksende busk og kratt som skjuler røysene.

5.3. KULTURLANDSKAP

Nordre del av området er en del av marka, og inneholder gravrøysere fra bronsealderen. I området vurderes Skårer Ødegården til å ha høy verdi, og tilhørende kulturlandskap rundt vurderes til middels kulturhistorisk verdi⁶. Området rundt Skårer Ødegården er preget av

⁶ Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold: "Landskapsanalyse av jordbrukslandskapet i Lørenskog", 2001, på oppdrag fra Lørenskog kommune.

variasjon mellom åkerlapper, hagemark og skog oppover lia mot Haneborgåsen. Nederst i hellinga er det intensivt dyrkede jordbruksarealer, og vi finner en mer grunnlendt mark oppover åssiden, med noe dyrket mark som ligger som "lommer" innimellom. Også her, som i det øvrige jordbrukslandskapet i Lørenskog, finner vi en byggestruktur med gårdsbebyggelse i sentrum for god dyrkbar mark, og husmannsstuer i mer marginale områder.

Vegetasjonsbelter langs Djupdalsbekken, et par dyrkede områder ved Haneborgveien og åkerholmer i dyrket mark gir variasjon i landskapet. På åkrene dyrkes korn og gress, og på noen mindre arealer oppe i lia er det beite for hest.

I randsonen mellom den skogkledte åsen og dyrket mark er det trolig rester etter gammel kulturmark. Kulturlandskapet Skårer Ødegården blir brutt ved mer moderne elementer som skjærer gjennom landskapet, som E6 og Lørenskogveien, store industribygg og kraftgater.

5.4. SEFRAK-REGISTRERTE BYGNINGER

Det er få bygninger registrert fra før 1900 i området. Hovedbygningen på tidligere Haneborg gård står igjen etter den største gården i Lørenskog under middelalderen. Huset dateres til tidlig 1800 tall, men deler av huset kan være eldre. I området er også Lensmannsgården (107/628: Odins Vei 10) av eldre dato, da denne iflg. eier ble flyttet fra Oslo 1931.⁷ De to bygningene står som selvstendige bygg, og er ikke deler av helhetlige tunmiljø, men inngår i villabebyggelsen på linje med de øvrige bygningene i området. Haneborg hovedbygning vurderes å være viktig for opplevelsen av kontinuitet og gir historisk dybde til området. Det er usikkert når og hvor Lensmannsgården var oppført i Oslo. Bygningen skiller seg på mange måter fra det som har vært byggeskikk i Lørenskog. Lensmannsgården er stor i Lørenskogmålestokk med sine 470 kvm boligflate, og i Lørenskog ble den satt opp i to mot tidligere tre etasjer.

I området vurderes Skårer Ødegården til å ha høy verdi, og plassering av gården samt husmannsplassen Steinerud i terrenget, tydeliggjør lokal byggeskikk.

5.4.1. Haneborg hovedbygning: 107/921

Historikk:

Haneborg var den største gården i Lørenskog i middelalderen, den ble ryddet før vikingtid og ble, som en av få, ikke lagt ned i ødetiden. Det er registrert en rekke husmannsplasser under gården, hvor husmennene hovedsakelig var tilknyttet sagbruk.⁸ Nå er det bare hovedbygningen som står på gården, og gårdsmiljøet er dermed borte. Haneborg gård kan gjennom sitt navn også kobles til flere elementer omkring, som *Haneborgåsen*, *Hanaborg stasjon*, *Haneborg allé*, noe som fremhever gården som et viktig element i området. Gården lå tidligere lenger mot nord. Trolig var den plassert i nærheten av dagens Fritjof Nansensvei og

⁷ Opplysning: SEFRAK-registrering forveksler de to bruksnumrene 921 og 628 i registreringen av hovedbygningen på Haneborg.

⁸ Husmannsplasser registrert under Haneborg: *Bleien, Fjellet, Fjellhamar, Grønli, Holtet, Kloppa, Knatten, Lur, Myrer, Nybråten, Nygård, Nyhus; Pomperud, Solbakken, Steinbekk, Struterud og Vangen.*

skogen, hvor det i tidligere tider må ha gått en gammel ferdselsvei mellom Tangerud/Skårerødegården via Haneborg til Steinbekk, Gamle Skjetten og Valstad ved Nitelva i Skedsmo hvor det var mulig å krysse elva.

Verdivurdering:

Bygningen plasseres i bevaringskategori **B**.

Bygningen oppleves ikke som element i et funksjonelt sammenhengende miljø, men står som selvstendig villa i området. Bygningen vurderes å ha verdi både på bakgrunn av sin historie tilbake i tid, sin betydning for området hvor den er plassert og som egenverdi. For at verdien på bygningen skal kunne opprettholdes, bør den holdes vedlike i sin nåværende stand, eller føres tilbake til dokumenterte tidligere stadier.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er en større tømmerbygning av midtkammertype, med bredt midtparti og flere tilbygg. Det er 2. etg. fuget gråsteinsmur som grunnmur og taket er korsbygd saltak tekket med krum teglstein. Kledningen består av vertikal trepanel som er høvlet og pløyd. Huset har et helhetlig sveitserstilpreg med sjeldent godt bevarte ornamenter. Interiøret som dører, listverk og panel er i empirestil og gjør at huset dateres til tidlig 1800-tall. Deler av huset kan likevel være eldre. Rominndelingen tyder på en sammensatt bygningshistorie.

5.4.2. Skårer Ødegården (våningshus, stabbur, gårdstun) 106/1

Historikk og beskrivelse:

Skårer Ødegården ble trolig ryddet i kristen middelalder og lå øde i seinmiddelalderen. I gammelnorsk tid lå den i Aker og ble først fra 1616 regnet med til Lørenskog. I 1851 ble det avgitt grunn til jernbanen. Excelsior Limfabrikk lå på tidligere Skårer Ødegårds jord. Av husene er våningshuset satt opp ca. 1740 og stabburet er også fra før 1900, ellers er de øvrige bygningene fra 1900-tallet. Tunet er et tradisjonelt firkant-tun. Våningshuset og låven danner en vinkel mot sør og vest, stabbur samt et nyere skjul ligger mot nordvest. Det ligger en drengestue tvers over veien for tunet. Til tunet hører også en gårdsvei som går fra Haneborgveien, mellom tun og drengestue og videre opp til øvrig bebyggelse. Tunet og hagen har opprettholdt en naturlig kupert form, og tunmiljøet (vegetasjon/natur og bygninger) er av en helhetlig karakter.

Verdivurdering:

Gårdstun: Bevaringskategori **B**.

Våningshus: Bevaringskategori **B**.

Stabbur: Bevaringskategori **B**.

Øvrige bygninger: låve og drengestue: Bevaringskategori **C**.

Gårdstunet slik det ligger i dag, rommer høye kulturhistoriske kvaliteter også på bakgrunn av de omkringliggende elementene som omgir tunet. Grusveien som går mellom jordene og forbi tunet, er viktig for den helheten som gårdsanlegget er en del av, og buskaset på nordsiden av tunet er også sentral når det gjelder opplevelsesverdien. Gårdstunet er den eneste gjenværende

gården nord for riksvei 159 som vurderes til høy kulturhistorisk verdi⁹ og er derfor viktig i lokalhistorisk sammenheng.

Skårer Ødegården ligger i et område som i kommuneplanen fra 2003 er lagt ut til byggeområder *for blandet sentrumsbebyggelse og hovedsakelig boliger*. Kommuneplanen vedtatt den 09.05.07 viser kommunedelplan og/eller reguleringsplan under arbeid (rød skravur). Etter kommuneplanen er det ikke mulig å opprettholde de kulturhistoriske verdiene som tunet i sine omgivelser er bærer av.

Bygningskarakteristikk:

- Våningshus: Huset er satt opp ca. 1740, og på slutten av 1800-tallet ble det påbygd i lengderetningen mot sørøst. Den eldste delen har et firdelt grunnplan. Grunnmuren er av fuget gråstein og pusset med betong. Huset har konstruksjon av tømmerlaft, og er kledd med vertikal trepanel med over/underliggende bord. Taket er saltak tekket med flat sementstein og det er 1 skorstein. Mange av vinduene har originale vindusrammer med beslag.
- Stabbur: Stabburet er laftet i 1 ½ etg. og kledd med vertikal trepanel med over- og underliggende bord på søndre og vestre vegg. Nordre og østre vegg står i lafteverk. Stabburet hviler på pilarer av naturstein uten bindemiddel. Taket er saltak og det er også saltak over inngangsparti i søndre kortvegg. Taket er tekket med plater.

5.4.3. Steinerud, husmannsplass, 106/130

Historikk og beskrivelse:

Tidligere våningshus på Steinerud er fra før 1900. Det har tidligere stått en bod/stabbur her som også er registrert i SEFRAK, men denne er revet. Våningshuset har vært brukt som posthus i Rådhusgata på Karl 12's tid, bygningen ble flyttet til Høybråten og brukt som låve, hvor det deretter ble satt opp på Steinerud og brukt som bolighus.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **C**.

Bolighuset har gjennomgått en del endringer, og det er hovedsakelig grunnmuren og høyden på huset som forteller at huset har høy alder. Lengden kan vise til husets historie som låve. Huset inngår ikke lenger i den tunform som opprinnelig var på plassen, og bygningen her er omgitt av nyere bygninger som danner en lang rekke heller enn et tun i tradisjonell forstand. Bygningen vurderes å ha egenverdi på bakgrunn av sin historie. Bygningen er omfattet av § 25 i Lov om kulturminner, da kjernen trolig er fra før 1850.

Bygningskarakteristikk:

Grunnmuren er en dobbelt gråsteinsmur som er fylt med leire i midten, fuget og kalket utvendig. Huset er laftet og kledd med vertikal trepanel med over- og underliggende bord. Huset gjennomgikk en restaurering i 1973, og noen år senere ble det påbygd mot øst. Mot nord var det tidligere en sval uten isolering eller grunnmur. Saltak er tekket med aluminiums bølgeplater. Bygningen er i 1 etg. og det er 2 skorsteiner.

⁹ "Landskapsanalyse av jordbrukslandskapet i Lørenskog", utarbeidet av Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold på oppdrag fra Lørenskog kommune.

5.5. Øvrige bevaringsverdige kulturminner

5.5.1. Forslag om dokumentasjon i forhold til nær fortid og samtid

Området Fjellhamar inneholder et mangfold når det gjelder bygninger, både i forhold til arkitektoniske, sosiale og økonomiske uttrykk. Området bør bli gjenstand for en mer idybdgående dokumentasjon, hvor forskjellige miljøer i denne sammenheng blir trukket frem som viktige for vår nære historie. Det ligger ikke konkrete planer for arealmessig omdisponering av området og det er derfor gode muligheter for å kunne bevare ny utpekte kulturminner og viktige sammenhenger for fremtiden. I området bør det fokuseres på et historisk utviklingsperspektiv hvor både sosiale, økonomiske, arkitektoniske og på andre måter tidstypiske trekk fremheves. Eksempel på et miljø som inkluderer utvikling med hyttebebyggelse som utgangspunkt, er gnr.107/bnr.619 i Christian Michelsensvei 43. På eiendommen er det en liten hytte, et uthus, og en eldre bygning som blir påbygd med en viss hensyntagen til bygningens opprinnelige karakter og det øvrige miljøet på eiendommen.

5.5.2. Fjellhamar sentrum/tidlig blokkbebyggelse

På Fjellhamar finner vi de første blokkene i Lørenskog bygget av Lørenskog boligbyggelag. Blokkene på nordsiden langs Haneborgveien ble bygget på midten av 1950 tallet, og de ble bygget som en forlengelse av det sentrum som allerede eksisterte rundt Fjellhamar gård på sørsiden av jernbanelinja. Blokkene ble plassert med grøntareal mellom disse, noe som kan ses som en fortsettelse av den tradisjonelle tunformen som vi finner på gårdene. Likevel markerer også blokkene et brudd med den tradisjonelle byggeskikken vi finner på gårdene. Med blokkene kommer det leiligheter med flere familier plassert på et begrenset område i nærheten av et sentrum. Boliger med leiligheter kjenner vi i Lørenskog også fra tidligere, ved for eksempel arbeiderboligene på Losby og de senere arbeiderboligene som knytter seg til industrien i nordre del av Lørenskog. Det nye er at med blokkene blir orienteringen mot hovedstaden tydeliggjort. Lørenskog er ikke lenger alene bygd, men også en forstad til Oslo. I visuell nærhet til blokkene ligger to firemannsboliger (Haneborgvei 85 og 87). Denne type etterkrigsbygninger anses som forstadium til blokkene og bør vurderes som interessant i denne sammenheng.

5.5.3. Etterkrigsbebyggelse

- Grønliaborettslag ble ferdigstilt i 1952, samme år som Lørenskog boligbyggelags nye boliger på Rolvsrud og Solheim stod ferdig. Grønliaborettslag var en av de tre første tomtene som Lørenskog kommune skaffet Lørenskog Boligbyggelag. Borettslaget består av to firemannsboliger og er dermed et lite miljø sett i forhold til øvrige miljøer av etterkrigsbebyggelse i Lørenskog.
- Noe senere (andre halvdel av 1950 tallet iflg. Alsvik) ble firemannsboligene på Haneborg og Solheim oppført. På Haneborg står de to firemannsboligene i geografisk nærhet til de første blokkene i Lørenskog, og da firemannsboligene kan ses som forstadium til blokkene, får man her et fint miljø som viser en utvikling av byggestil mot det mer urbane.

5.6. Revne bygninger og gårdsanlegg:

106/130: Steinerud: bu/stabbur. Revet etter 1983. Stabburet var muligens fra 1800 tallet, det var satt opp med planklaft i 1 etg. og det hvilte på natursteinspilarer.

Det er revet et hyttemiljø ved Fjellhamar sentrum (Nedre Grønliveien) som Akershus fylkesmuseum har ansett som bevaringsverdig.¹⁰

På Lur stod ei husmannsstue som er magasinert på Lørenskog bygdemuseum. (Er ikke kartfestet på plankartet).

5.7. Registrerte husmannsplasser/tufter:

Området har rommet flere husmannsplasser, men bortsett fra Steinerud, hvor huset står på plassen, er det ikke registrert rester etter husmannsplasser i området.

6. Delområde 2: Fjellhamar B

6.1. Områdebeskrivelse

Fjellhamar B dekker området mellom jernbanelinja i nord og Strømsveien i sør. Området grenser mot Skedsmo i øst og strekker seg til midten av Langvannet i vest. Fjellhamar B er preget av utbygging fra slutten av 1800 og tidlig 1900 tallet, samt i etterkrigstida. Fjellhamarelva, som renner gjennom området, har hatt stor betydning i industriell sammenheng: Gårdsmøller i elvebildet ble supplert med vannsager fra midten av 1500 tallet.

Viktige elementer i området er tidligere Fjeldhammer Brug, som bl.a. må ses å danne en kontinuitetslinje fra den skogsdriften som har vært i Lørenskog i flere hundre år, og som fortsatt fungerer som lokaler til industri. Grosserer W. Thurmann Ihlen skapte bl.a. stedet Fjellhamar hovedgård om til å bli et industrisentrum med sag-, møllebruk og høvleri. Industrien har derfor satt sitt preg på området. Noen tiår før Fjeldhammer Brug ble etablert, ble Granlundgårdene bygget. Både søndre og østre Granlund ligger med eiendom ned til Fjellhamarveien, og gir det øvrige boligområdet kvalitet både i form av estetisk og kulturhistorisk dimensjon. I tillegg har området vært preget av nyere boligutbygging, bl.a. med utbygging på Blåkollen på slutten av 1940 tallet. Boligbyggingen har stort sett foregått som fortetting i allerede eksisterende boligområder som Vittenberg, Blåkollen, Fjellhamar, Grønli, Haneborg og Fjellhamarskogen. Området må også ses i forlengelse av den kommunikasjonen som kom med jernbanelinjen i siste halvdel av 1800-tallet, og med de strømninger og impulser utenfra som dermed satte sitt preg på området.

I delområdet lå også kommunens administrasjonssenter fra 1920 til det ble flyttet til Kjenn i 1972. Innenfor kretsen finner vi fortsatt enkelte hytter som representerer en viktig historie innenfor bl.a. sosiale forhold i kommunen på ulike tidspunkt, og som har dannet et utgangspunkt for mye av den boligbyggingen som har foregått særlig på Fjellhamar.

¹⁰ Befaring foretatt 17.01.96. Saksnr: 05/654. dok.2. (Lørenskog kommune kulturtjenesten)

Hyttetomtene ble solgt ut fra gårder og ble i stor grad kjøpt opp av folk fra byen. Hyttene fungerte først som et lite landsted, for deretter å bli permanente boliger under bolignøden i Oslo på 30 tallet. I etterkrigstiden ble mange hytter omgjort til fritidsboliger som senere ble revet og erstattet av bolighus. Disse forteller om ulike sosiale forhold i Lørenskog til ulike tider, men hyttenes historie sier også noe om bakgrunnen for plassering av bygninger i disse områdene.

Området er regulert til hovedsakelig boliger.

6.2. Fornminneregistrerte kulturminner

Det er ikke registrert kjente fornminner i området.

6.3. Kulturlandskap

Grøntstrukturplan for Romerike peker på Langvannet og Fjellhamarelva som sammenhengende kulturlandskap av lokal verdi. Området for øvrig er preget av utbygging innen bolig og industri, og det er ikke registrert kulturlandskap av verdi utover det som her er nevnt.

6.4. SEFRAK-registrerte kulturminner

Innenfor området er det registrert 14 kulturminner i SEFRAK-registeret. To av disse er revet, tre er registrert som plasser hvor det har stått husmannsstuer. Fjellhamar gård, Vittenberg/Bråten nordre og Granlundgårdene er registrert i SEFRAK og bygningene eksisterer på plassen.

6.4.1. Fjellhamar gård, hovedhus og stabbur: 107/1

Historikk:

Fjellhamar nevnes første gang som husmannsplass under Haneborg i 1686¹¹, og ble senere skilt ut som eget bruk. I 1858 kjøpte grosserer Wincenz Thurmann Ihlen sag og eiendommer i området, deriblant Fjellhamar¹². Han bygget Fjellhamar hovedgård og skapte stedet om til å bli et industrisentrum med sag-, møllebruk og høvleri. Fjellhamar hovedgård hadde sin storhetstid under Ihlen. Ihlen døde i 1892, året før A/S Fjeldhammer Brug ble skilt ut som eget bruk. Etter at Fjeldhammer Brug ble skilt ut som eget bruk, ble gården utparsellert i flere etapper.

Gården ble kommunens eiendom fra 1920, etter at den for lengst hadde sluttet å eksistere som en større bondegård. Gården fungerte som kommunens administrative senter inntil dette ble flyttet til det nye rådhuset på Kjenn i 1972.

¹¹ Museumsplan for Lørenskog Kommune 2001 – 2005, p. 25

¹² Ihlen ervervet seg store deler av Haneborg gård, Nordbysagene, Granholt og Vittenberg under Bårli og utviklet industrisenter.

I dag benyttes gårdens hovedbygning til musikk- og kulturskole, mens stabburet ikke er i bruk.

Verdivurdering:

Hovedhus: Bevaringskategori **B**.

Stabbur: Bevaringskategori **B**.

Det som var tunplass mellom stabburet og hovedbygningen er nå asfaltert, og gårdens estetiske verdi som helhet blir dermed noe svekket. Tunformen er opprettholdt gjennom at ny bygning danner en tredje vegg. Til tross for at bygningene ikke lenger har et typisk gårdspreget, må gården ses som en kvalitet for området: den må ses både i sammenheng med Fjeldhammer Brug da gården hadde sin storhetstid, og gården må ses ut fra at den er en viktig del av kommunehistorien.

Stabburet er det eneste med klokketårn i Lørenskog, og størrelsen viser også gårdens opprinnelige størrelse/betydning. Hovedbygningen har gjennomgått vesentlige forandringer der bruksendring har satt preg på bygningen. Bygningens historie som senter for kommuneadministrasjonen, er den delen av historien som bygningens nåværende uttrykk vitner om. Gårdens plassering nær Fjeldhammer Brug og stabburets størrelse, danner, sammen med navnet, en kobling også til den industrielle del av historien.

Bygningskarakteristikk:

- Hovedbygningen er ombygd flere ganger og har ikke lenger det opprinnelige preget, men har gjennomgått endringer som følge av endring i bruk av bygningen. Bygningen er laftet og kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. Grunnmur er i naturstein med bindemiddel og er pusset. Taket er mansardtak tekket med flat teglstein. Det er 2 skorsteiner.
- Stabburet er i forholdsvis god stand. Det er likevel oppdaget fuktflekker som over lengre tid kan gjøre skade på bygningen. Stabburet er laftet i 3 etg. og har ingen fasadekledning. Det hviler på pilarer av naturstein med bindemiddel. Stabburet har målene 10 x 8 meter og størrelsen og formen gjør dette stabburet atypisk for Lørenskog.

6.4.2. Bolighus Granlund: 107/7

Historikk:

Bolighuset var opprinnelig en del av et gårdsbruk, men ble senere direktørbolig for Strømmen Stål A/S. Bolighuset ble bygget i 1860 og den ligger nær jernbanelinja. Bygningen bærer gjennom sin arkitektoniske utforming preg av å ha vært brukt til direktørbolig. Den er rikt detaljert i utformingen med bl.a. markante vindu-/hagedørparti. Tomten som tilhørte boligen er noe redusert ved at noe av grunnen er skutt vekk til vei- og tunnelformål. Bolighuset og kontor- og fabrikanlegget i bygningens fysiske nærvær, har forskjellige eiere. Og oppleves ikke som en helhet.

Verdivurdering:Bevaringskategori: **B.**

Bygningen er plassert med fysisk nærhet til et kontorbygg/fabrikanlegg (107/1002) hvor kontorbygningen også er registrert i Sefrak-registeret. I dag er det lite som gjenstår som tegn på bygningens historie som våningshus på en gård, det fysiske miljøet rundt bygningen er kontor- og fabrikkbygninger. Området rundt bolighuset, som tidligere var hage, er asfaltert.

Kulturhistorisk sett bør bygningen ses i en bred sammenheng, hvor den bl.a. er et uttrykk for en byggeskikk som springer ut fra den moderniseringen som foregikk langs jernbanelinja på slutten av 1800 tallet og begynnelsen av 1900 tallet. Her er også bolighusets historie som direktørbolig for Strømmen Stål A/S viktig hvis man ser på de høyere samfunnslags føringer innenfor byggeskikken.

I dag er bygningen ubebodd/ikke i bruk, og den er i begynnelsen til framskredet forfall. Bygningens verdi ligger i stor grad i dens arkitektur, og dersom den også skal ha verdi for fremtiden, må den restaureres og holdes ved like med henblikk på den brede kulturhistoriske sammenheng som nevnt ovenfor. En tilbakeføring av hage rundt bygningen vil gjøre at bygningens detaljerte formspråk mer kommer til sin rett, og vil dermed øke grunnlaget for å forstå bygningen i den brede sammenheng.

Bygningen vurderes å ha arkitektoniske kvaliteter og potensiale og er på det grunnlag interessant.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er rikt dekorert med ornamenter i tre samt et bredt spekter av vindusutforminger, den har en rekke originale vinduer (både glass og ramme), og de to hovedinngangspartiene (sørvest og nordøst) er tydelig markert med henholdsvis veranda og palladianske vinduer samt en dominerende trapp i nordøst. Bygningen er et tømmerhus kledd med vertikal trepanel som er høvlet og pløyd. Grunnmuren er av fuget gråstein og taket er tekket med bølgeblekk. Bygningen er satt opp i 1860 og muligens påbygd på begynnelsen av 1900 tallet.

6.4.3. Granlund, bryggerhus/kontorbygning:107/1002

Historikk:

Bygningen var opprinnelig bryggerhus tilhørende 107/7 (Granlund), men ble senere bygget om til kontorbygning. Bygningen er oppført på slutten av 1800 tallet.

Verdivurdering:Verdivurdering: **Ikke bevaringsverdig.**

Det er vanskelig å se bygningen som en del av det opprinnelige miljøet, da den atskiller seg opplevelsesmessig og avstandsmessig fra hovedbygningen, og hvor dens fysiske nærhet er tilknyttet det nyere anlagte fabrikanlegget. Estetisk gir bygningen kvaliteter til området. Bygningen anses likevel ikke som bevaringsverdig kulturminne, fordi den ikke oppleves som del av det opprinnelige miljø og at bygningen som enkeltminne dermed ikke knyttes til sin opprinnelige historie. Bygningen knyttes til en yngre historie som inkluderer de øvrige fabrikk- og kontorlokaler på området. Bygningens utforming og detaljer gir estetiske kvaliteter til fabrikk- og kontormiljøet.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er holdt i røde teglstein, og fasaden med sine detaljer holder en enhetlig stil. Bygningen har trolig vært utgangspunkt for det videre fabrikkanlegget som er bygget på tomten, og som er "sammenbygd" med kontorbygningen gjennom oppsatte barakkebygninger.

6.4.4. Østre Granlund: Hovedbygning og uthus: 113/9

Historikk:

Hovedbygningen ble satt opp i forbindelse med den første industrien i området ved Fjeldhammer Brug. Selv om det var vanlig med uthus i forbindelse med boligene, og en viss grad av selvberging er stedet primært bolig for industriarbeiderne og ikke småbruk. I 1900 bodde det to familier + seks voksne menn i huset, fem av disse arbeidet ved jernbanen. Til stedet hører et uthus, og tidligere var det også en låve som nå er revet.

Verdivurdering:

- Hovedbygningen: Bevaringskategori: **C**.
Hovedbygningen ligger ved Fjellhamarveien på et høydedrag og uthuset er plassert nærmere veien. Nordvest for hovedbygningen er det bygget et nyere hus.
Hovedbygningen gir kvalitet til området, både på bakgrunn av sin arkitektur, sitt samspill med Søndre Granlund (113/10) og den historie som tilhører Fjellhamarområdet som tidlig industrisamfunn. Hovedbygningen tillegges derfor verdi på sin bakgrunn som en del av den tidlige industrihistorien.
- Uthuset: Bevaringskategori: **C**.
Uthuset er omgjort til bolighus. Bygningene oppleves ikke som deler av helhet men mer som to selvstendige bygninger. Det er det eneste gjenværende uthus tilhørende industriboligene langs Fjellhamarveien, og det er nordre yttervegg som viser at dette har vært uthus: Her er det ikke vinduer, samt lengden på bygningen og tre dører i østre enden av bygget peker på bygningens tidligere historie. Bygningen er tidfestet til 1880-årene.

Bygningskarakteristikk:

Hovedbygning: bygningen har konstruksjon i reisverk og er kledt med vertikal panel som er høvlet og pløyd. Gråsteinsmuren under bygningen er delvis pusset.
Uthus: Bygningen er satt opp i lafteverk og den er kledt med vertikalt panel med over- og underliggerbord. Taket er saltak og det er 1 skorstein. Grunnmuren er i betong.

6.4.5. Granlund, Søndre, Bolighus: 113/10

Historikk

Hovedbygningen ble satt opp i forbindelse med den første industrien i området ved Fjeldhammer Brug. Selv om det var vanlig med uthus i forbindelse med boligene, og en viss grad av selvberging er stedet primært bolig for industriarbeiderne og ikke småbruk. I 1900 bodde det to familier og to enslige jernbanearbeidere her.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **C.**

Bolighuset står på en forhøyning langs Fjellhamarveien med et åpent gressområde mellom bolig og vei. Uthuset er revet. Hovedbygningen gir kvalitet til området, både på bakgrunn av sitt samspill med Østre Granlund (113/9) og den historie som tilhører Fjellhamarområdet som tidlig industrisamfunn. Hovedbygningen tillegges derfor verdi på sin bakgrunn som en del av den tidlige industrihistorien. Bygningen tidfestes til 1870.

Bygningskarakteristikk:

Huset er laftet, det er 1 ½ etg. og bygningen er kledd med tømmermannspanel. Taket er saltak tekket med sementsten og det er 1 skorstein. Huset står på gråsteinsmur som er pusset.

6.4.6. Granlund, Hybelhus: 113/37:

Historikk:

Bygningen ble satt opp i forbindelse med den første industrien i området ved Fjeldhammer Brug som hybelhus for arbeiderne.

Verdivurdering:

Ikke bevaringsverdig

Det er påbygd en to etasjes nyere fløy mot veien (vest).

Bygningen som helhet har endret karakter ved det nye påbygget. Bygningen vurderes derfor ikke som et bevaringsverdig kulturminne.

Bygningskarakteristikk:

Huset er satt opp i reisverk, ytterveggene er kledd med tømmermannspanel. Grunnmuren er av betong. Taket er valmet med svai og det står i 2 ½ etg.

6.4.7. Vittenberg/Bråten (Bråtan) nordre: Bolighus 113/3

Historikk:

Opphavsgården til Bråtan var Nordby. 1826 ble det utstedt husmannskontrakt på oppsigelse. I 1865 var det to husmenn: Bråtan nordre og søndre.

Det var tidligere sag på Bråtan som ble solgt i 1820. I 1857 ble saga samt flere eiendommer (Haneborg) overdradd fra grosserer Thorvald Meyer (Losby) til grosserer W. T. Ihlen. Han solgte i 1877 fra plassene Nordre Bråtan og Søndre Bråtan til forskjellige eiere. Ved skjøte 1895 ble resten av eiendommene solgt til A/S Fjeldhammer Brug.

Fra 1893-1925 ble området utparsellert. Bygningen er dermed trolig en av de eldste i området, trolig fra slutten av 1800.¹³ Bolighuset er sannsynligvis det SEFRAK-rapporten refererer til som *Bråten nordre*.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **C.**

¹³ I SEFRAK er gbnr. Referert til som Vittenberget på registreringsskjema og som Bråten nordre i rapporten.

Bygningen er en del av bolighistorien til den industrivirksomheten som foregikk ved Fjeldhammer Brug. Bygningen tilfører området en kulturhistorisk dimensjon. Den er et viktig supplement til de øvrige bygningene (Granlund) som formidler områdets historie. Ved boligen er også et stabbur.

Bygningskarakteristikk

Bygningen er satt opp i reisverk, panelt med vertikalt trepanel, høvlet og pløyd. Det er saltak tekket med krum, tegl takstein, uglasert.

6.4.8. Knatten, husmannsplass: 107/20

Historikk

Knatten er kjent som husmannsplass under Haneborg fra 1740-årene. Det er usikkert om dette huset er så gammelt.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **B.**

Husets bevaringsverdi anses som høy da det er et av de få gamle husmannsstuene utenfor Losbyområdet som fremdeles er bebodd. Videre er det opprinnelige grunnplanet lett leselig i bygningen både innvendig og utvendig, selv om det er kommet et lite tilbygg på husets tunside. Plassen inkl. bygningene gir estetiske kvaliteter til området, og de øvrige bygningene på plassen samt plassering av disse er viktig for opplevelsen av husmannsstua. Dersom opplevelsesverdien av tunet skal opprettholdes bør det grønne området omkring ikke reduseres ytterligere. Skilting på låven oppleves som et fremmedelement.

Bygningskarakteristikk:

Huset er et midtpipehus med innebygget svalgang. 1. etg. er laftet tømmer, mens 2. etg. som er påbygd senere, er i reisverk. Huset er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Huset har saltak tekket med sementstein. Grunnmur er av naturstein med bindemiddel. Uthusene (låve, stabbur + garasje) er av nyere dato. Tunformen er til en viss grad opprettholdt ved at garasjen er plassert der hvor låve engang stod.

6.4.9. Fjeldstad: våningshus: 81/3

Historikk og beskrivelse:

Fjellstad ble skilt ut fra Bårlibakken i 1879.

Våningshuset er en del av et miljø med låve/fjøs og stabbur som danner et tun i et tett bebyggt område.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **ikke bevaringsverdig.**

Huset er påbygd i østlig retning bort fra tunet. Påbygget skiller seg ut fra den eldre bygningskjerne, da det i påbygg er en tydelig oppdeling i horisontaldelte leiligheter. Kommer man inn på tunet, oppleves dette som en helhet uten vesentlige endringer. Både eldre del av våningshuset samt de øvrige bygningene på tunet, bærer preg av manglende vedlikehold.

Våningshuset har eldre vinduer. Fordi bygningen har gjennomgått endringer som gjør at opplevelsen av bygningen som helhet er vesentlig endret, vurderes bygningen ikke som bevaringsverdig kulturminne.

Bygningskarakteristikk:

Våningshuset er satt opp i laftet tømmer, tilbygget er i reisverk. Bygningen er i 2 etg. og kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Den eldste delen av huset har valmtak tekket med papp eller plater. Det er 1 skorstein. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel og det er ingen kjeller. Bygningen har gjennomgått ombygginger i 1939 og i 1970.

6.5: Øvrige bevaringsverdige kulturminner

6.5.1. A/S Fjeldhammer Brug: 107/11

Historikk:

Eiendommen A/S Fjeldhammer Brug ble skilt ut fra Fjellhamar gård 1893, og bedriften ble grunnlagt i 1895. Virksomheten kan sies å representere en kontinuitet fra det gamle sagbruksmiljøet i bygda fram til dagens moderne industri: Sagbruksnæringen fikk en naturlig videreføring i papirproduksjonen som ble etablert ved A/S Fjeldhammer Brug. Papirindustrien var en typisk industri for bygder som Lørenskog, der naturen hadde lagt forholdene til rette for tidligere sagbruksdrift, og folk som arbeidet ved den nye papirindustrien, var gjerne mennesker med bakgrunn fra primærnæringene. Bruket var i mange år Lørenskogs største bedrift som på denne måten hadde røtter i den gamle sagbrukskulturen. I 1893 ble A/S Fjeldhammer Brug skilt ut fra Fjellhammer hovedgård som egen bedrift.¹⁴ Selskapet kjøpte eiendommer i nabokommunene og utvidet ved å bygge opp Strømmens Værksted. A/S Fjeldhammer Brug utgjør derfor en del av et større sammenhengende industriområde langs Fjellhamarelva og Sagelva.

I 1895 stod demningen ved A/S Fjeldhammer Brug ferdig, og demningen var en nåledemning som ble regulert ved at nålene (vertikal plank) ble fjernet og satt i alt etter vannmengdene i elva.

Icopal A/S, som bruket heter i dag, har vært en av landets ledende produsenter av byggevarer, plastprodukter og veiasfalt. I dag produseres det kun byggevarer ved Icopal A/S.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **B.**

A/S Fjeldhammer Brug, nå ICOPAL, må ses som et helhetlig miljø med både bygninger, demning og damanlegg. Området kan som anlegg fra papirindustrien, oppleves som en forlengelse av sagbruksvirksomheten som foregikk i Lørenskog. A/S Fjeldhammer Brug har spilt en stor rolle for kommunen både som den største industrielle virksomheten som kommunen hadde i lang tid, og at bedriften, til tross for nær konkurs i 1920-åra, har hatt oppgangstid selv om kommunen for øvrig strevde med dårlig økonomi og høy arbeidsledighet. På denne bakgrunn vurderes A/S Fjeldhammer Brug/ICOPAL ut fra dets egenart som et teknisk kulturminne. Eventuelle endringer i drift av anlegget bør derfor ta

¹⁴ Museumsplan for Lørenskog Kommune 2001 – 2005, p. V4

hensyn til de faktorene som kan koble anlegget til dets tidlige historie, men hvor det også gis rom for ny bruk som trekker kontinuitetslinjene videre. Anlegget har bygninger fra flere tidsepoker som viser til en utvikling innen brukets historie. Bygningenes arkitektur er tilpasset hverandre samtidig som de i stor grad gir uttrykk for den tiden de ble satt opp. Ved ev. endringer, bør det også tas vare på kvaliteter som viser dette, og som gjør at de nye endringene estetisk vil passe til anlegget som helhet. Fjeldhammer Brug er også opphavet til de tidlige industriboligene og arbeiderboligene i området. Kommunen bør bevare denne sammenhengen mellom næring og bosituasjon som kan leses ut av bygningene samt deres plassering i forhold til Fjeldhammer Brug.

Bygningskarakteristikker:

De fleste av byggene er satt opp i rød teglstein og de har mellom to og tre sett vindusrekker som fremhever en horisontal linje i bygningene. Bygningene uttrykker forskjellige tidsepoker samtidig som deres formspråk likevel forholder seg til et ensartet uttrykk. Den eldste bygningen som vi finner langs elva ved demningen, har saltak og vinduer som fremhever vertikale linjer i den ellers så horisontale bygningen. Denne bygningen skiller seg også fra de øvrige ved at den har saltak, slik de fleste bygningene ved bruket opprinnelig hadde. Denne bygningen er viktig for bygningsmiljøet og den historien som knytter seg til stedets opprinnelse.

6.5.2. 107/762: Fjellhamar skole og Fjellhamar lærerbolig

Historikk:

Fjellhamar skole ble bygget i 1922/1923 som resultat av stor befolkningsvekst i kommunen, og fordi presset på de øvrige skolene dermed var for stort. Skolen ble bygget av bygningsarbeidere i Lørenskog som på det tidspunktet var hardt rammet av arbeidsledighet.

Skolen er et resultat av den tilveksten i befolkningen som gjorde seg gjeldende i forstadsbebyggelsen i nord og i dag er Fjellhamar skole landets største barneskole.

Verdivurdering:

- **Bevaringskategori C.**
Skolebygningen er et viktig ledd i kommunens utvikling, og den er med å fortelle om skolehistorien i Lørenskog kommune.
- **Bevaringskategori C.**
I dag ligger det også en eldre lærerboligen som brukes til helsestasjon tett ved skolen, og disse bygningene er med på å gi området kulturhistoriske og estetiske kvaliteter.

Bygningskarakteristikk:

- Skolebygningen er satt opp med to fløyer i hver ende av et lengre bygg. Den er i 2 etg. og har i tillegg både kjeller og loft. Taket er helvalmet slik vi også finner det på Solheim.

- Lærerboligen er bygd i 2 etg. og kledt med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Taket er tekket med krum tegl takstein. Det er kjeller i ganghøyde. Bygningen har to skorsteiner.

6.5.3. Blåkollen etterkrigsbebyggelse – Områdebeskrivelse

Historikk:

Etter 2 verdenskrig, var det stort behov for nye boliger i Lørenskog, og Lørenskog boligbyggelag var den viktigste enkeltaktøren i den lokale boligreisningen etter krigen. Boligbyggelaget var den største boligprodusenten i denne tiden, og organisasjonens boliger gir derfor bred karakteristikk på periodens ideologi og boligpolitikk. Boligene kan også ses som uttrykk for ideologiske strømninger og visjoner om et integrert lokalsamfunn som sammen og i fellesskap med kommunen, ville skape det store nye fellesskap: *den dynamiske forstaden*.¹⁵

Blåkollen var det sted hvor boligbyggelaget først kom i gang med boligbyggeprosjektet, og hvor byggingen foregikk rundt 1947. To firemannsboliger ble her satt opp som de første hus som boligbyggelaget oppførte. Gjenreisningshusene i det helhetlige etterkrigsmiljøet på Blåkollen, ligger på rekke rundt Ringveien og det er noe grøntareal rundt hver bygning. Området kan, slik vi også ser det på Solheim og på Rolvsrud, oppleves som et helt lite grendesamfunn.

I nær geografisk avstand til Blåkollen finner vi etterkrigsbebyggelsen langs Bråtaveien og Viggo Hansteensvei på Vittenberg hvor det også både er tomannsboliger og firemannsboliger i miljøet.

Verdivurdering:

Bevaringskategori C

Bygningsmiljøet på Blåkollen er det første som ble satt i gang av LBBL og danner et helhetlig miljø med bygninger fra boligbyggelagets tidlige periode.

Bygningskarakteristikk:

Bygningene er plassert med langsiden inn mot veien langs det meste av Ringveiens ytterside. Husene er karakterisert ved at de er i 2 etg. og horisontalt delt i leiligheter, har tre sett med vinduer på langsiden, to piper og de har kjeller. Enkelte av husene har altan, og markerer oppdeling av leiligheter bl.a. med altanen som viktig element.

6.5.4. Stikkvei mellom Marcus Thranes vei og Fjellveien

Historikk:

Stikkveien var/er et veiareal som tidligere var en del av veiforbindelsen mellom Lørenskog stasjonsområde og Fjellhamar. Traséen, som i dag er Marcus Thranes vei og plassert tett på Langgrunna, er del av en tidligere vei som svingte forbi Langgrunna og videre nordvestover i retning mot Lørenskog stasjon. Veiarealet markerte også skillet mellom Skårerødegården (106/1) i nord/nordvest og Fjellhamar gård (107/1) i øst.

¹⁵ Alsvik, Ola: *Historien om Lørenskog*, s 240

Da grosserer Ihlen i større målestokk satte i gang isskjæring på Langvannet, ble veien viktig for denne aktiviteten som knytter seg til en tid på året da den øvrige virksomheten ved bruket ikke var på sitt høyeste. Veien knyttes derfor til Fjeldhammer Brug og til kulturlandskapet vinterstid. Mellom veien og Langvannet v/Langgrunna lå det tidligere ishus.

Verdivurdering:

Bevaringskategori C.

Veien knyttes bl.a. til vinterens kulturlandskap i industriens tidsalder hvor dens beliggenhet i forhold til Langvannet er viktig. Den forteller også om kommunikasjonslinjer i Lørenskog og er også av den grunn viktig.

6.6. Revne bygninger og gårdsanlegg:

113/107: Danglebu, drengestue. Opprinnelig husmannsplass under Nordby. Huset ble flyttet fra Haneborg. Huset har vært skysstasjon, senere direktørbolig for Fjeldhammer Brug.

6.7. Registrerte husmannsplasser/tufter:

107/36: Kloppa, husmannsstue. Plass under Haneborg. Revet før 1950. SEFRAK har registrert L:700 cm, B:600 cm på grunnmur.

107/1: Fjellet, husmannsstue. Plass under Haneborg. Ingen rester etter grunnmur.

107/1: Vangen, husmannsstue. Plass under Haneborg. Ingen klare spor etter grunnmur.

7. Delområde 3: Kjenn/Robsrud

7.1. Områdebeskrivelse

Området er i kommuneplanen hovedsakelig satt av til bolig- og næringsformål. Området er preget av sterk utbygging, både av boliger og næringsområde. Kjenn gård ble i 1897 delt i 10 deler (deriblant Kinnskogen og Mailand), og rundt 1900 ble gården ytterligere delt i parseller. I dag er dette området utbygd hovedsakelig til boligformål. Delområdet historie knyttet til landbruket er i dag representert med en gård, Robsrud. Ingen av bygningene på gården er registrert fra før 1900, og i kommuneplanen er store deler av Robsrud satt av til næringsformål. Gården med sine grønne omgivelser danner en "lunge" i et ellers kaotisk og presset område. Reguleringsplan *Robsrud 2*, vedrørende teminalanlegg for Posten Norge A/S på Robsrud gn.105/bnr.1 vil medføre at gården rives¹⁶. På Solheim finner vi et bygningsmiljø av gjenreisningshus (etterkrigsbebyggelse) bygget av Lørenskog boligbyggelag. I tillegg inneholder området boliger bygget av private i samme tidsrom. Bygningsmiljøet er derfor variert og spennende, og miljøet er sammensatt på en måte som gir det et noe annerledes uttrykk enn man finner det på Blåkollen og på Rolvsrud.

¹⁶ Reguleringsplan 21-6-07. (Gården ble revet i 2007).

7.2. Fornminneregistrerte kulturminner

Det er kjent ett mulig automatisk fredet kulturminne, en gravhaug, i området. Gravhaugen ble registrert i forbindelse med regulering av Coca Cola tapperiet på naboeiendommen. Ved en feil er gravhaugen ikke registrert i Riksantikvarens database "Askeladden". Det er ikke avklart hvorvidt haugen er et automatisk fredet fornminne, da det er tilkjørt rydningsstein i nyere tid. De topografiske forholdene tilsier at planområdet har potensiale for fornminner uten synlig markering. Etter arkeologiske søk på Robsrud i forbindelse med reguleringsplanen (2005), ble det påvist 7 automatisk fredete kulturminner i området som viser bosetning fra middelalder, bronsealder/jernalder og vikingtid.¹⁷

7.3. Kulturlandskap

Robsrud er et lite jordbruksområde, bestående av en gårdseiendom plassert mellom industri/næringsarealer, boligbebyggelse og skogkledte åskammer. Gårdsmiljøet holdt en tradisjonell struktur, men ingen av bygningene var fra før 1900. Robsrudhaugen var tidligere samlingsplass med dans og underholdning. Sør for gårdstunet ligger noen små beitearealer som kan være rester av gammel kulturmark. Opplevelsen av kulturlandskapet rundt gården ble brutt ved at vi i samme synsfelt har å gjøre med det utbygde nærings- og boliglandskapet som kontrasterer rommet rundt Robsrud.

7.4. SEFRAK-registrerte kulturminner:

Det er ikke registrert bygninger fra før 1900 i området.

7.5. Øvrige kulturminner

7.5.1. Solheim skole, 108/45

Historikk:

Solheim skole stod ferdig i 18.aug. 1913 og er, som Fredheim skole, bygget da Lørenskog var ny som selvstendig kommune. Solheim skole er levert av Strømmen Trævarefabrik.

Grunnarbeidet ble utført av murmester Hvam og bygningen har beholdt opprinnelige detaljer i eksteriøret. Ved Solheim skole fikk Lørenskog sin første gymnastikksal, skolekjøkken og sløydosal. Skolen er godt vedlikeholdt. Solheim skoles elevkrets var fra og med Masserud og Vallerud til og med Skårer Ødegården og brukene Knatten og Fjellet.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

¹⁷ R91748: en kokegrop og 10 nedgravinger datert middelalder

R91749: Bosetningsspor bestående av en grøft og 22 nedgravinger (middelalder)

R91750: en gravrøys, en kokegrop, 14 nedgravinger (bronsealder/jernalder)

R91751: Område med funn av flint, mulig eldre steinalder

R91752: En gravrøys og tre nedgravinger. Røysa er skadet av potetkjeller.

R91753: En hulvei, vikingtid

R91754: Bosetningsspor bestående av 7 nedgravinger. Trolig jernalder.

Den eldste delen av Solheim skole er i reguleringsbestemmelsene for Lørenskog sentralområde – Kjenn, Reguleringsplan nr. 22-7-07, datert 01.04.02, revidert 21.01.03 regulert til spesialområde bevaring i henhold til plan- og bygningsloven § 25.6. Solheim skole er viktig i forhold til Lørenskogs skole- og kommunehistorie og kan sammen med Fredheim skole også symbolisere strømninger i tiden like etter at Lørenskog ble selvstendig kommune. Videre har skolebygget arkitektoniske kvaliteter og er bærer av industrihistoriske kvaliteter så vel som arkitektoniske. Som skolebygg er Solheim skole også viktig for tilhørighet og som identitetsskapende element i området.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er bygget i 2 etg. med loft og kjeller. Skolen har markert etasjeskille, og er kledt med henholdsvis vertikalt trepanel i 1. etg. og horisontal trepanel i 2. etg. Også Solheim skole har to markerte inngangsparti, et på langsiden og et på kortsiden. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel, og taket er helvalm med karnapper.

7.5.2. Solheim etterkrigsbebyggelse:

Lørenskog boligbyggelag begynte utbyggingen av Solheim i 1950-årene. De første familiene kunne flytte inn i 1952, samme år som lagets boliger på Grønli og Rolvsrud var innflyttingsklare. Borettslagene som dukket opp i området utgjorde nesten et helt lite grendesamfunn slik vi også finner det på Rolvsrud og Blåkollen. Noen år senere (siste halvdel av 1950-årene) ble det bygget firemannsboliger i dette området. Boligene ligger her på rekke langs vestre side av Skårerveien. Solheim er også preget av privat bebyggelse som arkitektonisk sett skiller seg fra boligbyggelagets bygninger. Som miljø viser Solheim derfor to ulike typer byggeskikk, boligbyggelagets og byggeskikk som følge av privat bygging. Dette gir variasjon til det bygningsmiljøet som finnes på stedet.

7.5.3. Lørenskog stasjon: 106/115

Historikk:

I 1898 ble *Robsrud stoppested* Lørenskogs første stoppested for passasjerer langs hovedjernbanen mellom Kristiania og Eidsvoll. I 1906 ble Robsrud stoppested etablert som stasjon. Navnet ble, etter forslag fra Lørenskogs ordfører Lorentz Meyer Boeck, forandret til *Lørenskog stasjon* i 1909, året etter at Lørenskog ble egen kommune. Stasjonsbygningen markerer dermed den nye kommunens identitet. Lørenskog stasjonsbygning er koblet til to forskjellige historier: Stasjonsbygningen som et stoppested langs Norges første jernbanelinje og bygningens nyere historie som scene for barneprogrammet *Sesam stasjon*. Bygningens historie knyttet til *Sesam stasjon* må ses som en epoke i bygningens lange historie, hvor det er den opprinnelige konteksten som blir vektlagt når det gjelder forvaltning av stasjonsbygningen.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Bygningen representerer Lørenskogs tidlige historie som egen kommune, og arkitektonisk sett kobles Lørenskog stasjon til andre offentlige bygg, som for eksempel Solheim og Fredheim skoler. Også Lørenskog stasjonsbygning er produsert på Strømmen trevarefabrikk.

Stasjonsbygninger var ofte toneangivende innenfor arkitektur ved offentlige bygninger. Stasjonsbygningen er også viktig som del av Lørenskogs rolle som kommunikasjonsledd mellom hovedstaden og de øvrige Romeriksbygdene, og stasjonsbygningen og dens plassering i Lørenskog er også viktig for utviklingen hen mot den urbaniseringen som har foregått i nordre del av kommunen.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen har trekk fra Jugendstil, og slik vi ser det på Solheim skole, har også stasjonsbygningen markert og dekorert etasjeskille med henholdsvis vertikalt og horisontalt trepanel over og under skillet. Taket er halvvalm tekket med skifer, og det er tre skorsteiner. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel.

7.6. Revne bygninger og gårdsanlegg

Robsrud er det eneste gårdsanlegget registrert i SEFRAK som er revet innenfor delområdet.

7.7. Registrerte husmannsplasser/tufter

Det er ikke registrert husmannsplasser/tufter innenfor delområdet.

8. Delområde 4: Vallerud/Rasta/Røykås/Visperud/Thurmannskogen

8.1. Områdebeskrivelse

Området er karakterisert ved tett boligbebyggelse og Gamleveien og Røykåsveien slynger seg gjennom området. Flere tidligere gårdsmiljøer i området er i dag erstattet av nye boliger, og det er derfor få eldre bygningsmiljøer i området.

Store deler av området har også vært sentrale når det gjelder hyttenes fremvekst i Lørenskog, og hvor boligbyggingen har fulgt samme mønsteret som vi ser på Fjellhamar, med utparsellering av arealer som først ble benyttet til hyttetomter, for så å bli ombygget til boligtomter.

Rasta gård er eneste gjenværende gårdsmiljø innenfor delområdet, og gården kan bli berørt av planer for utvikling av industriområdet øst for gården.

8.2. Fornminner

I området er det registrert hulvei ved Bråten/Rasta. Veien har status som *ikke fredet*. Deler av veien ligger under ny vei ved Rolvsrud Park/delområde 5, som følger hulveiens trasé jf. krav stilt i reguleringsplan for området.

8.3. Kulturlandskap

Det er ikke registrert kulturlandskap innenfor området.

8.4. SEFRAK-registrerte kulturminner

8.4.1. Rasta gård: Våningshus, 100/2 og gårdsmiljø, 100/432

Historikk og beskrivelse:

Gården er kjøpt som bosted i 1892, og våningshuset er trolig fra denne tiden.

Gården var husmannsplass under Løken. Gårdsmiljøet i dag består av våningshus, låve og forpakterbolig i et åpent firkant-tun. Til gården hører også grisehus og ei eldre smie. Smia er fysisk skilt fra gården ved industrivei. Etter eldre kart, har tunet endret retning, noe som kan leses ut fra våningshusets inngang på nordsiden. Tidligere var inntunet nord for våningshuset, mens inntunet nå vender sør for våningshuset. Friområdet inneholder derfor elementer som kan plasseres i forhold til gårdens tidlige historie. Nord for våningshuset er det en jordvei som går gjennom friområdet. Veien fører inn på plassen og forbinder friområdet opplevelsesmessig med gården. På friområdet står det et pæretre som også kan oppleves som viktig element i den nordre delen av miljøet.

Ved endring av tunplasseringen, har smia kommet tettere på tunet enn den har vært opprinnelig. Denne oppleves ikke som en del av gårdsbebyggelsen på grunn av veien som skjærer gjennom feltet. Likevel forteller bl.a. dens plassering noe om byggeskikk med hensyn til denne type bygninger.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **C**.

Våningshuset er fra 1892, og er det eneste bygget på gården som er registrert fra før 1900, men ut fra kart fra 1899, har det stått bygning der smia står i dag. Det er uvisst hvorvidt dette er samme bygning. Tunets egen historie fortelles av både nordøstre delen av miljøet og sørvestre delen av miljøet, ved de spor som viser til at tunet har endret retning. Som gårdsmiljø slik det står i dag, er det våningshuset og inntunet samt smia som vurderes til å ha høyest verdi som miljø. Friområdet er viktig i forståelsen av gårdens tidligere historie, samt for opplevelsen av gården i sine omgivelser.

Bygningskarakteristikk:

Våningshus: bygningen er av lafteverk, kledd med vertikal bordkledning som er høvlet og pløyd og den er bygd i 1½ etg. Taket er saltak tekket med krum tegl takstein som er uglasert. Våningshusets spor etter tidligere plassering bør opprettholdes.

Bygninger av nyere dato på tunet, er når det gjelder form, forankret i tradisjonell byggeskikk: Det er rødmalt låve med grønne dører støttet opp med hvite lister og den rødmalte forpakterboligen former sammen med våningshuset et åpent firkant-tun, hvor grisehus i røde teglstein og den eldre smie er plassert utenfor inntunet. Tunet utgjør derfor en helhet av kvaliteter som bør tas vare på i det miljø som det ligger i, hvor eventuelle endringer bør vurderes i forhold til de eksisterende verdier.

7.4.2. Visperud, tidligere våningshus, 105/97 (tidligere 105/4)

Historikk og plassering:

Visperud var husmannsplass under Robsrud, og plassnavnet opptrer fra 1735. I dag er bygningen en del av et boligfelt.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: C.

Huset er fra 1821, og har gjennomgått en del endringer. Bygningen inngår ikke i en opprinnelig miljømessig sammenheng, men vurderes på bakgrunn av sin alder som verdt å ta vare på. Huset har potensiale til å bli tilbakeført til tidligere tiders bygningstekniske stadier. Huset er med å gi boligfeltet "røtter" tilbake i tid.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er laftet og har fasadekledning av asbestsementplater. Saltaket er også tekket med asbestsementplater. Bygningen er i 1 ½ etg. Det har tidligere vært glassveranda, som ble revet i 1956 hvor det i stedet ble bygd til inngang.

8.5. Øvrige bevaringsverdige kulturminne

Planen fremmer ikke flere kulturminner innenfor området.

8.6. Revne bygninger og gårdsanlegg:

- 104/4: Østlien gårdstun (stabbur og våningshus): Revet etter SEFRAK-registrering.
- 104/5: Svingen gårdstun: (våningshus, stabbur, fjøs og hønehus, vedskjul, potetkjeller) Revet etter SEFRAK-registrering.

8.7. Registrerte husmannsplasser/tufter

Ukjent gård- og bruksnummer: Ruin etter jakthytte under Rolvsrud, Bråtan. Opprinnelig 1 ½ etg. hus med glassveranda. Bygd før 1900 og revet ca. 1960. Fungerte som tjenerbolig på Rolvsrud. Området var i 1983 regulert til friareal. (Stedets lokalitet er ukjent for arbeidsgruppen.)

9. Delområde 5: Skåreråsen/Lørenskog sentralområde

9.1. Områdebeskrivelse

Skåreråsen/Lørenskog sentralområdet dekker området nord for Gamleveien og er avgrenset av Nordliveien både på østsiden og på vestsiden av Skåreråsen. Strømsveien avgrenser området i nord. Området er sterkt utbygd, men det står igjen noe eldre bebyggelse og kulturminner fra før 1900. Skårer gård er et viktig kulturminne i område både på grunn av at gården har opprettholdt noenlunde opprinnelig karakter og at gården rommer flere funksjoner som er viktig for identitetskapelse i området.

9.2. Fornminneregistrerte kulturminner

Det er registrert et veifar med hulveiskarakter ved Bøndernes Hus. Dette skal være en del av den gamle veien Rælingen – Lørenskog – Oslo. Like sør for Bøndernes Hus i delet mellom dette og Lørenskog pleiehjem skal restene finnes. Status: *ikke automatisk fredet*.

Det er registrert hulvei ved Rolvsrud hvor deler av veien ligger under ny vei ved Rolvsrud Park. Ny vei følger hulveiens trasé jf. krav stilt i reguleringsplan for området. Hulveien har status *ikke automatisk fredet*. Veien gikk mellom Kjenn gård og Rasta gård til Gamleveien (Kongeveien).

9.3. Kulturlandskap

Det er ikke registrert kulturlandskap av verdi i delområdet, men grøntarealene rundt Skårer gård har viktig funksjon som arena for kulturelle arrangementer.

9.4. SEFRAK-registrerte kulturminner

9.4.1. Skårer gård, våningshus 101/45 (tidligere bnr. 1)

Historikk:

Skårer (av Skorar) ble trolig ryddet i sein vikingtid. Gården lå øde i seinmiddelalderen. I 1916 ble Skårås (bnr. 2) skylddelt fra gården, og i 1957 ble ca. 150 mål av innmarka solgt til industritomter. Tidligere er det kjøpt 2 parter fra Rolvsrud slik at Skårer består av gnr. 101 bnr.1 og gnr. 102 bnr. 2 og 5. Skårer har hatt seterrett på Feiringsetra i Losbyskogen. I 1700 årene var det en liten bekkevern. Husmenn har det vært fra sist på 1600 tallet.¹⁸ I 1971 kjøpte Lørenskog kommune gården til museum.

Verdivurdering:

- Gårdstunet: bevaringskategori **B**.
Skårer gård er en del av det desentraliserte Lørenskog bygdemuseum. Gården fungerer som møteplass for innbyggerne i det tettbygde området rundt, og som arena for kulturarrangement hvor innbyggerne i kommunen er målgruppe og deltakere. Gården er viktig for områdets identitet og den har stor verdi med tanke på en opplevelse av tilhørighet til området.
- Våningshus: Bevaringskategori **B**.
Våningshuset er satt sammen av to hus, hvor eldste del (søndre del) trolig er fra 1700 tallet.
- Stabbur: Bevaringskategori: **B**.
Stabburet er fra slutten av 1800 tallet.
- Låve/stall Bevaringskategori: **B**.
Det er uvisst når bygningen er fra: Museumsplanen for 2001-2005 beskriver tømmerlåven fra 1700, og at den ble påbygd og utvidet på 1860 - tallet. SEFRAK opplyser at låven er fra 1860.

Bygningskarakteristikk:

¹⁸ Nærmere beskrivelse av husmannsplassene finnes i Foss: *Gårdshistorien*, s 233.

- Våningshuset er satt sammen av to hus. Den eldste delen (søndre del) er et gammelt hus som ble revet og satt inntil den opprinnelige bygningen (nordre del). Huset ble påbygd og utvidet mot nord i perioden 1900-1930. I 1959 fikk bygningen et tilbygg: "Melkebu" (kjøkkeninngang). Bygningen er laftet, kledd med over- og underliggerbord og den er i 1 ½ etg. Grunnmuren er i betong og i naturstein med bindemiddel og det er kjeller i ganghøyde under nordre del av huset. Det er saltak tekket med krum teglstein og det er 2 skorsteiner.
- Stabburet er laftet og bæres av stående trepeler og den er i 1 ½ etg. (SEFRAK opplyser 1 etg.). Taket er saltak tekket med krum tegl takstein.
- Under låve og stall er det pilarer i naturstein uten bindemiddel. Låven er satt opp i 1860 og ombygd i 1912. 1. etg. er satt opp i laftet tømmer mens 2. etg. er satt opp i bindingsverk. Bygningen er delvis kledd med låvepanel (panelbordene satt opp kant i kant) og delvis med over- og underliggende bord. En del av den laftete bygningen står uten kledning. Under verksted og i fjøset er det kjeller i full ganghøyde. Taket er saltak tekket med aluminiumsplater. Det er satt opp pipe i forbindelse med innredning av smie i kjeller. I 1934 ble det bygd til et fjøs i søndre enden av låvebygningen. Fjøset ble satt opp i rød teglstein. I senere tid er det bygd til en scene inn mot tunet.

9.4.2. Øvre Løken, hovedbygningen: 100/1

Historikk:

Løken (av Leikvin) har navn som er fra før vikingtid, mens selve gården kan være ryddet før eller i vikingtid. I gammelnorsk tid var den delt i nordre og søndre, hvor nordre ikke lå øde i seinmiddelalderen. I 1834 ble gården delt i øvre og nedre Løken. I 1840 ble Rasta (bnr. 2) skylddelt fra Øvre Løken. I 1843 ble det skylddelt 3 parter: bnr. 3: Berger bnr. 6 og Løkenhagen bnr. 7.

Verdivurdering:

- Våningshus: Bevaringskategori **B**.
Bygningen kan være fra 1750 i følge eier. SEFRAK opplyser at den muligvis er fra 1780-1790. Bygningen er del av et helhetlig tunmiljø som befinner seg i et tettbygd område, og bygningen har derfor både høy egenverdi og den er med til å gi stedet karakter og historisk dybde. Tunet er vakkert utformet og plassering av bygningene i terrenget (med henblikk på hellinger og kupert tun) viser tydelige trekk innenfor den tradisjonelle byggeskikken som preger Lørenskog. Tunets beliggenhet gjenspeiles også i navnet som betyr at gården lå høyt. Løken gård fungerer som en grønn lunge i et tett bebygd område, men også som et element som tilfører området en historisk dimensjon.
- Stabbur: Bevaringskategori **C**.
Stabburet er fra ca. 1900. Stabburet er viktig som en del av den helheten som Løken gård utgjør. Den er derfor også et viktig element i det å gi kvalitet til området, der Løken gård fungerer som en grønn lunge i et tett bebygd område, men også som et element som gir historisk dybde til området.

Bygningskarakteristikk:

- Våningshuset er i laftet tømmer. Bygningen har høy alder og deler av den opprinnelige utforming er bevart: Innvendig er det avdekket originalt lafteverk samt bredt plankegulv i et rom. I kjøkken er det avdekket originalt tak.
½ etg. ble påbygd i 1923. Bygningen er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord og vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. Det er vannrett bord i etasjeskillet. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel som er pusset. Taket er saltak og har en karnapp på østre helling. Tekkingsmaterialet er krum betongtakstein og bygningen har 2 skorsteiner. Bygningen var opprinnelig et svalgangshus. Nå har bygningen form som midtgangshus hvor trappen er inkorporert i selve bygningskroppen. Den eksisterende trappen har opprinnelig plassering. Symmetri har spilt en stor rolle for plassering av dører og vinduer på fasaden. Våningshuset er påsatt sprosser ved vinduene noe som oppleves som fremmedelement i det øvrige formspråket.
- Stabburet er bygget i 2 etg. Den er satt opp i reisverk/bindingsverk og panel og den er kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. Stabburet står på pilarer av naturstein uten bindemiddel. Taket er saltak tekket med krum teglstein.

9.4.3. Nordre Sørli: 110/364 (tidligere bnr 1)Historikk og beskrivelse:

Sørli (av Suderlid) ble skilt ut fra Li (Nordli) trolig ved overgangen til kristen middelalder. Gården lå øde i seinmiddelalderen og var da trolig underbruk under Nordli. I 1859 ble gården delt i Sørli Nordre (bnr. 1) og Søndre (bnr. 2). Drengestua var opprinnelig våningshus før nytt våningshus ble bygd i 1880. Gården brukte Lisetra i Losbyskogen sammen med Nordli. Gården har hatt husmannsplasser.

I dag er det bare drengestua og stabburet som vitner om den tidligere gården, og de tidligere jordene er utbygd til boligfelt.

Verdivurdering:

- Drengestue: Bevaringskategori C.
Bygningen er fra før 1880. Den er restaurert og fasaden som vender inn mot tunet har gjennomgått store endringer som følge av inndeling i leiligheter, og fasadens form viker dermed fra det opprinnelige huset. Det er lagt inn vinduer i taket som også er et fremmedelement i bygningens øvrige formspråk. Husets sider som vender bort fra tunet, opprettholder i store trekk det opprinnelige formspråket. Huset sett fra veien oppleves derfor som en helhet der formspråket viser til bygningens alder og forankring i tradisjonell byggeskikk. Tunet som helhet har mistet kvalitet ved endringer, riving av låve samt manglende vedlikehold av uteområdet. Drengestua og stabburet gir likevel område en kulturhistorisk dimensjon som bidrar til å formidle boligfeltets fortid.
- Stabbur: Bevaringskategori C.
Stabburet er fra 1909 og det er i god forfatning. Stabburet tilfører, slik som også drengestua gjør det, en kulturhistorisk dimensjon til området. Tunmiljøet som helhet er svekket i verdi på grunn av manglende vedlikehold. Det er utført vesentlige endringer som svekker helhetsopplevelsen av tunet.

Bygningskarakteristikk/omgivelse:

- Drengestua er i laftet tømmer og kledt med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord og bygningen er i 1 etg. Taket er saltak tekket med krum sementstein og det er 1 pipe. Området rundt er preget av manglende vedlikehold: utearealene holdes ikke i hevd og et lengre skjul er delvis rast sammen. På gården står også et stabbur i god stand, og et nyere bolighus som er oppført på stedet der tidligere våningshus stod. Det har også vært en låve som utgjorde en fjerde vegg i tunet. Denne er nå borte og tunet har dermed fått en åpnere form.
- Stabburet er laftet i 1 ½ etg. og kledt med vertikalt trepanel med bordene kant i kant. Resten av bygningen har ingen kledning. Det står på piler av støpestein. Taket er saltak tekket med plater som imiterer krum teglstein. Den øvre delen er bygget ut i forhold til grunnplanet, slik vi også ser det ved stabburet på Nordli.

9.4.4. Benterud tidligere våningshus, 100/4 og 100/10

Historikk og beskrivelse:

Benterud ble i 1862 skylddelt fra Løken bnr. 3. Det har blitt sagt at tømmerlass som skulle til Oslo fra Enebakk ikke kom frem på grunn av dårlig føre. Furutømmeret ble liggende på Benterud, og huset ble bygget av dette tømmeret. Navnet *Benterud* kommer av *Bernhard ryddet gården*. På eiendommen er det bygget garasje og en tomannsbolig (rekke) hvor hagen skiller rekkebebyggelsen fra skoleanlegget syd for bygningen. Sydvest for våningshuset står et stort tre som var tuntre da Benterud var gård.

Verdivurdering:

Bevaringskategori C.

Bygningen er fra 1850-1860 og er i god stand. Det er bygd ny inngang i 1965, men selve huset har opprettholdt sin karakter. Omgivelsene rundt er endret og opplevelsen av tun er borte. Bygningen tilfører i seg selv og sammen med tuntreet kvalitet og kan ses som et spor etter den tiden da det var gård på stedet. Det tidligere våningshuset på Benterud utgjør et element som tilfører området en kulturhistorisk dimensjon og estetisk kvalitet.

Bygningskarakteristikk

Bygningen er laftet tømmerbygning i 1 ½ etg. som er kledt med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Tilbygget har faspanel. Taket er saltak tekket med krum tegl takstein og det er 2 skorsteiner.

9.5. Øvrige kulturminner

Planen foreslår følgende områder/objekter til kulturminner/kulturmiljø som bør bevares.

9.5.1. Bøndernes hus: 100/17

Historikk:

Bøndernes hus er utskilt fra Øvre Løken som parsell i 1922. I mellomkrigsårene var dette et av Lørenskogs største forsamlingslokaler, og huset har vært svært viktig i forhold til den sosiokulturelle aktiviteten i Lørenskog. Bøndernes hus var forbeholdt den blå politiske linje slik Framtida, Sangerhallen og Folkets Hus var den røde sidens bygninger.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Bygningen har spilt en viktig rolle i det politiske livet i Lørenskog, og som forsamlingshus og som et av de få eldre bygningene i denne svært utbygde delen av Lørenskog bør bygningen bevares. Bygningen er den eneste gjenværende av de forsamlingshusene som har vært sentrale innenfor det politiske liv fra tiden etter Lørenskog ble egen kommune i 1908, en historie som det er viktig å ta vare på.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen har L – formet grunnplan, hvor del med inngangsparti (i sør) er i to etasjer og resten er i 1 ½ etg. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel og det er kjeller med ganghøyde under søndre del av huset. Bygningen er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Det er halvvalmet tak tekket med aluminiums bølgeplater og bygningen har til sammen 4 skorsteiner, 2 på hver av søndre og nordre del.

9.5.2. Rolvsrud etterkrigsbebyggelse

Historikk:

Etter 2 verdenskrig var boligmangelen svært høy i Lørenskog. Utbyggingsbehovet var derfor stort. Eiendommen *Rolvsrud* ble solgt ut til boliger, og borettslag langs Trygves vei, Tormods vei, Ole Reistads vei og Torbjørns vei ble etablert. Boligbyggingen her ble reist i løpet av 1950-tallet av Lørenskog boligbyggelag, og de lå i starten som en forstadsøy i det øvrige bygdelandskapet. Bygningene ble hovedsakelig bebodd av folk som tidligere hadde bodd i provisoriske boliger/hytter. Begrepet om identitet knytter seg i stor grad til befolkningens sosiale bakgrunn og nye boligstrukturer. Den nye boligstrukturen som Rolvsrud representerer, skilte seg ut fra og stod i kontrast til den tradisjonelle bygdestrukturen som var rådende i området.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **C**

Området er viktig som helhet med de bygningene og den strukturen som bygningene representerer. Området er viktig ledd i utviklingen av Lørenskog som bondesamfunn til mer urban forstad til Oslo. Rolvsrud etterkrigsbebyggelse ligger i et område med planer for utbygging. Dersom man må velge vil planen foreslå at Blåkollen etterkrigsbebyggelse er det som blir prioritert for bevaring.

Byggekarakteristikk:

Bygningene er satt opp langs veien på en måte som danner grønne lunger mellom husene i ”bakgårdene”. Husene kan karakteriseres ved at de er i to etasjer og de er inndelt i leiligheter med altan. Det er både to- og firemannsboliger som preger området.

9.5.3. Gamle Ra-Gla

Historikk:

Gamle Ra-Gla forteller en historie om industri og handel i området. Den forteller om en rivende utvikling som på få tiår har forandret alt, slik at intet ser ut som før. Bygningen har selv opplevd alle fasene i utviklingen fra industri til butikkssenter.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **C**

Samtidsdokumentasjonen av Skårer og Solheim området utført av Akershus fylkesmuseum på oppdrag fra Lørenskog kommune, fremhever gamle Ra-Gla bygget fra 1951, som ble oppført etter datidens idealer om et funksjonelt bygg. Bygget blir trukket frem som et element som visualiserer områdets hektiske historie.

Bygningskarakteristikk:

Bygningens fasade var asymmetrisk med vinduer og dører som signaliserte funksjon. Mye av bygningens opprinnelige utseende er bevart intakt både når det gjelder vinduer, porter og heisanordninger. Mesteparten av det opprinnelige er imidlertid gjemt bort under reklame og veggplater.

9.6. Revne bygninger og gårdsanlegg

111/37: Sollia, stabbur: 3 x 3 meter, 1 etg.

110/634 (tidligere: 110/1): Nordre Sørli: våningshus.

110/634 (tidligere: 110/1): Nordre Sørli: uthus/låve.

9.7. Registrerte husmannsplasser/tufter

Det er ikke registrert husmannsplasser/tufter i området.

10. Delområde 6: Hammer/Torshov/Røyri/Nordli: Lørenskog grønne sentrum

10.1. Områdebeskrivelse

Landskapsområdet er omkranset av nyere bebyggelsesstruktur på tre kanter. Riksvei 159/Sykehusveien, Gamleveien og Nordliveien deler området mellom Hammer/Torshov, Nordli og Røyri. Opplevelsesmessig er likevel Røyri og Nordli en del av den helhet som Hammerområdet representerer. Elvesletta danner en bunn i landskapet hvor Losbyelva meandrerer gjennom slettelandskapet og renner ut i Fjellhamarelva lenger nord. På nordøstsiden av Hammer finner vi en ravinedal. I området finner vi en del eldre gårdsbebyggelse og enkelte nyere bygninger. I gårdsbebyggelsen er det hovedsakelig tatt hensyn til eldre byggestruktur, form/størrelse og farge, slik at gårdsmiljøene for det meste oppleves som helhetlige miljøer. Gårdene ligger som terrasser over den flate elvesletta og

utgjør et geologisk særtrekk for området som er lett å lese. I området finner vi stor tetthet av kulturminner av høy alder og av stor verdi. Disse knytter seg til historiske kommunikasjonslinjer, identitetskapelse, og som historisk utspring for Lørenskog som tidlig bosted for menneskene. Området er svært viktig historisk sett, da det tydelig knytter seg til tro/religion både i hedensk og i kristen tid.

10.2. Fornminneregistrerte kulturminner

I området er Olavskilden på Hammersberget¹⁹ og Lørenskog kirke, middelalderkirka fra 1150-1250, automatisk fredet. I tillegg er det registrert en vei i området med status *ikke fredet*. Ved Kråkåsen er det registrert naturdannelse. Vernestatus ble undersøkt av fagmyndighet mens planarbeidet pågikk.

10.3. Kulturlandskap

Størstedelen av arealene i området er dyrket med korn, eng som blir slått og/eller beitet samt permanente beiter. Deler av jordbruksarealene ligger brakk. I ravinen på Torshov finner vi sjeldnere plantearter. Langs elva finner vi et mer eller mindre sammenhengende vegetasjonsbelte som gir variasjon i landskapet. Ved Hammersberget er det spor etter jordbruksdrift i form av eng som er i ferd med å gro til. Olavskilden var et viktig punkt for pilegrimer som ønsket seg lykke på reise til og fra Nidaros. Olavskilden og Lørenskog kirke representerer også overgangen fra hedensk til kristen tid.

Kulturlandskapet Hammer, oppleves gjerne "utenfra" fordi det ligger i en posisjon hvor man beskuer området fra veien. Hammersberget og kirkeområdet er innganger til landskapet. Røyriveien og Kirkerudveien gir mulighet til å gå inn i denne delen av landskapsrommet. Røyrigårdene ligger som terrasser i terrenget, og eldre og nyere bebyggelse preger gårdene. Oldtidsveien passerer Lørenskog kirke, og den gamle kongeveien gikk også gjennom området. Hammer bru (ca. 1811, 1815), ei hvelvbru i naturstein over Losbyelva, er rest etter utbedringen av den gamle kongevei som foregikk på midten av 1800 tallet fra Christiania mot Romerike og Smålenene (Den Strømmenske Kongevei). Brua er den eneste steinhvelvbrua som fremdeles står fra denne kongeveien.

Bygninger i kulturlandskapet:

Hammer regnes for å være Lørenskogs eldste gård, og det har vært menneskelig virksomhet i området trolig siden eldre jernalder. Man mener de første boplassene i området lå under berghammeren. Her finner vi fortsatt en konsentrasjon av gårdstun som har høy verdi i kraft av bl.a. alder og plassering i landskapet. Stedet har videre vært et viktig sentrum for trosdyrkelse, noe som navnet Torshov vitner om. Det er også i dette området at man finner høyeste konsentrasjon av stein- og bronsealderfunn i Lørenskog.

I området er de fleste bygningene plassert i tradisjonell tunform, de er relatert til jordbruket og oppleves derfor i sin helhet som naturlig del av landskapet. Kirken med kirkegård er også

¹⁹ Til Olavskilden knytter det seg et sagn fra 1200-tallet om den hedenske guden Tor som i raseri kastet hammeren Mjølner mot murene av det nye, kristne gudshuset (Lørenskog kirke) som var under oppføring. Olav den helliges kraft var i følge sagnet større enn Tors, og hammeren ble ledet utenfor og traff toppen av Hammersberget i stedet. Da sprang kilden ut på Hammersberget. I følge sagnet går kilden aldri tom for vann. Olavskilden har vært populær for pilegrimer som en av ca. 200 Olavskilder i landet.

viktig i helhetsopplevelsen av kulturlandskapet, da denne danner det visuelle tyngdepunktet i området og blir en kjerne i landskapet som de øvrige elementene forholder seg til. Området rommer også to skolebygninger, hvorav ungdomsskolen er et dominerende og fremmed element i landskapet. Ved lite tilpasset arkitektonisk utforming, bryter denne med den øvrige byggeskikken som ellers skaper helhet i landskapet. En del bygninger er også sterkt ombygd eller bærer preg av manglende vedlikehold, og oppleves dermed som negative elementer i kulturlandskapet. Kulturhistorien rundt kirken og Olavskilden samt den kulturhistoriske dybden i en del av gårdsbebyggelsen rundt, gir området identitet som både er viktig som stedsidentitet, men som også er viktig når det gjelder å danne et grunnlag for innbyggernes tilhørighet til kommunen som helhet.

10.4. SEFRAK-registrerte kulturminner

10.4.1. Norum: våningshus. 87/2

Historikk:

Norum var husmannsplass under Røyri øvre inntil 1843, da den ble skilt ut som eget bruk. Flere parter er lagt til Norum utover på 1800-tallet. Det er mulig at Norum (Nordenga) var et underbruk under Røyri gjennom middelalderen, og i så fall er den et minne etter en forsvunnet middelaldergård. Røyrigårdene medregnet Norum har hatt teigblanding.

Verdivurdering:

Våningshus: Bevaringskategori: C.

Våningshuset er antagelig bygd ca. 1825²⁰, men er påbygd mellom 1850 og 1875 og har et nyere tilbygg fra 1970. Både huset og tunet er noe endret fra det opprinnelige, men det har verdi ut fra plassering i kulturlandskapet, samt historie knyttet til gården som mulig middelaldergård. I dag er det likevel ikke mye som viser at gården kan ha vært gård under middelalderen.

Bygningskarakteristikk:

Bygningens eldre del er i laftet tømmer mens tilbygget er i reisverk. Huset er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Taket er saltak tekket med stål bølgeplater og huset har to skorsteiner. Tunet har ikke så stram struktur som det opprinnelig hadde, da stabbur og fjøs nå er borte. Huset i det åpne tunet er likevel en viktig del av det øvrige kulturlandskapet.

10.4.2. Nordre (Øvre) Røyri våningshus og stabbur: 87/1

Historikk:

Gården ligger på en fjellknaus med hovedhelling mot nordvest. Tidligere var også bygningene i tunet plassert med fjellknaus i sentrum og bygninger rundt. Røyri ble ryddet før vikingtid,

²⁰ Foss: *Lørenskog gårdshistorien*: s 84: ”I 1825 fikk I Gulbrand Jensen Røyrihagen (...) husmannskontrakt på jordstykket Nordenga under Røyri øvre.... Han skulle på egen bekostning føre opp de hus som trengtes. Plassen, nå kalt Norum, ble skyldsatt i 1841 i anledning Gulbrands kjøp av den”.

muligvis i eldre jernalder, og den lå øde i seinmiddelalderen. Den hadde opprinnelig form som tradisjonelt åpent firkant-tun. I dag er det bare våningshuset og stabburet igjen av de eldre bygningene, mens det er satt opp en nyere driftsbygning og to mindre skjul, som er plassert slik at den opprinnelige tunformen antydes. Røyri kan muligvis ha vært prestegård før Lørenskog ble anneks til Skedsmo etter reformasjonen.

Verdivurdering:

- **Våningshus: Bevaringskategori: B.**
Nordre Røyri våningshus er meget gammelt, muligvis fra 1750, og det er restaurert i senere tid hvor restaureringsarbeidet har hatt godt øye for husets egenart. Bl.a. er vinduene (som var fra 1850) skiftet ut til kopier av de eldre vinduene. Det er satt opp ny grunnmur som er forbundet med naturstein og fuget slik den gamle var. Huset gir et godt bilde på det opprinnelige husets form og utforming. Husets egenverdi må sies å være høy både på bakgrunn av historie, alder og den gode tilstanden huset er i. Husets plassering i landskapet er også av høy estetisk verdi, og bygningen gir dybde til området.
- **Stabbur: Bevaringskategori B.**
Stabburet kan være fra midten av 1700 tallet eller eldre, og det kan være Lørenskogs eldste stabbur.

Bygningskarakteristikk:

- Nordre Røyri våningshus er laftet tømmer kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Taket er saltak tekket med sementstein. Huset har 2 skorsteiner. Grunnmur er av fuget naturstein, og lecamur som er blandet med gråstein. Det er kjeller med ganghøyde under deler av huset, resten er oppfylt. Bygningen er i 1 etg. (SEFRAK-opplyser 1 ½ etg.)
- Stabburet er i laftet tømmer og hadde opprinnelig en åpen svalgang på den ene langsiden. Det er kledd med vertikalt trepanel med bord kant i kant. Stabburet står på pilarer av naturstein med bindemiddel. Taket er saltak tekket med krum uglasert teglstein.

10.4.3. Mellom Røyri. Våningshus og stabbur: 87/7

Historikk:

Parten 87/7 ble skilt ut fra Røyri søndre i 1855, og det tidligere våningshuset er fra 1856

Verdivurdering:

- **Våningshus: Bevaringskategori: C.**
Bygningen er i svært dårlig forfatning, og krever omfattende restaurering dersom bygningen skal settes i stand. Bygningen har en plassering som gjør den godt synlig i landskapet sett fra Gamleveien og fra Nordliveien, og den er dermed også viktig når det gjelder å gi området kulturhistorisk identitet. Bygningen er en del av et tun, der vi også finner nyere bygninger både som del av tunet og i nær beliggenhet til tunet. De nyere bygningene viser nyere arkitektur, men plasseringen forholder seg i store trekk til den øvrige byggeskikken i området.
- **Stabbur: Bevaringskategori: C.**

Stabburet er fra før 1900, men det er usikkert når det er fra.

Bygningen er i dag viktig i tundannelsen og det er med å synliggjøre at området har røtter tilbake i tid.

Stabburet stod tidligere på andre siden av veien ved siden av kjellerbod. Det ble flyttet til inntunet ca. 1997. Nå er det plassert som en vegg i et firkant-tun. Stabburet ga navn til jordet: *Stabbursjordet*, der det stod før det ble flyttet til inntunet.

Bygningskarakteristikk:

- Våningshuset er laftet, den er i 1 ½ etg. og kledt med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. Grunnmuren er delvis berg og delvis jord, noe som gjør bygningen ustabil ved at den hever og senker seg der hvor grunnen er av jord og huset har dermed store setningsskader i søndre del. Det er ikke kjeller under huset.
Bygningen er bygd i tre omganger:
kjøkken og kammer: laftet, innerste kammer og Storstue, gang, trapp opp til ½ etg.
Taket er saltak tekket med krum teglstein og det er 1 skorstein.
- Bygningen står på trepilarer fra Gudbrandsdalen som ble hentet i 1997. Den er laftet og har de seneste år fått kledning med vertikal trepanel. Det er saltak tekket med krum teglstein.

10.4.4. Mellom Hammer: 111/1 og 111/53 (Lille Hammer)

Historikk:

Hammer stammer trolig fra eldre jernalder og må som senter for opphavsgården regnes som bygdas eldste. Gården lå øde i seinmiddelalderen. I 1814 ble gården delt i 2 og i 1857 ble den ene parten atter delt i Hammer mellom (bnr.1) og nordre (bnr. 2).

Bygningen er satt opp på begynnelsen av 1700-tallet etter at Karl XII's menn (karolinerne) brente gården i 1716. Gården er antagelig påbygd senere.

Verdivurdering:

- Gårdstunet: Bevaringskategori **B**.
Bygningene på gården har høy kulturhistorisk verdi som et ledd i den kontinuitet som følger etter bygdas eldste gård. Bygningene har videre stor verdi som del av det helhetlige miljøet som er representert ved Olavskilden og den eldre bebyggelsen på Hammer. Alle bygningene på gården har også høy aldersverdi.
- Våningshus: Bevaringskategori **B**.
Bygningen gjennomgikk i 2003 en omfattende restaurering hvor det har vært fokusert på å opprettholde bygningens opprinnelige preg, med originale detaljer og materialer gjennom å benytte/repasere de eldre bygningsdelene.
- Låve: Bevaringskategori **B**.
Låven ligger sentralt i landskapsbildet, og er derfor også særlig viktig for den helhetlige opplevelsen av området
- Drengestue (bnr: 53): Bevaringskategori: **B**.
Bygningen har trolig høy aldersverdi.
- Stabbur: Bevaringskategori **B**.
Bygningen har trolig høy aldersverdi.

Bygningskarakteristikk:

- Våningshuset er i lafteverk, den er i 1 ½ etg. og den er kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd (staffpanel). Taket er saltak tekket med krum tegl takstein og det er to skorsteiner.
- Låven er laftet i søndre del og resten er satt opp i bindingsverk. Låven er kledd både med låvepanel og vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. Den er i 2 etg. Grunnmuren er naturstein uten bindemiddel, og i sørøst hviler låvebygningen på natursteinspilarer. Bygningens tak og vegger er angrepet av forfall.
- Drengestua er kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd og den er i 1 etg. Bygningen har delvis grunnmur med naturstein uten bindemiddel og delvis er den støttet opp av stein langs hele nordre langvegg samt vestre side. Taket er saltak tekket med krum tegl takstein, og bygningen har 1 skorstein.
- Stabburet er i laftet tømmer, den er i 1 etg. og har et kvadratisk grunnplan. Veggene er kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. Taket er saltak tekket med plater som imiterer krum teglstein.

10.4.5. Nordre Hammer: 111/2

Historikk:

(Se 10.4.4: Mellom Hammer)

Våningshuset ble flyttet fra Østmork i 1864 hvor det tidligere hadde vært hovedbygning på gården.

Verdivurdering:

- Gårdstunet: Bevaringskategori **B**.
- Våningshus: Bevaringskategori **B**.
Bygningen har beholdt sitt opprinnelige preg, men inngangspartiet er angrepet av forfall. Bygningen er eldre enn 1864, men det er usikkert når den er ifra. Bygningen er historisk interessant også fordi den er del av to gårders historie: Østmork og Hammer Nordre.
- Stabbur: Bevaringskategori **C**.
Bygningen er viktig i tunets oppbygging som tradisjonelt firkant-tun, hvor stabburet også hadde en viktig funksjon.
- Uthus: Bevaringskategori **C**.
Bygningen er viktig i tunets oppbygging som tradisjonelt firkant-tun.

Tunet på Nordre Hammer er et godt eksempel på tun hvor nybygg kan tilpasses det eksisterende bygningsmiljøet og samtidig bygges i tråd med mer moderne arkitektur.

Bygningskarakteristikk:

- Våningshuset er laftet og kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. I sørvestre del er det vertikalt trepanel med over- og underliggende bord. Den er i 1½ etg. Grunnmuren er i fuget naturstein, og det er kjeller med ganghøyde under deler av

bygningen. Taket er saltak tekket med tilnærmet flat teglstein og det er 1 skorstein.

Tunet har opprettholdt firkantformen, da nytt bolighus utgjør en vegg i tunet, og hvor moderne form, farge, materialbruk og utforming harmonerer i tunet som en helhet.

- Stabburet er laftet og kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd og den er i 1½ etg. Den står på pilerer av naturstein uten bindemiddel. Taket er saltak tekket med krum tegl takstein. Bygningen er fra 1863.²¹
- Et av gårdens uthus er revet, og det er usikkert om dette er reg. 0230 005 029, da huset ikke er målt opp i registreringsskjemaet, og SEFRAK opplyser om at bygningen er i fremskredet forfall og skal rives for godt. På tunet står det i dag en låve som danner en vegg i det tradisjonelle firkant-tunet, og som derfor er viktig å beholde som del av tunet.

10.4.6. Søndre Hammer: 111/3

Historikk:

Hammer Søndre har hus fra midten av 1800 tallet.

Verdivurdering:

NB: Ingen av bygningene er oppdatert/verdivurdert da eier motsatte seg arbeidet.

Gården Hammer Søndre ligger svært sentralt på Hammer. Plasseringen av tunet og bygningene har derfor også mye å si for opplevelsen av stedet. Våningshuset er muligens fra 1866, men det ble restaurert i 1890-årene. Tunet ligger tett på bebyggelse som er av nyere dato hvor den nye bebyggelsen bryter med byggeskikken som er representert ved gårdens bygninger og plassering av disse. Våningshuset samt de øvrige bygningene og deres plassering i landskapet er viktig for Hammerområdet karakter representert ved den eldre bebyggelsen. Bygningene utgjør et tun med bygninger fra før 1900. Bygningene er ikke verdivurdert som enkeltbygninger eller som deler av tunet, men bygningsmassen vurderes som viktig da det er en rekke eldre bygninger som ligger i historisk verdifullt område.

Bygningskarakteristikk:

Følgende opplysninger baserer seg i hovedsak på SEFRAK-registreringen fra 1983:

- Våningshuset: Bygningen er laftet og kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd, og den er i 1 ½ etg. Grunnmuren er naturstein med bindemiddel som er pusset. Taket er saltak tekket med krum tegl takstein, og det er 1 skorstein. Bygningen ble restaurert i 1890-åra.
- Låven: Bygningen er trolig fra 1866 men er ombygd i 1927, den har en sentral plassering i omgivelsene. Låven er i forfall og kan oppleves som et negativt element i landskapet. Dens funksjon og plassering i tunet har likevel stor verdi for tunets opprinnelse. Bygningen står delvis på betonggrunnmur og delvis på pilerer av både betong og naturstein uten bindemiddel. Det er kjeller i ganghøyde overdekket med betongkonstruksjon. Låven er satt opp i henholdsvis lafteverk, reisverk og mur av teglstein, og er i 1 ½ etg. Den er kledd med låvepanel (vertikalt trepanel med bord kant i kant). Taket er saltak tekket med krum tegl takstein.

²¹ Foss: *Lørenskog gårdshistorien*, s. 304

- Redskapsskjul: Bygningen er satt opp i reisverk, er kledd med låvepanel (vertikalt trepanel med bordene kant i kant) og den står på pilarer henholdsvis av betong, naturstein uten bindemiddel og stående trepeler. Den er i 1 etg. Taket er saltak tekket med krum tegl takstein.
- Stabbur: Bygningen er laftet, kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord og er i 1 ½ etg. Den står på pilarer av henholdsvis naturstein uten bindemiddel og stående trepeler. Taket er saltak tekket med krum teglstein.
- Mjølkebu/drengestue: Drengestua ble flyttet til gården i 1890 og den kom opprinnelig fra Grini i Rælingen. Bygningen er i lafteverk, er kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd og den er i 1 etg. Den står på pilarer av naturstein uten bindemiddel. Taket er saltak tekket med krum teglstein og det er 1 skorstein.

10.4.7. Lørenskog kirke: 111/20

Historikk:

Reising av steinkirker i Akershus begynte i midten av 1100-årene, og det ble i tiden som fulgte satt opp rundt tyve steinkirker i Akershus, hovedsakelig i de større bygdene. Av disse står bare 12 igjen²², mer eller mindre forandret. Lørenskog kirke er en av de gjenværende. Stein som byggemateriale for kirka var en arv fra den klassiske arkitekturen.

Etter reformasjonen ble Lørenskog anneks til Skedsmo og i 1948 ble sognet skilt ut som eget prestegjeld. Den gamle veien fra Oslo forbi nordenden av Øyeren til opplandene passerer kirka.

Kirken ligger i umiddelbar nærhet til gården Torshov, et navn som indikerer at forfedrene dyrket sin åsatro i nærheten.

Verdivurdering:

Lørenskog kirke er fra mellom 1150-1250, og regnes å være fra rundt år 1180. Den er Lørenskogs eldste bygning og den står på historisk grunn. Kirka er av svært høy verdi og den er automatisk fredet etter lov om kulturminner § 4.

Bygningskarakteristikk:

Steinkirka har rektangulært skip og smalere og lavere, tilnærmet kvadratisk kor. Alle 3 gavler er av tre. Korets opprinnelige sydportal er bevart, men skipets vestportal er utvidet. Takrytteren midt på skipets saltak og våpenhuset foran vestportalen ble revet da vesttårnet av tre ble reist 1864. Det murte sakristiet fra 1694 på korets nordside ble revet 1895, da det ble bygget et lite tresakresti på hver side av koret. Murene i skip og kor er 130 –140 cm tykke. De er murt av bruddstein festet med kalkmørtel. Alle vinduene er forandret.

10.4.8. Torshov: 112/1

Historikk:

²² Etter Christie, Sigrid og Håkon: *Norske minnesmerker, Norges kirker Akershus, bind 1*, utgitt av Riksantikvaren i 1969.

Torshov (Tors hov) ble trolig ryddet i vikingtid, og navnet indikerer at forfedrene dyrket sin åsatro i nærheten. Gården ble ikke lagt øde i seinmiddelalderen. Gårdens historie er preget av brann: I 1919 og 1932 brant låve, fjøs, vogn- og redskapshus. Våningshuset som er bygget i 1880, brant i 1970. Innvendig er denne bygningen en del forandret. Utvendig er den restaurert, men størrelsen på grunnplanet er ikke endret. Drengestua er fra 1880 og dermed den eneste gjenværende bygningen på tunet som er uberørt av brannen og som derfor er fra før 1900.

Verdivurdering:

NB: Ikke oppdatert da eier motsatte seg oppdatering:

- Våningshuset slik det ser ut i dag skiller seg en del fra den opprinnelige utformingen. Bygningen er en del av et tun, men den opprinnelige tunform er åpnet mer opp ved at nedbrente bygg ikke er erstattet med nye som opprettholder tunformen. På området er det satt opp nyere bygninger som kan oppleves som en forlengelse av Torshov-tunet i østlig retning. Tunet har endret karakter fra det opprinnelige og de øvrige bygningene på tunet, bortsett fra drengestua, er fra 1900-tallet. På grunn av brann og dermed nåværende ung alder, vurderes bygningen som **ikke bevaringsverdig**.
- Drengestua er fra ca 1880 og er den eneste gjenværende bygning på tunet som ikke er berørt av brann, og som dermed er fra før 1900. Bygningen tilfører stedet en kulturhistorisk dimensjon både når det gjelder funksjon og alder. Drengestua er ikke oppdatert da eier motsatte seg arbeidet, og den er derfor heller ikke verdivurdert.

Bygningskarakteristikk:

Følgende opplysninger baserer seg på SEFRAKs materiale fra 1983:

- Våningshuset er delvis i lafteverk og delvis i reisverk, den er kledt med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord og den er i 2 etg. Taket er saltak tekket med papp, og huset har 2 skorsteiner. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel og det er kjeller i ganghøyde under huset. Bygningen er opprinnelig fra 1880, men den brant i 1970 og gjennomgikk deretter en omfattende restaurering.
- Drengestua er laftet, den er kledt med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord og den er i 1 etg. Taket er saltak tekket med papp og det er 1 skorstein. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel, og det er ikke kjeller. Bygningen ble restaurert i 1983.

10.4.9. Hammer skole: 111/4

Historikk:

Den første skolebygningen på Hammer ble bygd i 1862. I 1902 ble det satt opp nytt skolehus rett vest for det gamle skolehuset. Den var opprinnelig folkeskole.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **B.**

Skolebygningen er den første kommunalt bygde skolen i Lørenskog, og dens plassering forteller også om den betydningen Hammerområdet har spilt i Lørenskog. Bygningen har derfor høy egenverdi og den har høy verdi som del av Hammerområdets kulturhistorie.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er laftet, kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd og den er i 1 ½ etg. Grunnmuren er tilhagd gråsteinsmur som er fuget og pusset, og det er kjeller i ganghøyde under bygningen. Taket er saltak med pulttak på løftet del og taket er tekket med krum teglstein. Bygningen har to skorsteiner. Den er påbygd med en mindre bod i lengderetningen mot nordvest. I 1. etg. var det opprinnelig 2 klasserom, lærerrom (prestekammers) og lærerleilighet. 2. etg. ble brukt til kommunestyresal, klasserom og lærerleilighet.

I 1947 ble taket på vestsiden av huset over lærerleiligheten løftet, og skjulet ble bygd på nordenden i 1957.

10.4.10. Hammer bru

Historikk:

I de nærmeste tiårene rundt 1800 ble det nedlagt et stort arbeid i å bygge veier og bruer. Tidligere ble bruene bygget i tre. Fra rundt 1800 begynte man å bygge hvelvbruer i stein. Hammer bru går over Losbyelva og står nevnt fra 1811-1815. Den ble bygget om i 1870 som en del av utbedringen av den gamle kongeveien midt på 1800-tallet fra Christiania mot Romerike og Smålenene (Den Strømmenske Kongevei). Hammer bru er den eneste gjenværende steinhvelvbrua fra denne kongeveien. Veien ble i ca 300 år benyttet av plankekjørere på veg fra Sagdalen og Fjellhamar til Christiania. Fra gammelt av har veien hatt ferdsel av pilegrimer som skulle til og fra Nidaros, og på 1600-tallet ble veien den første postvei til lands mellom Kristiania og København. Hammer bru er ikke registrert i SEFRAK, men er med i SEFRAKs rapport.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **B.**

Brua er en særlig viktig del av Lørenskogs identitet, av den kulturhistorien som knytter seg til Hammer og som kommunikasjonslinje hvor Lørenskog binder sammen Christiania med Romeriksbygdene.

Beskrivelse og status:

Steinhvelvbrua er bygget i naturstein. Den er ca. 6,5 m. bred, ca. 15 m. lang, og med en lysåpning på ca. 5,5 m. Veidekket er grus, med unntak av en ca. 2,5 m. bred asfaltstripe midt i kjørebanelen. Langs bruas ytterkant er det en 0-20 cm. høy steinforhøyning. Denne er stedvis utbedret med betong. Betongen er sprukket opp og skallet av flere steder. Det er satt opp rekkverk i tre som er festet til brua med jernrør.

Hammer bru var i svært dårlig forfatning. Dette var synlig ved at steinene som danner hvelvingen var begynt å sige innover mot hvelvåpningen.

Brua har tilhørt Akershus fylke, men er i dag erklært tilhørende Lørenskog kommune da den er en del av gang- og sykkelstier i kommunen. Lørenskog kommune (tekniske tjenester) har i 2006 - 2007 i samarbeid med Statens Veivesen, Veimuseet, fylkesveivesenet og kulturavdelingen ved Akershus fylkeskommune restaurert brua slik at den nå er sikker og opprettholder sin kvalitet som kulturminne.

10.4.11. Nordli drengestue og stabbur: 109/1

Historikk:

Nordli ble trolig ryddet i eldre jernalder. Kanskje i overgangen til kristen tid ble Sørli skilt ut. Gården hadde sammen med Sørli Lisetra i Losbyskogen. Det har vært husmenn siden tidlig på 1700-tallet. I 1751 ble gården delt i Nordli Nordre og Søndre. Av husene på Nordli Nordre er, ifølge Foss, våningshuset bygd i 1921, stabbur og drengestue ca. 1870, mens uthusene ellers består av en gammel tømmerbygning som det er bygd yngre reisverk rundt.

Verdivurdering:

- Drengestue: Bevaringskategori: **C**.
SEFRAK opplyser om at drengestua kan være fra slutten av 1700 tallet. Denne har muligvis vært flyttet fra å stå ved siden av tidligere våningshus. Bygningen har gjennomgått enkelte endringer og den er holdt i forholdsvis god stand. Sammen med stabburet danner drengestua en mindre enhet som avgrenses av trær mot nord og nordvest, samt noe kratt mot sør. De to bygningene oppleves dermed som en egen bygningsgruppe, og tilhørighet til resten av 109/1 fremkommer ikke av tunformen.
- Stabbur: Bevaringskategori: **B**.
Stabburet er det eneste stabburet i Lørenskog som er bygget på grimer. Stabburet har vindu med utskjærte lister og det har også lagt seg opp til annen byggeskikk ved å legge 2. etg. ut en plankebredde. Bygningen er interessant da den viser impulser fra byggeskikk fra andre deler av landet og hvordan dette ble kombinert med den lokale tradisjon på Romerike. Sammen med drengestua former stabburet en mindre enhet som avgrenses av trær mot nord og nordvest, samt noe kratt mot sør. De to bygningene oppleves dermed som en egen bygningsgruppe, og tilhørighet til resten av 109/1 fremkommer ikke av tunformen.

Bygningskarakteristikk:

- Drengestua er satt opp i knutelaft, 1. etg. er kledd med staffpanel og 2. etg. er kledd med over- og underliggende panel (gamle). Taket er saltak tekket med flat teglstein. Tak over tilbygg er tekket med papp. Bygningen har 1 skorstein. Tidligere var det tørket leirsteinspipe i bygningen. Grunnmuren er innstøpt gråsteinsmur og det er ingen kjeller
- Stabburet er laftet (SEFRAK opplyser planklaft.) og kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Bygningen er i to etg, hvor 2. etg. er lagt ut en plankebredde slik at det er svakt utkraget. Det var mjølkebu og matbod i 1. etg. korn i 2. etg. og loftsetasjen. Over inngangspartiet var det tidligere et lite saltak som man fortsatt kan se spor etter. Stabburet står på ”grime” og trestabber. Under grimen er det betongpilarer. Taket er saltak tekket med metallplater.

10.5. Øvrige kulturminner

Planen peker ikke på øvrige kulturminner innenfor området.

10.6. Revne bygninger og gårdsanlegg

87/2: Norum, kjellerbod. Stod på jordet nordvest for det registrerte våningshuset (nord for gårdsveien mellom Røyri og Norum.

87/1: Øvre Røyri, skjul.

87/1: Øvre Røyri, fjøs.

111/2: Hammer Nordre: trolig er reg. nr. 0230005029 /skjul revet.

10.7. Registrerte husmannsplasser/tufter:

87/bnr ukjent: Røyrihagan, husmannsstue under Røyri: Husmannsstuen brant ned i 1976. Den ble bygget før 1900.

87/6: Røyribråtan, husmannsplass under Røyri: 1743 – ca. 1880.

87/9: Nybakk, husmannsstue under Røyri: ca. 500 m SSØ for Stensrud. Her er det 2 tufter:

a) 6 x 4 meter. Påbygd 1932 til 6 x 9 meter.

b) 4 x 3,5 meter ”peisstua”.

1856-1930. Revet, materialene er brukt til hytte på Nordli/Stensrud.

11. Delområde 7: Nordbygda

11.1. Områdebeskrivelse

Området sør for Gamleveien fra Bårli i nord til Kirkerudveien i sør er preget av åpent landskapsrom med et forholdsvis sammenhengende jordbrukslandskap. Jordbrukslandskapet er avgrenset av Gamleveien mot nord/nordvest, marka i sør/sørøst og bebygde områder fra rundt sykehuset til Kurlandsåsen i nord. I området finner vi ravinedaler med bekker samt gårdsveier og stier som fører gjennom området og inn i Marka. Bebyggelsen er karakterisert med delvis spredt gårdsbebyggelse og enkelte steder med nyere og mer tett bebyggelsesstruktur.

Kurland er preget av utbygging, og det er få kulturminner av verdi i området. Det er ikke registrert kulturlandskap av høy verdi på Kurland. Kurlandseika bør nevnes som et viktig element, og plassen der denne står, har opp gjennom tidene vært et viktig samlingspunkt for bygdefolket fra denne delen av Lørenskog. Eiketreet skal etter folketradisjon være plantet av en munk som drev hagebruk på Kurland på 1500 tallet. Den skal være avmerkt på Karl den 12`s kart fra 1716. Eiketreet er fredet. Våningshuset som står i tilknytning til eiketreet gir estetisk kvalitet til området, samtidig som det fremhever treet i form av miljø og alder sett i kontrast til den øvrige bebyggelsen i området.

11.2. Fornminneregistrerte kulturminner:

Følgende kulturminner er registrert i Fornminneregisteret:

- Voll ved Hovelsrud (84/1) vernestatus *Ikke fredet*.
- Tradisjon: Tjuvåsen (85/5 og 86/4) vernestatus *Ikke fredet*.
- Gamle Kongevei: Hovelsrud (84/4) og Rælingen, vernestatus *Ikke fredet*.
- Gravhaug, Kjoneberget, Bårli, tidligere fredet, er nå gravd ut (Rv 159) og ikke lenger fredet.
- Haug på Bårli, Plåterud: vernestatus *Ikke fredet*.

11.3. Kulturlandskap

Kulturlandskapet i området blir aktivt holdt i hevd gjennom korn- og gressproduksjon og beitedyr som beiter i deler av bekkedragene. Vi finner raviner i området, hvorav noe av dette er planert ut til jordbruksformål. Det er senest sommeren 2004 fylt opp og planert ut på Bårli hvor det også er opparbeidet en turvei langs bekken fra Gamleveien til Kurland.

På høydene finner vi engvegetasjonstyper. Eldre og nyere granplantinger i ravinedalene ved Hovelsrud og Østby oppfattes som fremmedelementer i den helhetlige landskapsopplevelsen. Man finner rester etter beite- og slåttemark i flere av ravinedalene, samt kulturmark i randsona mellom jordbruksarealene og skogområdet. Skogsbryn med lysåpen blandingskog og flere nedlagte husmannsplasser²³ med rester etter gammel kulturmark i kantsonen mellom jordbruk og Marka, har stor betydning for det biologiske mangfoldet.

I området finner vi rester etter Den Strømmenske Kongeveien som ligger i forlengelse av Hovelsrudveien. Veien gikk gjennom Lørenskog og Rælingen og den ble bygget for å sikre forsyningene mellom Kristiania og Basmo festning som ligger i Aremark kommune sør for Hemnessjøen.

Bygninger i landskapet:

Området er preget av et sammenhengende kulturlandskap hvor gårdene er plassert spredt, og hvor mindre deler av området er bygget ut med tettere bebyggelse som bryter med den øvrige bebyggelsesstrukturen (særlig langs Østbyveien). Gårdsbebyggelsen består hovedsakelig av tradisjonelle østlandske firkant-tun. Av gårder med høy verdi i området, nevnes Bårli gård (med bl.a. rester etter gammelt hageanlegg med store trær og lindelysthus²⁴) og Hovelsrud gård, med godt bevart våningshus fra 1700 tallet.

11.4. SEFRAK-registrerte kulturminner

11.4.1. Bårli: Gårdstun: (Hovedbygning, bryggerhus/drengestue, fjøs/låve, gårdstun): 81/1

Historikk og beskrivelse:

Bårli (av Borgarlid) ble trolig ryddet i tidlig vikingtid. Gården lå øde i seinmiddelalderen og var ennå ved midten av 1500 tallet underbruk under en annen gård. Senest fra 1593 hadde

²³ Husmannsplassene Plåterudenga, Nybakk, Nylenne, Lauvås, Tangen, Røiribråtan og Røirihagan har ikke bygninger i dag, mens husmannsplassen Kurlandsholen, har stue og stabbur.

²⁴ "Landskapsanalyse av jordbrukslandskapet i Lørenskog", foretatt av Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold, 2001, s. 33

Bårli egen bruker. Av husene er hovedbygningen på Bårli fra siste halvdel av 1800 tallet (*Gårdshistorien* opplyser ca. 1860, SEFRAK opplyser ca. 1850, og tidligere eier opplyser ca. 1880), låven er bygd i 1904 og fjøset i 1928. Drengestua er satt opp mellom 1875 og 1900. Tidligere stod det også et gammelt stabbur der. "Kjoneberget" tett ved husene vitner om at kjona lå der. Midt på gårdsplassen er det en brønn som er 6-7 m i diameter. En allé fører opp til tunet. Gården hadde seter, Bårliseter, i Losbyskogen øst for Røyrvann, der navnet Bårliseterås er et minne. Det har vært to sagbruk under Bårli (bekkesag og spillvannssag) Begge sagene lå på Vittenberg.

Verdivurdering:

- Gårdstunet: Bevaringskategori: **B.**
- Våningshuset: Bevaringskategori: **B.**
- Låve/Fjøs: Bevaringskategori: **C.**
- Drengestue/bryggerhus: Bevaringskategori: **C.**

Bygningskarakteristikk:

- Gårdstunets beliggenhet: Tunet ligger på en forhøyning i landskapet og har dermed en plassering som karakteriseres som tradisjonell for regionen.
- Våningshuset: Bygningen er fra siste halvdel av 1800 tallet. Den er i laftet tømmer og er bygget i 1 ½ etg. Den er kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. Bygningen har saltak som er tekket med krum teglstein, og det er 2 skorsteiner. Grunnmuren er naturstein med bindemiddel, og det er kjeller med ganghøyde i 1/3 av huset. Bygningen er tilbakeført til opprinnelig sveitserstil. Det har tidligere vært glassveranda. Bygningen er, ifølge tidligere eier, av håndverkere registrert som "skikkelig håndverk". Dette gjelder ikke grunnmuren.
- Låve/Fjøs: Låvedelen hviler på pilarer av stein mens fjøsets grunnmur er av betong. Låven er satt opp i reisverk og kledd med låvepanel (bord kant i kant), og fjøset i murt teglstein, og bygningen er i 2 etg. Taket er saltak tekket med stål bølgeplate.
- Drengestue/bryggerhus: Bygningen har kombinert bruk: drengestue/bryggerhus og vognskjul. Bygningen er satt opp i laftet plank. Drengestua er kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd, og resten av bygningen er kledd med låvepanel. Drengestua har grunnmur i naturstein med bindemiddel, mens resten av bygningen hviler på pilarer av naturstein. Bygningen har saltak og er tekket med lakkerte plater av jern. Bygningen er satt opp i 1 etg. og den har 1 skorstein.

11.4.2. Kulandsholen, stabbur og bolighus: 83/66 (tidligere bnr. 2):

Historikk:

Kulandsholen var husmannsplass under Kurland gård. I 1777 var det to plasser, Sandbekken og Hølen som begge ble skilt ut som småbruk.

Verdivurdering:

- Bolighus: Bevaringskategori: **ikke bevaringsverdig.**
Bolighuset er trolig fra 1850-tallet, men det er sterkt endret gjennom ombygging. Rundt 1950-tallet ble det bygget til ½. etg, tilbygg mot nord og det er satt inn nye vinduer. Bygningen var tidligere del av tun med stall og stabbur, nå er stallen borte, og

tunformen er derfor delvis oppløst. På plassen står fortsatt en del av de eldre trærne. Bolighuset vurderes på bakgrunn av sitt endrede formspråk, samt den delvis oppløste tunform, ikke som bevaringsverdig kulturminne.

- **Stabbur:** Bevaringskategori: **ikke bevaringsverdig.** Stabburet ble flyttet fra Torgenholtet til Kurlandsholen etter 1950, og har derfor ung historie som del av gårdsbruket Kurlandsholen. Det er uvisst hvor gammelt stabburet er, men det kan være fra 1900 tallet. Stabburet gir kvalitet til området og viser til at det har vært gård på plassen. På grunn av sin unge alder og den relativt korte tiden den har vært del av gårdstunet, vurderes stabburet ikke som bevaringsverdig kulturminne.

Bygningskarakteristikk:

- **Bolighus:** Bygningen er satt opp både i lafteverk og reisverk, den er i dag på 1 ½ etg. Bygningen er kledt med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd, i gavlen er det liggende panel. Grunnmuren er henholdsvis i naturstein med bindemiddel og betong. Det er kjeller i ganghøyde under halve stuen. Taket er saltak tekket med krum uglasert teglstein og det er 2 stk. skorsteiner, hvor den ene er plassert på tilbygget.
- **Stabbur:** Stabburet er satt opp i planklaft, det er i 1 ½ etg og er kledt med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord. Stabburet hviler på pilarer av betongstein.

11.4.3. Sletten: Bolighus: 82/6:

Historikk:

Gårdshistorien av Olav Foss gir ingen opplysninger om Sletten. Bolighuset er registrert i SEFRAK med navnet *Sletta/Plåterudsletta* som dialektform, og trolig er Sletten utskilt fra Plåterud.

Verdivurdering:

Ikke bevaringsverdig.

Bolighuset er tidfestet til 1900-1901. Bolighuset fikk endret sin opprinnelige form da det ble påbygd ½. etg i 1924-1925, og da det i 1956 ble påbygd mot øst. Huset er ikke lenger en del av et småbruk slik det opprinnelig var, da låve og uthus er revet og fjøs er omgjort til garasje. Bolighuset vurderes på denne bakgrunn ikke som et bevaringsverdig kulturminne.

Bygningskarakteristikk:

Bygningens eldste del er plankelaft, resten er reisverk. Bolighuset er i 1 ½ etg og det er kledt med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord. Taket er saltak tekket med plater av imitert teglstein. Det er 1 skorstein.

11.4.4. Hovelsrud: våningshus og stabbur, gårdstun: 84/1

Historikk:

Hovelsrud (av mannsnavnet Halvard + Rud) ble ryddet i kristen middelalder. Gården lå øde i seinmiddelalderen. Av husene er hovedbygningen på hovedbruket, som ble ombygd i 1906, trolig fra 1700-årene. Det står på tømmerflåter i leirjorden. Stabburet er fra 1892, mens resten av uthusene er fra 1920-årene. Hovelsrud har hatt sagbruk. I første halvdel av 1700 årene ble

det bygd kvernhus med 2 kverner ved vannfall og det var i bruk i år 1819. Gården har hatt husmenn i 1690-årene og senere. Hovelsrud gård bestod tidligere av våningshus, stabbur, Fjøs/låve, skjul og lekestue. Fjøset er nå revet. Rundt tunet er det jorder på alle kanter

Verdivurdering:

Gårdstun: Bevaringskategori **B**.

Våningshus: Bevaringskategori **B**.

Stabbur: Bevaringskategori **C**.

Tunet har opprettholdt sin form som firkant-tun med åpning mot vest. Våningshuset er i god stand, det har beholdt sitt formspråk i sveitserstil og det er gjort flid med å bevare huset med de opprinnelige delene. Stabburet blir holdt vedlike og det utgjør et viktig element i gårdstunets form. Ved restaurering ønsker eier å benytte materialer som tilsvarer de opprinnelige.

Bygningskarakteristikk:

- Våningshuset: Muligens er kjernen av huset det som i 1757 ble gjort i stand av Simen.²⁵ Huset ligger på tømmerstokker i leirjord, det er lagt til steiner og murt utenpå. Det er en liten potetkjeller midt under storstua. Bygningens 1 etg er i laftet tømmer og resten (1/2 etg.) er satt opp i reisverk. Bygningen er kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. Taket er saltak tekket med flat, uglasert teglstein samt plater som er planlagt skal skiftes ut til teglstein. Bygningen har 2 skorsteiner.
- Stabbur: Stabburet er fra 1892, det er i laftet tømmer og kledd med staffpanel i gavlene og det er i 1 ½ etg. Stabburet hviler på 4 granitt- og 4 betongpilarer. Taket er saltak tekket med aluminiumsplater. Stabburet har to rom i 1. etg. og ett stort rom i ½ etg.

11.4.5. Tidligere Nedre Østby våningshus, nå: 84/28

Historikk:

Østby (av Austbyr, østgården) ble trolig ryddet i tidlig vikingtid. Gården var selvstendig bruk i seinmiddelalderen. Den hadde to brukere første halvdel av 1600 tallet og i begynnelsen av 1800-tallet. Gården er delt flere ganger, og mot slutten av 1800-tallet ble resten av vestre halvpart (bnr. 1 og bnr. 3) samlet under navnet Østby Nedre, og i 1904 kom bnr.15 til. Bygningen er flyttet til skogholtet ved skihytta langs Hovelsrudveien.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **C**.

Bygningen har en interessant endringshistorie, og historien kan avleses i husets konstruksjoner. Bygningens opprinnelige miljø er borte, men de nye omgivelsene imiterer den opprinnelige byggeskikken med tunform. Bygningen gir kvalitet til området, og den er et vakkert element i landskapet med Hovelsrudveien som danner en vegg i "tunet".

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er fra 1865 og den er restaurert tilbake til opprinnelig form. Grunnmuren er i dag i leca, hvor den før var i naturstein. Det er i dag full kjeller under hele bygningen. Bygningen er

²⁵ Foss: *Gårdshistorien*, s. 48: "under en synfaring av gd., holdt i 1757, kom det fram at både hus, gjerder, åker og eng var i så dårlig stand da Simen kom til gd. at den så ut som et seterbol"

i 1 ½ etg. Den er laftet og kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. Taket er saltak tekket med krum, uglasert teglstein og bygningen har to skorsteiner. Etter at bygningen ble flyttet, er romfordelingen endret og det er laget vindfang. Bygningen har gjennomgått ombygging/tilbygging flere ganger (både mellom 1875-1899 og mellom 1925-1950). Bygningen er også flyttet flere ganger (mellom 1900-1924, samt siste gang på slutten av 1980-tallet). Bygningen er registrert som opprinnelig et vinduløst hus. Under restaureringsarbeidet viser likevel stua tegn på at flere typer vinduer er brukt i bygningen.

11.5. Øvrige kulturminner

11.5.1. Gamleveien/Den gamle Strømsvei:

Historikk

Strømsveien er svært gammel. I kristen tid besto ferdefolket for en stor del av pilegrimer, og byggingen av Lørenskog kirke i siste halvdel av 1100-årene viser at reiseruten deres i store trekk må ha gått omtrent der den senere Strømsveien vokste frem. Navnet *Rasta* forteller også om mål i avstand der navnet både kan være et lengdemål og det ble brukt om reise-etappe, hvilested. Opprinnelsen til Strømsveien var trolig en ferdselsåre som utviklet seg fra å være gang- og ridevei til å bli kjørevei. Den var tidlig brukt til sledevei om vinteren da Trondheimsveien lenger nord var for bratt til plankekjøring vinterstid. År 1798 ble Strømsveien ved kongelig resolusjon rotelagt, og noen år senere ble den bygd om eller forbedret og samtidig opphøyd til kongsvei. Den gamle Strømsveien ble lagt ned som hovedvei og opprettet som bygdevei i 1924.

Verdivurdering:

Gamleveien/Den gamle Strømsvei viser til en historie som forteller om Lørenskog som viktig geografisk, religiøs og industrimessig kommunikasjonsledd.

11.6. Revne bygninger og gårdsanlegg

82/2: Nordheim: Våningshus og uthus er revet.

84/1: Hovelsrud: Fjøs er revet.

85/1 dertil 3 og 15: Nedre Østby: våningshuset er flyttet til gbnr. 84/28. Drengestue, fjøs og stabbur er revet.

83/66 (tidligere bnr. 2): Kurlandsholen: stall er revet.

11.7. Registrerte husmannsplasser/tufter

85/4: Tangen. Stedet ble revet ned i 1980. Ingen opplysninger om hvilken gård stedet var plass under, men muligens Østby.

85/4: Ruin etter smie, Tangen. Tangen benevnes også som Frysjamo og Østbytangen. Det er ingen rester etter grunnmur på stedet. Siste smed var Hagbart Norum.

86/1: Nylenne: ruin etter husmannsplass under Stensrud. Mål: ca. 4 x 4 meter + inngang. Husmannsplassen lå 300-400 meter sør for Østlia.

86/8: Lauvås, husmannsplass under Stensrud. Ca. 175 m VSV for Nybakk. Husmannsplass fra 1857-1880. Mål: 6 x 8 m. Brent ned uten kontroll.

82/5: Plåterudenga, husmannsplass under Bårli. Bygningen ble revet i 1914.

82/6: Haugen: tidligere husmannsplass.

12. Delområde 8: Losby/Losbydalen

12.1. Områdebeskrivelse

Delområdet strekker seg fra Fløyta og Geitsjøen/Knurra i sør, langs tidligere Losbylinja til Nedre Feiring, Kirkerud og Bjørnholt i nord. Her er det jordbruket og skogbruket som har preget utviklingen av kulturlandskapet. Videre omfatter delområdet Losby Bruk med bygninger og golfbanene. En del endringer er påført kulturlandskapet i området, men store deler av den opprinnelige bygningsmassen i form av arbeiderboliger og husmannsplasser er likevel bevart. Kulturlandskapet viser spor etter tømmer- og sagbruksvirksomhet som næringsvei.

Området omfatter bl.a. reguleringsplanene: *Losbydalen spesialområde* (plan nr. 43-8-03) og *Losby Golf* (plan nr. 43-8-04).

12.2. Fornminneregistrerte kulturminner

De fornminneregistrerte kulturminnene vi finner i området, er lokalisert til de tidligere jordene på Losby, og hoveddelen av disse er å finne i området rundt Østmork og Lia. I markaområdet er det ikke registrert fornminner i registeret. Man kan likevel ikke utelate muligheten for at dette finnes. Det er funnet rester etter steinalderboplass på grensa mellom Lørenskog og Rælingen.²⁶ Fornminner er automatisk fredet også selv om disse ikke er registrert. Nærmere beskrivelse av fornminnene i området finnes i vedlegg 1.

12.3. Kulturlandskap

Losbydalen representerer et landskap hvor sammenhengen mellom større landskapstrekk, forskjellige bo- og bruksformer samt utnyttelse av landskapet er lett leselig i omgivelsene. Landskapet her har fått være uberørt av fortetting, og kulturminnene blir dermed en naturlig del av det helhetlige landskapet. Området kan leses som et sammenhengende miljø, men også som mindre miljøer. Som eksempel på dette er husmannsplasser med flere bygninger, som i en større sammenheng danner en helhet i forhold til Losby Bruks historie. I nord er landskapet åpent og vidt med lave horisonter, og landskapsrommet har en forgrening mot vest mellom Nesåsen og Feiringåsen, hvor Feiringåsen utgjør et "sår" i det helhetlige landskapet. Losbyelva meandrerer gjennom et delvist bakkeplanert jordbrukslandskap hvor bakker og raviner skaper variasjon og kvalitet i landskapet. Der dalen snevres inn, danner de bratte dalsidene og elva retningsklare linjer som blir forsterket av traséen etter den nedlagte jernbanelinja og Kirkerudveien på hver side av elva. Området mellom Engebråten og Sagenga er preget av planerte områder sør for Bakkerud som i dag benyttes til golfbaner.

12.3.1. Losby Bruk

Landskapet rundt Losby Bruk er noe endret gjennom utplanering, og bruken av størstedelen av arealene henger kulturhistorisk sett ikke sammen med det øvrige landskapet hvor bygningene er inkludert. Losbyelva er en viktig del av kulturlandskapet med den driften som

²⁶ Registrert med nr c34596 i tilvekstkatalog over funn.

godsets historie representerer. Elva og de mange vannene sydover i Østmarka bærer en rekke spor etter den driften som har foregått her. Rester etter Østmorksaga, demninger, tømmerveier med mer.

Bygningsmiljø i landskapet:

Bygningene i området representerer det klassesdelte samfunnet som har vært karakteristisk for Losbydalen siden brukseierens anlegging av sagvirksomhet. Det miljøet som bygningene i området utgjør i sammenheng med hverandre og i sammenheng med Losbydalen spesialområdes søndre del (husmannsstuene rundt Mønevann), tillegges stor kulturhistorisk verdi i landskapet. Bygningene er i hovedsak bygget etter 1850, og er ikke av svært høy alder. Det som er interessant her, er den bosettingsstrukturen som vi finner så godt bevart i området, og hvordan den helhetlige samfunnsstrukturen som var karakteristisk for området, blir fortalt via bygningsmassen. Innenfor det helhetlige miljøet finner vi mindre og lokale delmiljøer som for eksempel husmannsplasser og gårdsmiljø med flere bygninger. Strukturen på hvert delmiljø er også viktig for forståelsen av det helhetlige miljøet, og byggeskikken som bygningene representerer både hver for seg og sammen er derfor viktig.

Hovedbygningen med parkanlegg utgjør et visuelt tyngdepunkt i landskapet, spredte arbeiderboliger og husmannsplasser samt verksteder viser til øvrig boligmønster og allsidig virksomhet. Losby fikk også den første faste skolen i Lørenskog i 1858, som på daværende tidspunkt var del av Skedsmo kommune.

12.3.2. Losbydalen spesialområde

Landskapet innenfor Losbydalen spesialområde er preget av både jordbruk og skogbruk som næringsveier. Jordbruksarealene består av kornåkre, eng og beiter for hest og ku. I deler av området, særlig i skogsbyn rundt jordbruksarealene og ved tidligere husmannsplasser, finner vi rester etter gammel kulturmark som er i ferd med å gro til.

I området finner vi bl.a. helhetlige gårdsmiljø som er kjedet sammen av den gruslagte Kirkerudveien, husmannsplasser, seterstuer og industrirelaterte kulturminner som del av kulturlandskapet. En del raviner er også beholdt i området. De best bevarte ravinene i Losbydalen finner vi ved gårdene Bjørnholt, Kirkerud og Feiring i nordre del av området. Ravinene gir kvaliteter til området både kulturhistorisk sett som for eksempel beite og eng, og som naturressurs med rike biotoper for flora og fauna. De best bevarte engrestene finnes langs vei- og åkerkanter, som for eksempel langs Kirkerudveien mellom Kirkerud og Juterud eller på nedre Feiring. Nord for tunet på Engebråten finnes det også rester av gammel kulturmark. Her er det likevel ikke stor sannsynlighet for å finne det store artsmangfoldet pga. oppdyrking. Hestebeitet øst for tunet på Kirkerud og sørover langs Kirkerudveien er naturbeitemark som kan ha vært beitet i hevd i lang tid. Beitet er lokalt viktig, med plantearter som er tilpasset dette formål. På marka overfor åkerlappene på Steinbråten finner vi naturbeitemark som er lokalt viktig ut fra biologisk mangfold. Verdien er imidlertid i ferd med å forringes på grunn av gjengroing og opphør av tradisjonell skjøtsel. Husmannsplassen Lia er også på vei til å gro til.

I denne delen av området er det en rekke kulturminner som ikke er registrert i et samlet register, men en del av disse er likevel kjente kulturminner og blir oppfattet som viktige for

området. Dette er bl.a. traséen etter Losbylinja, steinkistedemninger i vannene, spor etter tømmerrenner, med mer.

Tekniske anlegg:

- Jernbane Losby: (gnr/bnr: flere).
Byggeår: 1861.
Beskrivelse: 6 km lang sidebane fra Fjellhamar med sporvidde 1435 mm. Med leid lokomotiv fra Hovedbanen frem til ca. 1885, dernest som hestejernbane fram til 1914, og motortralle "Loppa" frem til ca. 1940. Skinnegangen ble brutt opp av tyskerne i 1944. Skåret tømmer fra vannsaga i Losby samt is som ble skåret i bl.a. Mønevann, ble fraktet til byen mens hestegjødsele og pudritt fra bygårdene ble fraktet fra byen til jordene i Losby.
- Tømmerkistedemning, Mønevann (91/1).
Byggeår: usikkert.
Beskrivelse. Demningen, som er dekket med sand, finnes under flytebrua på badeplassen Mønevann ca. 100 m sør for eksisterende demning.
- Tømmerkistedemning, Tangen (91/1).
Byggeår: usikkert.
Beskrivelse. Demningen finnes ca 100 m sør for eksisterende demning i Fløyta.
- Tømmerrenne, Tangendammen (91/1).
Byggeår: usikkert.
Beskrivelse. Tømmerrenna ligger på vestsiden av Tangendammen mot nord til Mønevann.

I tillegg til ovenfornevnte anlegg, er det trolig rester etter flere anlegg fra Mønevann og Fløyta og lenger sør langs vannveien. Kap. 15. viser en oversikt over demninger som er kartlagt langs vannene sør for Østmorksaga.

Bygninger og bygningsmiljøer i landskapet:

Bygningsmiljøet Kirkerudveien:

I området er det en del gårdsbebyggelse av varierende størrelse og form, men hvor tradisjonelt firkant-tun har vært dominerende for de større gårdene. Bebyggelsen i området danner en helhet i det visuelle synsinntrykket, og er variert med henholdsvis små og store tun med tradisjonell firkantstruktur og mer terrengrelaterte tundannelser, hvor bygningenes funksjon og plassering lett kan relateres til det øvrige landskap. Det visuelle samspillet mellom gårdene Bjørnholt (89/1) og Kirkerud/Nordenga (90/7) og området mellom gårdene, danner et miljø hvor ulike tradisjoner innen byggeskikk blir representert i en enhet.

Karakteristisk for området er også at veien går/har gått gjennom tunene både ved Kirkerudgårdene og ved Bjørnholt. I dag er det bare enkelte tun som har opprettholdt denne strukturen, men som helhet har likevel området karakter av denne nærhet mellom gårder og veien. Ved Kirkerudgårdene er det bare våningshusene som er registrert i SEFRAK-registeret, men karakteren som området har, utgjøres i store trekk av våningshusenes plassering i forhold til vei og uthusbebyggelse. Bygningene bør i særlig grad ses i forhold til den karakteren som formes av tunets bygninger og den gjennomgående veien.

Enkelte brudd i helhetsopplevelsen av området finner vi likevel langs Kirkerudveien, der nye boliger er satt opp på måter som viker fra den tradisjonelle strukturen og hvor tunformen dermed brytes opp.

På Bjørnholt og Kirkerud finnes eldre tunbebyggelse, men mange eldre bygninger er preget av forfall og enkelte har gjennomgått til dels store endringer både i forhold til det bygningstekniske og som miljø.

Husmannsplasser:

I området Losbydalen Spesialområde finner vi også andre typer bygningsmiljø som husmannsplassene. Rundt Mønevann finner vi i dag den største konsentrasjon av husmannsplasser med eksisterende stuer. Husmannsstuene er viktige i landskapet, og der stua står i miljø med uthusbygning, opprettholdes plasspreget. Plassene her er karakterisert ved mindre og færre bygninger, og tunformen er kanskje også vanskelig å lese fordi det er revet/ændret på uthus, samt at områdene rundt bærer preg av å ikke være i bruk, slik at vekstene rundt er viltvoksende. Husmannsplasser er ofte lokalisert til grunnlendt kulturmark, og man kan finne rester etter gammel kulturmark fordi arealene ikke lenger er i bruk, men er i ferd med å gro til. Husmannsplassene er også viktige i kulturlandskapet ved at de understreker en historisk dybde, både når det gjelder tidsaspekt og andre aspekt som for eksempel sosiale og økonomiske forhold. Det helhetlige miljøet som husmannsplassene utgjør, er også viktig for å plassere Lørenskog i en tradisjon som skiller seg fra andre tradisjoner i Norge.

12.4. SEFRAK-registrerte kulturminner

Bygningene beskrevet under 12.4.1 – 12.4.20 må ses som deler av et kulturhistorisk bygningsmiljø der hver bygning har stor verdi som del av dette miljøet. Av bygningene som tilhører Losby Bruk, er hovedbygningens eldste del trolig fra 1850-årene, stall- og fjøsbygningen er trolig fra ca. 1880 eller noe før, mens mange av arbeider- og funksjonærboligene og til dels tidligere husmannsplasser med hus er bygd fra 1860-årene og fremover. Disse er i hovedsak ombygd etter 1946.²⁷ Det er registrert sagbruksdrift i elva fra Mønevann i 1560, og det har vært sag noe før dette.

Arbeidere og funksjonærer ved Losby Bruk bodde for en stor del på det som tidligere var husmannsplasser, men ingen ble lenger kalt husmenn. De som bodde på plass med jord ble kalt oppsittere.

Ryensetra er registrert som eneste gjenværende seteranlegg med bygninger.²⁸

Verdivurdering:

- Det kulturhistoriske bygningsmiljøet som formes av bygningene på Losby Bruk, er uttrykk for et helhetlig samfunn tilknyttet sagbruksvirksomheten i Losbyelva. Bygningenes plassering, deres form og størrelse, samt det samlede antall av bygninger

²⁷ Foss, Olav: *Lørenskog, gårdshistorien*, 1960, s. 110-111.

²⁸ Det er også satt opp hus på Feiringsetra etter at de gamle seterhusene brant opp under 2. verdenskrig.

med hovedbygningen som sentrum, er viktig i forståelsen av den historie som området representerer. Husmannsplassen rundt Mønevann har stort sett opprettholdt sitt plasspreg og de ligger idyllisk til. Plassene er viktige i det helhetlige miljøet som husmannsplassene rundt Mønevann utgjør.

- Kirkerudveien utgjør et miljø som er preget av landbruket som næringsvei. Her finner vi både større gårder, tidligere husmannsplasser og mindre gårdsbruk. I tillegg finner vi nyere bebyggelse som enkelte steder bryter med tradisjonell byggeskikk. Bygningene langs Kirkerudveien vil bli vurdert ut fra egenverdi og ut fra hvordan de tilhører et helhetlig miljø.

12.4.1. Losby, Hovedbygningen : 91/16

Historikk:

Mork er godsets opphavsgård og navnet betyr *mark, beite*. Mork ble delt i flere bruk.

Flere gårder ble slått sammen til ett bruk i 1855 og samlet under én eier. Gårdene ble også drevet som en enhet før dette, da Losby leide Østmork. Det er dette bruket som ble utgangspunkt for det samfunnet som representeres gjennom det kulturhistoriske bygningsmiljøet vi finner i området. Av bygningsmassen som tilhørte Losby Bruk, er hovedbygningen (fra 1850-årene og trolig er vestenden fra ca. 1810) eldst. Bygningen er påbygd flere ganger. Innenfor det siste tiåret er det foregått vesentlig restaurering og påbygging. Innredningen i biblioteket er muligens tegnet av arkitekt Arnstein Arneberg.

Verdivurdering:

Den eldre delen av bygningen vurderes til bevaringskategori **B**.

Bygningskarakteristikk:

Bortsett fra biblioteket som er i reisverk, er huset satt opp av tømmer. Bygningen er kledd med staffpanel. Grunnmuren er tørrmur (naturstein uten bindemiddel), og saltaket er tekket med krum tegl takstein og har tre kryss som er symmetriske i bygningen. Den eldste delen måler 46 x 12 m og har tre skorsteiner.

12.4.2. Losby, Sjøførbolig/Oppigard: 91/16

Historikk:

Oppigard (Oppegården eller sjøførboligen) har vært husmannsplass under gården Losby fra midten av 1800 årene. Bygningen ble senere sjøfør- og gartnerbolig.

Verdivurdering:

Bygningen vurderes til bevaringskategori **B**.

Bygningskarakteristikk:

Huset hviler på pilarer av gråstein og liggende trevirke. Huset er i laftet tømmer og kledt med vertikalt trepanel, høvlet og pløyd. Taket er saltak tekket med uglasert krum teglstein. Huset er i 1 etg. Til stedet hører også et uthus som synes å være av nyere dato, men som danner fint miljø og gjør at stedet får plasspreg. Stua er påbygd trolig i 1950-årene, men dette er såpass forsiktig utført at det ikke har forandret husets opprinnelige karakter.

12.4.3. Tomta: to arbeiderboliger og et uthus: 91/1

Historikk:

Tomta var husmannsplass under gården Losby fra midten av 1800 årene. Tomta ble også kalt Verkstedsgården, og inneholdt 6 funksjonærboliger. I uthuset har det også tidligere vært bolig og snekkerverksted.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

De tre bygningene på Tomta gir et godt bilde av hvordan arbeidsfolk har bodd på Losby. I tillegg til boliger har to av husene også rommet andre funksjoner som smie og vaskeri.

Bygningskarakteristikk:

- Nordre arbeiderbolig: Bygningen har gammekonstruksjon og er kledt med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. Det var tidligere profilert panel. Bygningen har kjeller med kappehvelving. Østre leilighet var vaskeri til 1950.
- Uthus: Bygningen er i bindingsverk, den er kledt med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord. Grunnmuren er av naturstein uten bindemiddel, og det er ikke kjeller. Taket er saltak med krum tegl takstein.
- Søndre arbeiderbolig: Bygningen er i seg selv også bygningshistorisk interessant fordi den har hatt flere funksjoner med funksjonsendring gjennom tid. Bygningskonstruksjonen er delvis i bindingsverk og delvis i laftet tømmer, kledt med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord. Taket er saltak tekket med krum betongtakstein. Bygningen ble bygd om fra smie til snekkerverksted i 1945-1950. Bindingsverket der det tidligere var smie, kan tyde på at bygningen er eldre enn 1850-1860 åra.

12.4.4. Låve: 91/1

Historikk:

Låven ble reist av Hilmar Bjerke i 1942. Tidligere var det fjøs med plass til 2-3 kuer der fjøset står nå. Den nåværende plassering av låven har ikke lange tradisjoner, men den er plassert ut fra idéen om det åpne firkant-tunet som er karakteristisk for bygdene i Akershus.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Låven er en del av landbruksmiljøet på Losby.

Bygningskarakteristikk:

Låven er satt opp i bindingsverk og er kledt med låvepanel. Grunnmur og gulv er i betong. Taket er halvvalmtak tekket med aluminiumsplater. På taket er det klokketårn med klokke.

Låven er bygd i 2 ½ etg. Låven er sammenbygd i vinkel med stallen, og på tunet står også et stabbur.

12.4.5. Grythaugen, Arbeiderbolig: 91/1

Historikk:

Grythaugen opptrer som plassnavn under Losby ved midten av 1800 årene (1850-1860). Huset er satt opp som arbeiderbolig med seks leiligheter, tre i hver etg.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Bygningskarakteristikk:

Huset er laftet, kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord, bygget i 2 etg. Taket er saltak tekket med aluminiums bølgeplater. De øvrige bygningene rundt er nyoppsatte. Det har muligens vært uthus på stedet før, men de er borte.

12.4.6. Steinbråtan, uthus: 91/19

Historikk:

Steinbråtan var husmannsplass under Østmork og navnet opptrer fra 1724.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **C**.

Det er usikkert hvorvidt uthuset er det samme som er registrert i SEFRAK-registeret da bygningen verken er registrert med bygningstekniske detaljer eller er fotodokumentert. Steinbråtan har i dag et uthus som ligger i tilknytning til øvrige bygninger: bolighus og garasje, hvor disse synes være av nyere dato. Uthuset er trolig eldre en de øvrige bygningene på tunet, og er derfor viktig i tunmiljøet fordi det fremmer tunet som del av den eldre bygningsmassen. Plasseringen av tunet er karakteristisk for husmannsplass.

12.4.7. Østmork, bolighus: 91/1

Historikk:

Østmork var opprinnelig egen gård, og opptrer som plassnavn fra ca. år 1700. Gården ble lagt inn under Losby i 1855. I 1863 –1864 ble våningshuset flytta til Nordre Hammer. Huset som nå står på Østmork er trolig satt opp like etter dette.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er trolig laftet. Kledningen er vertikalt trepanel med over- og underliggende bord. Taket er saltak tekket med krum uglasert teglstein. Grunnmur er naturstein senere pusset med betong. Byggingen er i 1 ½ etg.

12.4.8. Garterud, husmannsstue og uthus: 91/1

Historikk:

Garterud (Galterud) var tidligere husmannsplass under Østmork, og nevnes fra 1846, og huset var opprinnelig fjøset på Østmork. Garterud ble bolig for arbeidere under Losby. I følge bruker ble huset flyttet til Garterud før 1872. Huset er fra 1850-årene og det ble påbygd gang på ene kortvegg i 1952. Det har vært butikk i huset, men det er ingen sikre opplysninger om når dette var. Uthuset har vært både fjøs og låve. Låven ble revet i slutten av 1970-årene. Uthuset er trolig fra 1850- åra. Huset har bl.a. vært snekkerverksted.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

- Husmannsstua: Husmannsplassen har opprettholdt sitt plasspreg, og ligger idyllisk til. Plassen er viktig i det helhetlige miljøet som husmannsplassene rundt Mønevann utgjør.
- Uthus: Verdivurdering av bygningen bygger på den rolle bygningen som del av et lite husmannsmiljø, samt i en større sammenheng der husmannsplassen inngår. Det er usikkert hvor mye som står igjen av det opprinnelige uthuset, og egenverdien er derfor lavere her.

Bygningskarakteristikk:

- Husmannsstua: Bygningens kjerne er i lafteverk og tilbygg fra 1952 er i bindingsverk. Bygningen er kledt med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord av smal type. Taket er saltak tekket med krum betongtakstein. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel og det er kjeller i ganghøyde. Huset er på 1 etg. Husene på Garterud gir stedet preg av å være gammel husmannsplass med tanke på husenes størrelse, og at avstanden mellom husene er liten.
- Uthus: Bygningen er kledt med både låvepanel og vertikalt trepanel med over- og underliggende bord. Taket er saltak tekket med plater av imitert tegl takstein, krum. Bygningen er bygd om flere ganger. Husene på Garterud viser stedet som gammel husmannsplass bl.a. på grunn av husenes størrelse og at avstanden mellom husene er liten.

12.4.9. Sotue, husmannsstue og uthus: 91/18:

Historikk:

Sotue var husmannsplass under Østmork, og plassnavn opptrer fra 1729. På en bjelke på loftet står det at Sotue ble bygget den 20. september 1859 av Hans Nielsen. Sotue ble arbeiderbolig under Losby, og bygningen er "arvet" gjennom generasjoner. Huset har fått nytt inngangsparti.

Det antas at uthuset er bygget samtidig som husmannsstua. Uthuset rommet forskjellige funksjoner som fjøs, stall, låve og skjul.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**

Bygningskarakteristikk:

- Husmannsstua: Bygningen er laftet bortsett fra det påbygde inngangspartiet som er i bindingsverk. Bygningen er tekket med over- og underliggerbord. Taket er saltak og tekket med krum betongstein. Sotue husmannsplass er lite forandret fra sin opprinnelig form og er derfor et godt eksempel på en gammel husmannsplass. Formen er lik de øvrige husmannsplassene i området. Bygningen er i 1 etg.
- Uthuset: Bygningen er satt opp i reisverk og den er tekket med vertikal trepanel med over- og underliggerbord. Taket er saltak tekket med takplater i plast. Bygningen er i 1 etg.

12.4.10. Søndre Tangen, husmannsstue: 91/1

Historikk:

Tangen var opprinnelig husmannsplass under Losby og plassnavn opptrer fra 1737 og senere ble Tangen delt i to: nordre og søndre.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**

Til husmannsplassen lå de tidligere stall og uthus. Disse er nå revet ned og dermed har husmannsplassen mistet mye av "plasspreget".

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er i lafteverk og er tekket med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord. Taket er saltak tekket med uglasert krum tegl. Bygningen er i 1 etg.

12.4.11. Nordre Tangen, husmannsstue og fjøs:91/1

Historikk:

(Se 12.4.10). Til husmannsplassen tilhører noe jord, og den siste husmannen der drev den til han flyttet til Tomta. I 1856 fikk Hans Amundsen husmannskontrakt.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**

Stedets helhet er bevart da også fjøset står på plassen.

Bygningskarakteristikk:

- Husmannsstua: Bygningen er laftet og kledd med trepanel med over- og underliggerbord. Taket er saltak og tekket med krum tegl takstein, uglasert. Bygningen er i 1 etg. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel, og det er 1 skorstein
- Fjøset: Bygningen er trolig i reisverk. Den er kledd med låvepanel og står på pilarer av naturstein uten bindemiddel. Taket er saltak.

12.4.12. Finnland, husmannsstue: 91/1

Historikk:

Finnland var husmannsstue under Østmork. Tidligere var det fjøs og låve her. Nå står det et uthus av nyere dato. Opprinnelig var Finnland en finneboplass.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er bygget i lafteverk og kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Husmannsstua er påbygd i lengderetningen, men dette er gjort i samme bredde og høyde som det gamle huset – til og med grunnmuren er lik. Grunnmuren er naturstein med bindemiddel som pusset utenpå. Taket er saltak, uglasert. Bygningen er i 1 etg.

12.4.13. Østmorksaga: 91/1

Historikk:

Østmorksaga med vasshjulet var oppgangssag i drift til 1953, og den var ei av landets siste vannsager. Selve vasshjulet er trolig et av de største bevarte på Østlandet. Det gamle vasshjulet ble bygd i 1846. Det nye ble bygd på pilarene til det gamle. Deler av hjulet er fra 1943. I 1940 ble deler av vasshjulet restaurert med ny aksel, fundamenter i tre til lagerskåler. I 1998 ble det restaurert og beskyttet med et vernebygg

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Vasshjulet er en del av Lørenskog bygdemuseums desentraliserte struktur og det har stor symbolverdi og identitetsverdi for kommunen.

12.4.14. Sandstykket, Arbeiderbolig: 91/1

Historikk:

Sandstykket lå under Losby, og navnet opptrer fra midten av 1800-tallet. Bygningen hadde opprinnelig 4 leiligheter, men er nå omgjort til 3.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er i lafteverk med tilbygg i reisverk og står i 2 ½ etg. Den er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Taket er saltak med krum uglasert takstein. Grunnmur er naturstein uten bindemiddel (tørrmur) under eldste del og betongmur under tilbygg. Bygningen har to piper.

12.4.15. Sagenga, husmannsstue: 91/1:

Historikk:

Sagenga var husmannsplass under Losby i 1865, og plassnavn opptrer fra midten av 1800-tallet. Til stedet hørte fjøs, låve og vedskjul og hønsehus.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Tidligere bygninger er fjernet fra plassen. Bygningen har likevel verdi som en del av "Losbymiljøet".

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er i lafteverk, kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Grunnmur er i betong. Huset er i 1 etg. og har 1 skorstein. Taket er saltak tekket med krum betongtakstein. Det er tilbygd i nordre enden av huset.

12.4.16. Lia, husmannsstue: 91/1

Historikk:

Lia er kjent som husmannsplass under Vestmork fra før 1740. Huset vi finner på plassen i dag, er satt opp i 1860-årene.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Husmannsplassen Lia har opprettholdt sitt plasspreg, fordi nytt uthus er satt opp etter eksisterende byggeskikk.

Bygningskarakteristikk:

Huset fikk tilbygg i 1950 (2 meter i lengden), bredde og høyde er den samme som den opprinnelige delen, og er derfor vanskelig å oppdage som tilbygg. Eldre uthus på plassen er revet og nytt er satt opp. Tross endringer, er stedet fremdeles preget av å være gammel husmannsplass. Bygningen er laftet og kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel og pusset. Taket er saltak tekket med krum betongtakstein. Bygningen er i 1 etg. og har 1 pipe.

12.4.17. Skolehuset: 91/1

Historikk:

Huset ble opprinnelig bygget i 1 etg til bruk som skolehus i 1858. Det var i bruk som skole til ca.1911-1912 da det ble bygget ny skole på Fredheim. Bruksskolen var den første faste skolen i Lørenskog. Kommunen overtok skoledriften fra 1884. Fra 1911-1912 ble huset ombygd og brukt som arbeiderbolig.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Bygningen har egenverdi på bakgrunn av sin historie som Lørenskogs første skolebygning, og den har verdi som del av "Losbymiljøet".

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er i 2 ½ etg. der 1.etg. er i laftet tømmer mens resten er oppført i bindingsverk. Bygningen er kledd med trepanel med over- og underliggerbord. Taket er saltak tekket med

krum betongtakstein. Bygningen har i dag 2 piper. Grunnmuren er delvis av naturstein med bindemiddel og delvis av betong. Det er kjeller med ganghøyde under deler av huset.

12.4.18. Stall: 91/1

Historikk:

I følge en innskrift på vindfløyen er bygningen satt opp i 1879. Stallen rommet ca. 35 hester. Under 2. verdenskrig og frem til midten av 1950-årene, ble stallen brukt til fjøs. Nå brukes stallen som stall under Losby Besøksgård.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Stallen er en viktig del av gårdsmiljøet på Losby.

Bygningskarakteristikk:

Stallen er murt i teglstein og har grunnmur i naturstein med bindemiddel. 2 etg. er bygget som låve. Tidligere var det en stor låve rett sør for stallen og en låve lenger nord mot Bakkerud. Taket er saltak tekket med aluminiums bølgeplater.

12.4.19. Morkbråtan, husmannsstue og bolighus: 91/1

Historikk:

- Morkbråtan/Bråtan har vært husmannsplass under Vestmork siden 1728. Plassen ligger like ved de tidligere stolpene som markerte inngangen til Losby Bruk. Huset var opprinnelig et tømmerhus på 1 etg, men ble påbygd ½ etg i bindingsverk. I tillegg til husmannsstua, ble det i 1906 satt opp et leilendingshus på stedet, og det at det er to bolighus på plassen, gir husmannsplassen et litt annerledes preg da det også er det eneste av alle husmannsplassene under Losby hvor det er to bolighus. Huset har innenfor de siste par år gjennomgått en restaurering.
- Leilendingshuset: Huset er bygd i 1906 og er satt opp som bolig for leilending på Losby. Det skulle bety at det ikke fulgte jord med huset og at det derfor kunne settes opp på en annen plass.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Husmannsstua har trolig svært høy alder. Bygningene vurderes ut fra sin sammenheng i det helhetlige "Losbymiljøet".

Bygningskarakteristikk:

- Husmannsstua: Bygningen er i lafteverk med påbygd bindingsverk i høyden. Den er kledt med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Taket er saltak tekket med krum betongtakstein. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel, og det er kjeller under deler av huset. Huset er påbygd i sørvestre del, men tilbygget er mindre både i

bredde og i høyde, slik at dette ikke skal være forstyrrende i helhetsinntrykket. Bygningen har 1 skorstein.

- Leilendingshuset: Bygningen er satt opp i reisverk og kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Taket er saltak tekket med krum betongtakstein. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel, og det er kjeller med ganghøyde under deler av bygningen. Bygningen har 1 skorstein.

12.4.20. Ryensetra, seterstue og uthus: 91/1

Historikk:

Setra var i bruk til ca. 1900. Setra ble antagelig brukt på 1700 tallet, men nåværende hus ble trolig bygget 1940-1945.²⁹

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Ryensetra er det eneste gjenværende seteranlegg i Losbyskogen, da de andre er nedlagt og de opprinnelige husene forsvunnet. Selv om det trolig har vært flere hus på setra, opprettholder stedet preg av seteranlegg fordi det i tillegg til seterstua, også er uthus på stedet.³⁰

Bygningskarakteristikk

- Seterstua: Bygningen er i lafteverk kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord i østre delen av huset. Huset står på pilarer av naturstein. Taket er saltak tekket med papp. Bygningen er i 1 etg. Det er satt inn ny dør og trolig påbygd i lengderetningen.
- Uthuset: Bygningen er i lafteverk og reisverk og kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Bygningen står på pilarer av naturstein, og det er i 1 etg. Taket er saltak tekket med aluminiumsplater.

12.4.21. Kirkerud/Nordenga, tidligere våningshus: 90/7

Historikk:

Gården Kirkerud er lang og smal i nord-sør gående retning, og Nordenga er den nordligste delen av gården, mens resten har helning mot vest og grenser til Losbyelva. Kirkerud er ryddet etter at Lørenskog kirke ble bygd og gården er derfor tidligst fra ca. år 1200. Gården lå øde i seinmiddelalderen og ble ennå i 1575 brukt under Skedsmo prestegård. Nordenga ble skylddelt i 1869 fra bnr. 1/Kirkerud Nordre. Nordenga som plass er kommet til i 1860-årene. Nordenga ble skylddelt fra bnr. 1 som eget bruk i 1869. Plassen var husmannsplass før 1869.³¹

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **B**.

²⁹ Lørenskogmarka turkart, juni 1989.

³⁰ I dag står det også hus på Feiringsetra.

³¹ Foss: *Gårdshistorien*: s 108: "Nordenga. Kirkerud Nordres br. Eskild Pedersens sønn Ole, satt som husm. til pl. i 1869 ble skilt ut som eget bruk (bnr.8) og Ole ble selveier."

Bygningen er bygd over akershusisk grunnplan der det opprinnelig var et rom og kjøkken, og er i senere tid blitt påbygd en del mot sørøst.

Bygningen er en del av et rektangulært formet tun hvor tidligere våningshus danner kortvegg, og hvor uthus og en naturlig forhøyning i terrenget danner to lengder i tunet. Selv om tunet ikke er tradisjonelt firkant-tun med tilnærmet kvadratisk form, viser tunet i sine omgivelser byggeskikk gjennom plassering i terrenget: mindre og ulendt beliggende gårder fikk gjerne rekkeform eller L-form. Langs Kirkerudveien ligger gården 90/7 i visuell kontakt med Bjørnholt gård og med et kulturlandskap mellom gårdene. Bjørnholt og Nordenga sett fra sør mot nord, danner en helhet hvor eldre byggeskikk ikke blir brutt ved oppsetting av bygninger fra samtid og nær fortid. Verdivurdering av Nordenga legger vekt på denne visuelle sammenhengen, og at de to gårdene i denne visuelle sammenhengen representerer to ulike byggeskikker hvor terrenget spiller stor rolle.

Bygningskarakteristikk:

Våningshuset har grunnmur i fuget naturstein, deler av huset har krypkjeller. Huset er i 1 1/2 etg. og satt opp av plankelaft, noe som kan tyde på at bygningen ikke er særlig mye eldre enn 1860, og den er kledd med staffpanel. Taket er saltak og tekket med plater, og huset har 1 skorstein. Bygningen er påbygd mot sørøst. Huset er bygget over det akershusiske grunnplanet.

12.4.22. Bjørnholt gårdstun, 89/1

Historikk og beskrivelse:

Bjørnholt gård er trolig ryddet tidlig i kristen middelalder, men kan også være fra sen vikingtid. Gården var nedlagt i seinmiddelalderen, og den har aldri vært delt. En del av våningshuset, stue og kjøkken, er svært gammelt. Gården har hatt husmenn fra tidlig på 1700-tallet. Tunet er et åpent firkant-tun hvor Kirkerudveien danner side mot vest. Stabburet stod tidligere 50-60 meter lenger mot vest på den andre siden av veien. Den ble flyttet til sin nåværende plass under annen verdenskrig. Bjørnholt hadde dermed opprinnelig en tunform slik vi ser det ved flere av Kirkerudgårdene, der grusveien delte tunet. Drengestua er fra 1889 og var kombinert med bryggerhus. Bygningen er restaurert og ombygd noe i starten av 1970-årene. Det er usikkert når stabburet er fra, men eier mener det trolig er fra etter 1850. Låven ble bygd i 1929, men brant på 1970-tallet. Bak låven var det tidligere en brønn som nå er fylt igjen. Det har også vært en brønn som lå lenger mot nord.

Verdivurdering:

- Gårdstunet vurderes til bevaringskategori **B**. Gårdstunet er en samlet helhet hvor de fleste bygningene er fra før 1900. Tunet er et tradisjonelt firkant-tun, og den tradisjonelle byggeskikken opprettholdes gjennom bl.a. plassering av bygningene.
- Våningshuset: Bevaringskategori: **B**. Deler av bygningen har høy alder. Bygningen med dens historie og utforming er en viktig del av gårdstunet. Våningshuset har gjennomgått endringer der bygningen likevel oppleves ensartet, og som derfor bidrar til at tunet også opprettholder estetisk verdi.
- Stabbur: Bevaringskategori **B**.

Stabburet på Bjørnholt har en viktig plassering i den tunformen som tunet i dag representerer. Tidligere stod stabburet på motsatt side av veien og medførte dermed at tunet hadde en form som er og har vært karakteristisk for Kirkerudgårdene, og som er karakteristisk for byggeskikken langs grusveien.

- Drengestue: Bevaringskategori: **B**.
Bygningen blir sett som verdifull på bakgrunn av alder og som del av Bjørnholt gårdstun.
- Låve: Bevaringskategori: **C**.
Bygningen blir sett på som verdifull som del av tunbebyggelsen. Denne er ikke registrert i SEFRAK.

Bygningskarakteristikk:

- Våningshuset ble bygd om i 1870. Da ble et hus flyttet til i nordvest, og i 1893 ble 2 etg. bygd. Det er dobbel tømmervegg mellom stuene. Huset hadde tidligere to svalganger som ble revet i 1983, og i 1985 ble det bygget til på langsiden inn mot tunet. Bygningen er i 2 etg. og det er knutelaft i 1.etg. og plankelaft i 2. etg. Huset er kledt med vertikal trepanel som er høvlet og pløyd. Taket er saltak tekket med flat teglstein og det er 2 skorsteiner
- Stabburet er i 1 ½ etg. det er laftet og står på trestabber på et betongfundament. Det er kledt med vertikalt over- og underliggende panel mot sør mens resten av stabburet ikke har kledning. Taket er saltak tekket med asbestsementplater. Bygningen ble ombygd for korntørke i 1970.
- Drengestua er i 1 ½ etg. Den er laftet og kledt med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord. Taket er saltak tekket med flat betongtakstein og har 1 skorstein. Den ble restaurert og ombygd i 1970-årene og renoverert innvendig i 1985-1986.

12.4.23. Kirkerud Nedre: Våningshus: 90/5

Historikk og beskrivelse:

Gården ble skylddelt fra Kirkerud bnr. 2 i 1863. Eier har skjøte fra 1860, og ifølge eier stod huset allerede da på plassen. Kirkerudveien skiller våningshuset fra uthus, noe som har vært et særtrekk for de fleste Kirkerudgårdene. Det er oppført to nyere bygninger vest og sørvest for våningshuset.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Bygningens bevaringsverdi vurderes ut fra bygningen som en del av en helhet dannet av Kirkerudgårdene, hvor våningshuset og uthus, slik vi fremdeles også finner det på Nedre Kirkerud, blir adskilt av grusveien, noe som er viktig i området's karakteristiske preg.

Bygningskarakteristikk:

Huset er bygd over akershusisk grunnplan, og i den eldste delen er det knutelaft. Huset er i 1 ½ etg. og er kledt med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Taket er et korsbygd saltak tekket med flat betongtakstein, og det er 1 skorstein.

I 1938 ble huset bygd til mot øst. Noe av bygningens nordre del (2.5 meter) ble revet sannsynligvis mellom 1900-1913. Bygningen danner miljø med uthus, der veien deler tunet.

12.4.24. Engebråten, bolighus, 90/8

Historikk:

Engebråten var husmannsplass under Kirkerud og ble skylddelt fra bnr. 1 som eget bruk i 1869. Plassen var husmannsplass før 1869.³²

Verdivurdering:

Ikke bevaringsverdig.

Bygningen er ombygd, og tilstanden til det tidligere bolighuset er fremskredet forfall. Rundt det tidligere bolighuset er det i dag nyere bygninger, og "tunet" oppleves derfor ikke som et gårdstun slik man opplever det ved flere av de øvrige gårdene langs Kirkerudveien. Bolighuset vurderes på denne bakgrunn ikke som bevaringsverdig kulturminne.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er i 1 etg. og den er laftet. Bygningens eldre del er kledd med vertikal trepanel som er høvlet og pløyd, og tilbygg fra 1980-tallet er kledd med over- og underliggende bord. Taket er saltak tekket med aluminiums bølgeplater, og bygningen har ikke lenger pipe. Grunnmur er av naturstein med bindemiddel, og det er ½ kjeller i ganghøyde.

12.4.25. Kirkerud Søndre: bolighus: 90/2

Historikk og beskrivelse:

Gården Kirkerud er lang og smal i nord-sør gående retning, og Nordenga er den nordligste delen av gården, mens resten har helning mot vest og grenser til Losbyelva. Kirkerud er ryddet etter at Lørenskog kirke ble bygd og gården er derfor tidligst fra ca år 1200. Gården lå øde i seinmiddelalderen og ble ennå i 1575 brukt under Skedsmo prestegård. I 1815 ble gården delt i 2 bruk, Kirkerud Nordre (bnr. 1) og Søndre (bnr. 2), i 1844 ble det holdt delingsforretning mellom de to gårdene og de ble da like store.³³

Bolighuset er et gammelt våningshus som er restaurert innenfor senere tid. Huset var opprinnelig en del av et tun, der veien delte tunet. Dette er nå endret ved at stabbur og uthus på vestre siden av veien er revet, og bygninger er bygget til på østre siden og legger tyngdepunktet her.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **C.**

Det er uvisst hvor gammelt våningshuset er, og det er en mulighet for at huset er fra rundt 1815 da gården ble delt i to bruk. Bygningen er restaurert og har stort sett beholdt sin karakter, og gir dermed kvalitet til området. Søndre Kirkerud som gårdstun har mistet sitt preg ved at tunets bygninger som lå på motsatt side av Kirkerudveien er borte, og at det er kommet

³² Foss: *Gårdshistorien*: s 108: "Engebråten. Kirkerud Nordres br. Eskild Pedersens sønn Peder, satt som husm. til pl. I 1869 ble skilt ut som eget bruk (bnr.8) og Peder ble selveier."

³³ Mer detaljert gårdshistorie vedrørende Kirkerud, finnes i Foss *Gårdshistorien*, fra s 100

nye individuelle boliger omkring som bryter med den byggeskikken som preget Kirkerudgårdene.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er i 1 ½ etg, laftet og er kledd med ny staffpanel. Bygningen har grunnmur av betong og det er kjeller med ganghøyde. Taket er saltak tekket med krum tegl takstein, og det er 1 skorstein.

12.4.26. Kirkerud Nordre: våningshus: 90/1

Historikk:

(Se 12.4.25). Av husene er våningshuset på Kirkerud Nordre gammelt (iflg. eier: før 1880), men ble bygd om ca. 1915. Uthuset er fra 1920.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Det er uvisst hvor gammelt våningshuset er, og det er en mulighet for at huset er fra rundt 1815 da gården ble delt i to bruk. Selve bygningen bærer preg av manglende vedlikehold. Bygningens bevaringsverdi vurderes ut fra bygningen som en del av en helhet dannet av Kirkerudgårdene, hvor våningshuset og uthus, slik vi fremdeles også finner det på Kirkerud 90/5, blir adskilt av grusveien.

Bygningskarakteristikk:

Våningshuset har laftet 1. etg. og reisverk i ½. etg. som ble påbygd ca. 1915. Trolig ble også glassveranda mot øst påbygd omkring disse tider. Bygningen er kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. Taket er saltak tekket med aluminiumsplater, og det er 1 skorstein. Grunnmuren er gråsteinsmur, under nyere del er det lecamur. Det er kjeller under kjøkkenet i sørvest, resten er oppfylt. Huset har firedelt grunnplan.

For Nedre Feiring, se kap. 13.4.21.

12.5. Øvrige kulturminner

91/1: Møllerenga. Møllerenga er ikke registrert i SEFRAK- registeret, men plassen er viktig for det helhetlige miljøet i Losby. Møllerenga er med i reguleringsplan for Losbydalen spesialområde, og bygningsmassen her er regulert til bevaring. Møllerenga er også nevnt i *Gårdshistorien* som husmannsplass under Losby 91/1.

12.6. Revne bygninger og gårdsanlegg:

90/2: Kirkerud Søndre, stabbur: Stabburet stod på motsatt side av Kirkerudveien og tunet ble da delt men veien mellom stabbur og våningshus.

91/10: Bakkerud, våningshus. Huset ble avsvidd av Oslo Brannvesen i 2000.

12.7. Registrerte husmannsplasser/tufter:

89/1: Norddal, husmannsplass under Bjørnholt (ca. 1860 – 1900). Lokalitet: 250 m. vest for Nybakk. 2 tufter: Våningshus 10 x 6.5 m, kjeller i sørenden. Ruin er tilgrodd med bjørk
Låve nærmere bekken 13 x 7 m.

13. Delområde 9: Sørbygda

13.1. Områdebeskrivelse

Sørbygda er preget av jordbrukslandskap, og strekker seg fra området sør for Gamleveien: Fra Øvre Feiring og Feiringhagen samt Vallerud og Frydenberg i nord, til Morkbråtan, søndre og østre Våler samt Dalbakk i sør. Området danner et klart avgrenset landskapsrom med sammenhengende kulturlandskap. Finstadbekken og sidebekker danner ”nerver” i landskapet. De slake åsene som omslutter landskapsrommet er sterkt bebygget med boliger og industri fra nordvest til nordøst. Feiringåsen danner en romavgrensing i øst.

13.2. Fornminneregistrerte kulturminner

Det er ikke registrert fornminner i området.

Status for Heggedalen husmannsstue undersøkes mens planarbeidet pågår.

13.3. Kulturlandskap

Området har et godt definert landskapsrom og et lettleselig kulturlandskap. Det åpne jordbrukslandskapet består av tidligere havavsetninger som utgjør slake terrengformer. I området finner vi ravedaler og bekkedaler som bryter opp bunnen i landskapsrommet og med Finstadbekken som det sentrale element. Losbyveien former et linjedrag mellom nord og sør i landskapsrommet og skiller jordbruksarealene fra de mer skogkledde områdene. Gårdsveiene er belagt med grus og er viktige i opplevelsen av kulturlandskapet. Langs gårdsveien og på grunnlendte partier rundt mange av gårdstunene (Rud og Haugergårdene) utgjør store, gamle trær fine innslag i kulturlandskapet. Langs bekkene er det lite vegetasjon som følge av intensivt jordbruk. Flere av ravedalene som tidligere har vært dyrket blir nå beitet. Dyrket areal består i hovedsak av korn, gress og litt oljevekster. I kantsonen mellom dagens dyrket mark og skog, ligger det rester etter grunnlendt kulturmark: åkerlapper, beiter og slåtteeinger som spor etter tidligere jordbruksdrift. Noe av dette blir holdt i hevd ved beiting (for eksempel østre Våler) men særlig ved de tidligere husmannsplassene er gammel kulturmark i ferd med å gro igjen fordi området ikke holdes i hevd. På områder med eng finner man en del plantearter som er skjøtselsbetinget og krever opprettholdt beitedrift.

Området utgjør et sammenhengende kulturlandskap. En del gårdstun vurderes til høy bevaringsverdi på bakgrunn av alder, beliggenhet i landskapet, karaktertrekk og hvordan de oppleves som helhet. Haugergårdene samt jordene mot Frydenberg inkludert husmannsstuene på Frydenberg og Heggedalen vurderes i planen som en helhet som er verdt å ta vare på. Gårdene har lange tradisjoner, og sammen med husmannsplassene (plassering i landskapet) danner de et helhetlig forståelsesgrunnlag. Enkelte nyere bygg er også oppført i området.

Deler av Skulerud skog er fredet. Våningshuset på Skulerud er svært viktig i bevaringssammenheng da denne muligvis er Lørenskogs eldste bygning bortsett fra Lørenskog kirke. Landskapet Vålerveien med gårdene langs veien, gir også stor kvalitet til kulturlandskapet i sørvest.

Ravineområdet mellom Nedre og Øvre Feiring samt Feiringhagen vurderes høyt i bevaringssammenheng. Bygningene på Nedre Feiring og Feiringhagen er svært gamle.

Bygninger i kulturlandskapet:

Det meste av bebyggelsen i området er tilknyttet jordbruket og er dermed også viktige for opplevelsen og forståelsen av kulturlandskapet. Ved Finstad og Feiringhagen kommer bebyggelse område tettere på kulturlandskapet. Gårdstunene i området er karakterisert ved tradisjonelle firkant-tun, med forholdsvis store, delvis godt bevarte bygninger på mange av tunene. Bygningsmassen på Rud og Haugergårdene utgjør klart definerte enheter, slik vi også finner det ved Frydenberg, Feiringhagen og Vålergårdene. Utelåven på østre Våler er et sjeldent innslag i våre områder med sin plassering midt i åkerarealene. De gamle gårdene ligger i de delene av området hvor det er best utgangspunkt for drift, og er dermed plassert sentralt i landskapsrommet.

I de mer marginale dyrkningsarealene på grunnlendt mark inn mot åssidene og bl.a. i skogkanten finner vi husmannsstuer hvor bygningsstrukturen er annerledes. Plassene er preget av mindre og færre bygninger, og tunformen er kanskje også vanskeligere å lese fordi det er revet/endret på uthus og stue, samt at områdene her bærer preg av å ikke være i bruk, slik at vekstene rundt er viltvoksende. Bygningsmassen og dens plassering i miljøet, vitner om tradisjon, kontinuitet og byggeskikk, selv om det mange steder er foretatt en del endringer.

13.4. SEFRAK-registrerte kulturminner

13.4.1. Heggedalen, Husmannsstue: 96/1

Historikk:

Heggedalen har vært husmannsplass under Hauger Søndre, hvor tidligere bygninger på plassen er revet. Huset kan være fra 1600 tallet og har et akershusisk grunnplan med to rom (kjøkken og kammers), og med grue tilnærmet midt i bygningen. Grua er sannsynligvis den opprinnelige grua, og den har vært der så lenge forrige eier kan huske. Huset var bebodd under krigen, og da ble det foretatt mindre utskiftninger av ytterdør, med mer, for å holde huset tett.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **A**.

Som *plass* er det ikke mye igjen rundt Heggedalen, men bygningen ligger plassert i skogholt mellom marka og jordbruksareal. **Bygningens alder er uvisst, men trolig er den fra 1600 tallet. Fredningsstatus undersøkes av fagmyndigheter mens planarbeidet pågår.** Tilstanden til bygningen er fremskredet forfall, hvor innvendig tak buer, og knuste vinduer samt enkelte råtne tømmerbjelker fremskynder forfallsprosessen. Bygningen anses særlig bevaringsverdig

bl.a. på bakgrunn av sin sjeldenhet med akershusisk grunnplan. Den inneholder videre grue i bygningens midtre del, og kun få endringer er påført bygningen og dette er i store trekk endringer som ikke påvirker forståelsen av bygningens opprinnelige form. Bygningen er en av de sjeldne bygningene hvor det ikke er påført vesentlige endringer som har grepet inn i selve bygningskonstruksjonen. Denne bygningen bør prioriteres for vern og for restaurering hvor det er viktig å restaurere etter antikvariske prinsipper, der man velger reparasjon fremfor nye materialer. I bygningen er både eksteriøret og interiøret viktig, og fredning bør derfor vurderes dersom den av alder ikke omfattes av § 4 i lov om kulturminner.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er en liten laftet tømmerbygning uten kledning bortsett fra over- og underliggende panel under mønet. Bygningen har trolig sin opprinnelige grunnflate (ca.50 m²). Saltak som tidligere var tekket med krum tegl er nå dekket med plater. Vindu er delt inn i to felt med 8 småruter i hvert felt, en vindustype som var mye brukt mellom 1740 – 1890. Grunnmuren er av gråstein. Av nyere dato er det kommet en terrasse foran inngangspartiet.

13.4.2. Frydenberg, husmannsstue: 97/14

Historikk:

Frydenberg var tidligere en husmannsplass under Hauger Nordre. Huset er muligens fra tiden da plassen var ny (1820). Huset har vært brukt til revefarm (1920 – 1950). Da var det tårn som nå er fjernet.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Bygningen er særlig interessant på grunn av sitt akershusiske grunnplan og plasseringen i landskapet som synliggjør at bygningen har vært en gammel husmannsplass. Tilbygget i nord er bygget i sinklaft og stua er derfor også interessant rent bygningshistorisk. Den oppleves ikke lenger som del av et sammenhengende miljø i sin geografiske nærhet fordi de øvrige bygningene som tilhørte plassen er borte og nytt bolighus er satt opp sørøst for husmannsstua. Likevel må bygningen ses som en del av den helheten som vi finner langs markagrensa: Plassering og utforming av Frydenberg, Skulerud og Heggedalen husmannsstuer sett i sammenheng med de to Hauger-gårdene og kulturlandskapet rundt, skaper til sammen en unik helhet som bl.a. forteller om byggeskikk, boforhold og levekår i Lørenskog i tidligere tider. Bygningen ligger ved inngang til Marka fra Frydenberg og gir kvalitet til området bl.a. på bakgrunn av sin alder og sitt opprinnelige preg når det gjelder byggeskikk. Bygningen er i forfall og brukes som lagringsplass. Bygningen er likevel verdifull i kraft av sin alder, sitt akershusiske grunnplan og i den historiske sammenhengen med det husmannsvesenet som fantes i Lørenskog tidligere. Bygningen bør bevares for ettertiden.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen har akershusisk grunnplan, er i laftet tømmer og størstedelen av huset har ikke fasadekledning. Tilbygg i nord er bygget i sinklaft. Noe av fasaden har over- og underliggende panel samt låvepanel. Bygningen står på grunnmur av naturstein uten bindemiddel og betong. Det er kjeller med ganghøyde under deler av huset. Taket er saltak tekket med krum teglstein. Bygningen er i 1 etg. og det er 1 skorstein. Ny inngang ble bygd i 1920. Tilstanden til huset bærer preg av manglende vedlikehold og er i forfall.

13.4.3. Nordre Hauger, 97/1, 97/5

Historikk:

Hauger (= haugene) ble trolig ryddet i vikingtid. Delingen i Søndre og Nordre Hauger skjedde trolig forholdsvis tidlig i kristen tid. Ingen av de to gårdene lå øde i seinmiddelalderen.

Våningshuset er påbygd i flere etapper og den eldste delen kan være fra 1745 da gården brant mens nyeste tilbygget er fra 1920. Bygningen er restaurert i 1983, men det eldre preget er beholdt.

Verdivurdering:

- Gårdstunet: Bevaringskategori **B**: Bygningene må særlig ses i sammenheng med plassering av gården i forhold til Søndre Hauger, hvor gårdene sammen danner en kulturhistorisk helhet som er verdt å ta vare på.
- Hovedbygning: Bevaringskategori **B**.
Bygningen har høy aldersverdi, og den står i et tradisjonelt gårdsmiljø, hvor det sammen med stabbur, bolighus/garasje og låvebygning/stall utgjør et fint firkant-tun. Bygningen er sentral i det kulturmiljøet og kulturlandskapet som formes av Haugergårdene med omkringliggende beiter og jorder.
- Bolighus/garasje Bevaringskategori **C**.
Bolighus/garasje er fra 1915. Huset ble tilbygd garasje og restaurert i 1981, men det opprinnelige preget har ikke gått helt tapt. Bygningen danner en vegg i firkant-tunet og plassering og utforming er viktig for helhetsopplevelsen.
- Stabbur: Bevaringskategori **B**.
Bygningen er en del av et gårdsmiljø med tradisjonelt firkant-tun, og er plassert som en vegg mot sør og gjør at det store og åpne tunet holdes sammen. Stabburet er fra 1852-1853.

Bygningskarakteristikk:

- Hovedbygningen er laftet og kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord. Det er horisontalt etasjeskille i fasaden. Huset er i 2 etg. Det har 2 skorsteiner og saltak tekket med krum, uglasert teglstein. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel.
- Bolighus/garasje er delvis i laft og delvis i reisverk. Den er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord, hvor overliggende bord har kanthøvling. Taket er saltak tekket med krum betongstein. Bygningen er i 1 ½ etg. og det er 1 skorstein. Grunnmuren er i betong.
- Stabburet er laftet i 2 etg. og er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord, med høvlet kantprofil på overliggerbord. Taket er saltak tekket med aluminiumsplater. Stabburet står på stående trepeler.

13.4.4. Søndre Hauger, hovedbygning: 96/1

Historikk:

(Se 13.4.3).

Søndre Hauger består av de to ødegårdene *Linnerud* og *Ledingrud*, som stod som selvstendige eiendommer frem til ca. 1635-1640. Hovedbygningen er oppført i 1860, og øvrige bygninger på gården er fra 1900 tallet og bygd opp etter en brann i første halvdel av 1900 tallet.

Søndre Hauger hadde sagbruk i Mølleråsen og Bjørndalen samt kvern i Heggedalen. Vi hører om Hauger sag (på S. Hauger) i 1637. Søndre Hauger med sager og teglverket var på slutten av 1700 tallet eid av Even Steen på Ellingsrud. Kjøpmann Steen bygde opp en stor virksomhet på Rabben eller Mølleråsen ved Elvåga der elva deler mellom Søndre Hauger og Ellingsrud. Rester etter Steens liv og virke i form av steinmurer etter vannsager og teglstein med initialene E. S, finnes den dag i dag.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Bygningen er en del av et gårdsmiljø med tradisjonelt firkant-tun. Bygningens tak ble løftet i 1950- årene, og inngang ved storstua er ikke opprinnelig. Bygningen må særlig ses i sammenheng med plassering av gården i forhold til Nordre Hauger, hvor gårdene sammen danner en kulturhistorisk helhet som er verdt å ta vare på.

De øvrige bygningene som danner tunets form vurderes til kategori **C**.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er laftet og kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd (staffpanel). Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel, og det er kjeller med ganghøyde under bygningen. Bygningen er i 1 ½ etg. og det er 2 skorsteiner. Taket er saltak tekket med uglasert, krum tegl takstein.

13.4.5. Rud gård: 95/1

Historikk:

Rud betyr *rydningen* og gården ble trolig ryddet i overgangen mellom hedensk og kristen tid. Gården var ikke nedlagt i ødetiden. Av husene er våningshuset og stabburet fra første halvdel av 1800 tallet. Det stod tidligere drengestue på gården fra samme tid. I 1936 ble våningshuset og drengestua reparert.

Verdivurdering:

- Gårdstunet som helhet: Bevaringskategori **B**.
- Tunet har opprettholdt det tradisjonelle firkantpreget, noe som forsterkes av at inngangen til tunet går gjennom låvens midtre parti. Rud gård samt kulturlandskapet rundt er et godt eksempel på plassering av gårdstun. Best mulig utnyttelse av jordarealer fikk man ved å plassere bygningsmassen i det mest kupert terrenget. Gården ligger på et høydedrag med jordene rundt sør, vest og nordside. Det er bare våningshuset og stabburet som er registrert i SEFRAK.
- Våningshus: Bevaringskategori **B**.

Våningshuset er av høy alder, og det er et viktig element i gårdsmiljøet Rud.

Bygningens nordvendte side/inngangsparti, viser dominerende trekk fra 1980-tallet, noe som gjør at bygningen som helhet mister noe av sitt opprinnelige preg.

- **Stabbur:** Bevaringskategori **B**.

Stabburet er av høy alder, og den er et viktig element i gårdsmiljøet Rud.

Bygningskarakteristikk:

- Våningshuset er laftet og kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Bygningen er i 1 ½ etg. og den har to skorsteiner. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel, og det er kjeller i ganghøyde under deler av bygningen. Taket er saltak tekket med krum uglasert teglstein.
- Stabburet er satt opp i lafteverk og er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Stabburet er i 1 ½ etg. har saltak tekket med krum tegl takstein som er uglasert.

13.4.6. Grinerud, bolighus: 95/2

Historikk:

Grinerud var husmannsplass under Rud og plassnavnet opptrer fra 1751, men den er eldre. I 1865 ble Grinerud (bnr. 2) skylddelt fra gården, og bnr. 3/Østre Grinerud og bnr. 4/Søndre Rud ble slått sammen med bnr. 2 under felles navn Grinerud i 1900. Bolighuset er trolig fra siste halvdel av 1800 tallet.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **C**.

Huset er påbygd i to omganger, en gang rundt 1900 samt i 1981. Bygningen er en del av et gårdsmiljø med tradisjonell tunform med låve, fjøs og grisehus. Tidligere var det også vedskjul og stall på gården.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er satt opp i laftet tømmer og tilbyggene er i reisverk. Huset er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord. Det er kjeller i ganghøyde under deler av bygningen. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel og noe av muren er pusset. Taket er saltak med arker tekket med aluminiumsplater. Bygningen er i 1 ½ etg. og har 1 skorstein.

13.4.7. Våler Nordre, hovedbygning: 92/6

Historikk:

Våler er trolig ryddet i overgangen mellom hedensk og kristen tid og lå øde i seinmiddelalderen. Bnr. 6. *Hagajordet*, ble skilt ut i 1839, og bygningens kjerne kan være fra denne tiden.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **C**.

Bygningens bevaringsverdi begrunnes ut fra alder på bygningskjernen samt den verdi bygningen har som del av miljø, her: både det gårdsmiljøet som bygningen er en del av og det kulturlandskapet vi finner gården i. Bygningen har gjennomgått en restaurering, og i 1929 ble den gamle bygningen ombygd og er dermed endret fra det opprinnelige.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er i lafteverk og reisverk, og den er kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. Grunnmuren er av naturstein med bindemiddel og er pusset. Det er kjeller i ganghøyde, og bygningen har to skorsteiner. Taket er saltak tekket med betongtakstein.

13.4.8. Øvre Våler, hovedbygning: 92/10

Historikk:

Våler er trolig ryddet i overgangen mellom hedensk og kristen tid og lå øde i seinmiddelalderen. Bnr. 10. ble solgt fra i 1822.³⁴

Verdivurdering:

Bevaringskategori C.

Hovedbygningen er bygd om i 1928 og i 1960, og bygningen er en del forandret fra det opprinnelige. Bygningen er viktig del av et gårdsmiljø og det kulturlandskapet som gården ligger i.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen har en tømmerkjerne og er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Taket er saltak tekket med krum, uglasert teglstein. Grunnmuren er i betong og huset har 1 skorstein. De øvrige husene på gården er bygd i 1928-1930.

13.4.9. Grinda, Bolighus: 92/22

Historikk:

Grinda var husmannsplass under Våler fra midten av 1800-tallet, og bygningen er antagelig fra 1870. Grinda har vært landhandel, og en del av huset er rest av husmannsstua.

Verdivurdering:

Husmannsstua er i dag bygget inn i nyere bolig, og det er vanskelig å kjenne igjen den opprinnelige form. Bygningen vurderes derfor som **ikke bevaringsverdig**.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er i lafteverk og reisverk, kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggende bord. Det er kryperom under bygningen. Bygningen er i 1 etg. og det har tidligere vært pipe. Taket er saltak tekket med papp.

³⁴ Gården Øvre Våler, 92/10 (og 92/11) blir i *Gårdshistorien* av Olav Foss omtalt som "Våler Mellomstua" etter tidligere plassering i nord-sør gående retning. Det som tidligere var Våler Nordstua er flyttet et stykke østover og har endret navn til Våler Østre. På folkemunne blir gårdene i dag betegnet etter himmelretningene, og eiendommen 92/10 blir kalt for "Øvre Våler".

13.4.10. Vålerenga, bolighus: 92/13

Historikk:

Vålerenga var husmannsplass under Våler og er fra 1816.

På begynnelsen av 1900-tallet ble bygningen flyttet fra Søbakken. (Det er mulig Søbakken er det sammen som Sørbakken, som er nevnt som husmannsplass under Våler).

Verdivurdering:

Bevaringskategori **C**.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er i lafteverk kledd med plater og den er i 1 etg. Tilbygg er bygget i reisverk. Taket er saltak kledd med papp, og det er 1 skorstein. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel og betong.

13.4.11. Skulerud, hovedbygning: 94/1

Historikk:

Skulerud er ryddet i kristen middelalder, og den var nedlagt i seinmiddelalderen.

Våningshuset på Skulerud er satt sammen av to stuer hvorav eldste kan være fra 1669 (da gårdens hus brant) og den yngste kan være fra 1700 tallet. Den ene stua er fra Sørli og ble flyttet til Skulerud på begynnelsen av 1700 tallet. Bygningen kan være Lørenskogs eldste bygning bortsett fra Lørenskog kirke. Stua har vært i kommunalt eie siden 1974, og den er i dag en del av Lørenskog bygdemuseums desentraliserte museumsstruktur. Nå står det en låve som sammen med stua antyder tunform.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Bygningen har, som en av svært få, akershusisk stueform. Den har også stor identitetsverdi for kommunen særlig på grunn av sin høye alder. Stua er kulturhistorisk interessant da den opprinnelige form og byggemåte er lite forandret.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er laftet og kledd med vertikal trepanel med over- og underliggerbord med kantskjæring under mønet og uten kantskjæring i stueetasjen. Det er 1 etg. og to skorsteiner samt saltak tekket med krum uglasert teglstein.

13.4.12. Dalbakk, bolighus (92/4)

Historikk:

Dalbakk nevnes første gang i 1793. Halve Dalbakk ble utskilt fra bnr. 2/Våler i 1862, og muligvis er bygningen fra denne tiden.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **C**.

Dalbakk utgjør nå en mindre del av et større hus, hvor eldre del er på 1 etg. mens ny del dominerer med 2 etg.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er laftet og kledt med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord, hvor eier er igang med å skifte til faspanel på den eldre delen av huset. Den er i 1 etg. og har 1 skorstein. Taket er saltak tekkt med krum, uglasert tegl. Grunnmur er i naturstein med bindemiddel og noe betong. Det er krypkjeller under deler av bygningen.

13.4.13. Vesle Dalbakk, bolighus: 92/3

Historikk:

Østre Dalbakk (bnr. 3) ble utskilt fra bnr. 2/Våler i 1858. Dalbakk nevnes første gang i 1793. I tillegg til bolighuset står det et uthus/skjul vest for huset. Småbruket er plassert mellom skog og jordbruksareal, og om forholdene står det: 5 måls løs leirjord, meget lettbrukt, en del frostlendt, bra dyrket, havn nok.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **C.**

Vesle Dalbakk er et tidligere gårdsbruk, hvor det trolig også er rester etter gammel kulturmark i de gjengrodde områdene rundt bygningene. Bygningen har derfor verdi som del av dette kulturlandskapet, og som del av det helhetlige kulturlandskapet hvor gårdsbebyggelse med tilhørende jordbruksarealer inngår. Vesle Dalbakk bærer sterkt preg av forfall og manglende vedlikehold både når det gjelder bygning og uteområde.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er satt opp enten i tømmer eller reisverk og er kledt med over- og underliggende panel. Tilbygg er kledt i faspanel. Huset er bygd i 1 etg. og det er 1 skorstein. Taket er saltak tekkt med krum tegl takstein som er uglasert.

13.4.14. Østre Våler, hovedbygning: 92/2

Historikk:

Våler er trolig ryddet i overgangen mellom hedensk og kristen tid, og lå øde i seinmiddelalderen. Gården ble også kalt Våler Nordstua, og den fikk sitt navn før den ble flytta et stykke østover for ca. 100 år siden. Navnet ble da endret til Østre Våler.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **C.**

Bygningen er trolig fra rundt 1838-1848.³⁵ Huset er restaurert i 1950 og dermed noe endret fra den opprinnelige karakteren. De øvrige bygningene på gården er fra 1910. Bygningen er en del av et helhetlig gårdsmiljø med tradisjonell tunform som er viktig i kulturlandskapet rundt.

³⁵ *Gårdshistorien* skriver ”Etter Jakob`s død 1838 ble gården delt i to like store deler der enken Kari fikk bnr. 2.Partene ble skyldsatt i 1848”, se side 147

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er ført opp i 1 ½ etg. i henholdsvis lafteverk og reisverk, og den er nå kledd med vertikal trepanel. Tidligere var den kledd med horisontal trepanel. Grunnmuren av delvis av naturstein med bindemiddel og delvis av betong. Muren er pusset. Det er kjeller med ganghøyde under deler av huset. Taket er saltak tekket med tegl takstein.

13.4.15. Vålerhagan, stabbur: 92/30

Historikk:

Vålerhagen var husmannsplass under Våler og navnet opptrer fra 1892. Tidligere stod det både uthus og våningshus som nå er borte. Miljøet rundt stabburet er nå av nyere dato. Bygningen er fra 1864.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **C**.

Stabburet er ikke lenger del av et gårdsmiljø, men det har likevel alder og uttrykk som supplerer det øvrige jordbrukslandskapet og det gir kvalitet til stedet der det står.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er i laftet tømmer, den er bygget i 1 etg. og kledd med bordpanel i sør og låvepanel i nord. Øst og vest samt mønet i nord er kledd med horisontalt panel. Stabburet står på stående trepeler. Taket er saltak tekket med uglasert krum tegl takstein.

13.4.16. Heia, bolighus, hytte: 92/20

Historikk:

Heia var tidligere husmannsplass under Våler. Heia nevnes i 1789, men den er eldre, kanskje fra 1745.³⁶ Heia var nedlagt som plass lenge før den ble skylddelt.

Verdivurdering:

- Bolighuset er sterkt ombygget, og det er vanskelig å se at vi har å gjøre med en bygning av særlig høy alder. På stedet står et eldre tømmerhus og et uthus trolig av nyere dato, men bygningene og deres plassering i forhold til hverandre gir ikke stedet plasspreg. Bygningen vurderes derfor som **ikke bevaringsverdig kulturminne**.
- Tømmerhus: Tømmerhuset er i svært dårlig forfatning, da tak og vegg i nord har rast inn i hytta og tømmeret i nord er råtnet. På denne bakgrunn vurderes bygningen **ikke bevaringsverdig kulturminne**. Bygningen ligger i tilknytning til bolighus og uthus/tidligere utedo.

Bygningskarakteristikk:

- Bolighuset er i 1 ½ etg. og den er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Grunnmuren er naturstein med bindemiddel samt betong. Boligen har

³⁶ Foss, Olav: *Lørenskog gårdshistorien*, 1984. s. 142

kjeller med ganghøyde under deler av huset. Huset har 1 skorstein. Bygningen ble ombygget i 1983 og nå er det vanskelig å se hva som er den opprinnelige bygningen.

- Tømmerhuset er laftet uten kledning og er i 1 etg. uten skorstein. Grunnmuren er naturstein uten bindemiddel. Taket er saltak tekket med papp.
- Det er registrert uthus på plassen. Det står et uthus mellom bolighus og hytte som ikke passer til de informasjonene SEFRAK opplyser. Det er derfor usikkert hvor det registrerte uthuset er og om det fortsatt eksisterer.

13.4.17. Finstad legesenter (tidligere landhandel): 98/6

Historikk:

Finstad ble trolig ryddet i tidlig vikingtid og var selvstendig bruk i ødetiden. I 1764 ble gården delt i Øvre og Nedre. Våningshuset er bygget i 1889 etter at et gammelt 2 etasjers hus brant. Låve, fjøs og stall ble revet ca. 1967. Det har vært butikk og skystasjon på gården. Skystasjonen ble nedlagt i 1924.

Det er usikkert når landhandelen ble nedlagt.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **C**.

Bygningen er en del påbygd, og har dermed endret sin karakter. Det miljøet som den engang var en del av, er også borte. Bygningen gir likevel både estetisk og kulturhistorisk kvalitet til området.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen står på betonggrunnmur, den er i 2 etg. og kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Bygningen har saltak tekket med krum betongtakstein. Bygningen har 1 skorstein. Landhandelen er nå innebygd i Finstad legesenter, og det er søndre del som er det opprinnelige. Nordre del (nyere) gir estetisk kvalitet til området.

13.4.18. Nedre Finstad gård, Hovedbygningen: 98/28

Historikk:

(Se 13.4.17)

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **C**.

Det gårdsmiljøet som hovedbygningen opprinnelig var del av, er borte, men bygningen gir både estetisk og kulturhistorisk kvalitet til området gjennom sin utforming og alder.

Bygningen brukes og er i god stand.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er i 1 ½ etg. og kledd med over- og underliggerbord. Det er 2 skorsteiner, og grunnmuren er av naturstein med bindemiddel. Det er kjeller med ganghøyde.

13.4.19. Øvre Feiring gård, våningshus og stabbur: 93/2

Historikk:

Feiring ble trolig ryddet i sen vikingtid, og lå øde i seinmiddelalderen. Gården Feiring ble delt i 1774 i Øvre og Nedre Feiring. Våningshuset er bygd i 1863-1864, men det er uvisst når stabburet ble bygd.

Verdivurdering:

- Våningshuset: Bevaringskategori **C**.
Våningshuset er ombygd i 1913, 1978, og innenfor de seneste år. Det opprinnelige preget er en del svekket ved at nye elementer virker fremmed på huset og den opprinnelige karakteren.
- Stabbur: Bevaringskategori: **C**.
Stabburet er trolig fra etter 1850. Stabburet er en del av gårdstunet Øvre Feiring, og dermed en viktig del av kulturlandskapet som gården Øvre Feiring er en del av.

Tunet har opprettholdt tradisjonelt preg da det også er øvrige bygninger knyttet til gårdsdrift. Bygningene former til sammen et tradisjonelt firkant-tun som lokaliseres til en forhøyning i landskapet.

Bygningskarakteristikk:

- Våningshuset er i både lafteverk og reisverk, og er kledd med vertikal trepanel med over- og underliggende bord. Grunnmuren er naturstein med bindemiddel, og det er kjeller i ganghøyde under bygningen. Taket er saltak med pulttak på karnapp, og er tekket med glasert krum teglstein. Bygningen er i 1 ½ etg. og har to skorsteiner.
- Stabburet er i lafteverk uten fasadekledning. Det står på pilarer av sementstein og tre. Taket er saltak tekket med plater av aluminium, og bygningen er i 1 ½ etg.

13.4.20. Feiringhagen, våningshus, stabbur, stall: 93/3

Historikk:

Feiringhagen var husmannsplass under Feiring og plassnavnet opptrer fra 1762. Feiringhagen opphørte som husmannsplass i 1840, og en del av dette huset er antagelig det som stod her da. Det ble ombygd i 1860, 1880 og i 1960. I tidsrommet 1960 – 1990 har det foregått noen endringer på bygningene. Tidligere var låve og fjøs bygd sammen. Fjøset er nå revet men erstattet av nytt bygg som er utvidet i forhold til det opprinnelige. Rundt 1970 ble stallen endret. Tidligere byggeskikk er likevel opprettholdt ved at det nye bygget blir plassert forhold til øvrige bygninger og den opprinnelige tunkarakteren.

Verdivurdering:

- Våningshuset: Bevaringskategori **C**.
Våningshuset vurderes å ha verdi som del av det kulturmiljøet og kulturlandskapet som Feiringhagen er en del av mot sør, sørøst og sørvest. Våningshusene på Feiringhagen, Nedre Feiring og Finstadenga har bygningsdetaljer som for eksempel vindu i

bygningens halvetasje som samsvarer i de tre bygningene og forteller om samtidighet i oppsetting med mer. Samsvaret i byggestilen danner en sammenheng mellom gårdsmiljøene Nedre Feiring, Feiringhagen og Finstadenga. Det kan være negativt for opplevelsen at gården ligger så tett på ny bebyggelse i nord. Jordene nord for Feiringhagen ligger mellom tett bebyggelse.

- Stabbur: Bevaringskategori **C**.
Stabburet vurderes å ha verdi som del av det kulturmiljøet og kulturlandskapet som Feiringhagen er en del av. Trolig har også stabburet stått siden 1840.
- Stall: Bevaringskategori **C**.
Stallen vurderes å ha verdi som del av det kulturmiljøet og kulturlandskapet som Feiringhagen er en del av.

Bygningskarakteristikk:

- Våningshuset: 1. etg. er i lafteverk, og resten er i reisverk. Veggene er kledd med både over- og underliggerpanel og bord kant i kant med høvlet profilering, og bygningen er i 1 ½ etg. Rundt 1990 ble det lagt ny panel på deler av bygningen Grunnmuren er av naturstein med bindemiddel og det er kjeller under deler av huset. Rundt 1960 ble hovedparten av vinduene skiftet ut og det ble samtidig foretatt takoppløft på vestsiden, bygget nytt inngangsparti samt påbygd bryggerhus på nord og østsiden.
- Stabburet er i lafteverk (sinklaft) og står på stående trepeler. Bygningen har ikke bordkledning og den viser den svake utkravingen som er typisk for mange av stabburene som er påvirket fra Telemark. Taket er saltak tekket med krum, uglasert takstein. Den er bygget i 1 ½ etg. og ombygd til korntørke i begynnelsen av 1960-årene. Stabburet har inngang på gavlsiden. Bygningen er i fremskredet forfall ved søndre vegg.
- Stallen er bygget i reisverk og kledd med låvepanel. Den står på pilarer av naturstein uten bindemiddel. Taket er saltak tekket med stål, bølgeplater. Bygningen er i 1 ½ etg. Feiringhagen ligger tett på ny bebyggelse i nord som står i kontrast til gården.

13.4.21. Nedre Feiring, hovedbygning: 93/1

Historikk:

Feiring er trolig ryddet i sein vikingtid og gården lå øde i seinmiddelalderen. Gården Feiring ble delt i 1774, og huset er trolig fra før dette. Husene på Feiring er gamle. Våningshuset på Nedre Feiring ble ca. 1880 ombygd fra 1 til 1 ½ etg. Tidligere var det både låve, stabbur, drengestue, kjone på gården samt en linmølle nede ved Losbyelva.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **B**.

Bygningen inngår i Losbydalen spesialområde, og den har høy alder. Bygningen er i særskilt dårlig forfatning, og et omfattende restaureringsarbeid må igangsettes snarest dersom bygningen skal være til å redde fra å falle sammen. Bygningen er ved sin plassering i kulturlandskapet, sin historiske forankring samt alder av høy lokal kulturhistorisk verdi.

Bygningskarakteristikk:

Bygningen er i laftet tømmer kledd med vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. Bygningen står på en grunnmur av fuget naturstein. Taket er saltak tekket delvis med aluminiumsplater og delvis med uglasert krum teglstein. Bygningen er i 1 ½ etg. og har to skorsteiner.

13.4.22. Finstadenga, husmannsstue: 98/3

Historikk:

Finstadenga var husmannsplass under Øvre Finstad, og plassnavn opptrer fra 1706. Finstadenga ble lagt ned som plass ca 1910. Det har opprinnelig vært grue på kjøkkenet. Uthus er bygd etter 1950.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **C**.

Finstadenga er viktig i det miljøet som preger kulturlandskapet *Feiring/Feiringhagen*, bl.a. på grunn av likhet i byggestil, samtidighet i oppsetting av bygningene og geografisk nærhet mellom bygningene.. Bygningen er muligens fra 1706, og har derfor også høy aldersverdi.

Bygningskarakteristikk:

Bygningens 1 etg. er laftet. ½ etg. er påbygd senere. Bygningen er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord og vertikalt trepanel som er høvlet og pløyd. Taket er saltak tekket med uglasert krum teglstein. Grunnmuren er naturstein med bindemiddel.

13.4.23. Øvre Finstad, stabbur: 98/3

Historikk:

Finstad ble trolig ryddet i tidlig vikingtid og var selvstendig bruk i ødetiden. Gården har hatt kvern fra siste halvdel av 1600-tallet. I følge eier er stabburet fra tidlig 1800 tall.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Stabburet står i gårdsmiljø hvor øvrige bygninger er av nyere dato grunnet brann på gården. Området rundt gården er preget av at det ligger tett opp til nyere bebyggelse.

Bygningskarakteristikk:

Tunet utgjør et tradisjonelt firkant-tun, hvor stabburet tilsvarer en vegg i tunet. Plassering og størrelse på låve gjør tunet avlangt. Stabburet står på 6 pilarer av naturstein uten bindemiddel. Det er lafteverk i bygningskonstruksjonen, og bygningen er kledd med bordkledning: Øst og vest: vertikalt trepanel høvlet og pløyd. Nord og sør: vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Stabburet er i 1 ½ etg.

13.4.24. Nesbu/ Nes Nordre våningshus: 88/6

Historikk:

Husene på Nes ligger på et høydedrag. Nes (av Nes, neset) hører til blant bygdas eldste gårder og kan være ryddet langt tilbake i eldre jernalder. Gården lå ikke øde i seinmiddelalderen, men holdt seg som selvstendig bruk gjennom ødetiden. I 1737 ble gården delt i to, Nes Søndre og Nordre. På Nes Nordre stod det til år 1900 ei lita tømmerstue. Våningshuset ble i 1900 bygget til den allerede eksisterende tømmerstua. Gnr. 88/6 har bruksnavn "Nesbu", og huset som i dag står på 88/6 kan ha vært våningshuset på eiendommen 88/2. Det var tidligere fjøs (1910) og låve (1915) på gården. Nå er det bare våningshuset som står igjen. Gården har hatt seter sammen med Feiring og Skårer: Feiringsetra.

Verdivurdering:

Bevaringskategori C.

Våningshuset slik det ser ut i dag er hovedsakelig knyttet til den bygningen som ble bygget i 1900. Det gårdsmiljøet som tilhørte Nes Nordre er i dag borte, og våningshuset ligger i et område som hovedsakelig består av bygninger på Nes Søndre samt enkelte nyere bygninger. Våningshuset tilfører likevel gårdsmiljøet en kulturhistorisk dimensjon.

Bygningskarakteristikk

Bygningen er satt opp i lafteverk/knutelaft. Den er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Tømmerinngangen i 1 etg er fra 1876, og i 1900 ble det bygget til mot øst, samt ½ etg. Det er i senere tid bygget til inngangsparti. Tram ble bygget inn i 1967. Taket er saltak tekket med krum tegl takstein og det er 2 skorsteiner.

13.4.25. Nes Søndre: våningshus: 88/1

Historikk:

(Se 13.4.24)

Våningshuset på Nes Søndre ble bygd i 1855, fjøset i 1888 og låve med stall i 1924. Gården har hatt seter sammen med Feiring og Skårer: Feiringsetra. Gården har hatt en husmannsplass, Neslia under Nes Søndre.

Verdivurdering:

Bevaringskategori C.

Våningshuset er en del av et gårdsmiljø med nyere bygninger og hvor det fremdeles blir bygget nytt. Bygningene i området består både av bygninger tilknyttet gårdsdrift og uavhengige bygninger tilknyttet boligformål. Huset og miljøet som huset står i, er noe endret fra det opprinnelige. Bygningen er viktig i sine omgivelser, da den tilfører gårdsanlegget en kulturhistorisk dimensjon og fremhever gårdens kontinuitet.

Bygningskarakteristikk

Bygningen var opprinnelig i 1 ½ etg. hvor 1. etg. er laftet. Det ble senere bygd på en ekstra etg. i reisverk. Bygningen er i 2 etg. og øverste del ble bygd til i 1961. Bygningen er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord. Grunnmuren er i naturstein med bindemiddel. Det er kjeller med ganghøyde og 2/3 kjeller (kryperom) i deler av huset. Taket er saltak tekket med hoggen skifer. Det er 1 skorstein, opprinnelig var det 2.

13.5. Øvrige kulturminner

13.5.1. Fredheim skole: 95/5

Historikk:

Fredheim skole ble ferdig og tatt i bruk 6 jan. 1913 og tok over etter Losby Bruks skole. Skolen rommet kretsene fra og med Losby til og med Kirkerudbråtan, Feiring, Finstad og Hauger. Den ble brukt som grendeskole frem til 1985. Fredheim og Solheim skoler ble bygget på samme tid, men Solheim ble noe større enn Fredheim. Skolene ble bygget da Lørenskog var ny som kommune. På samme tid som de nye skolene stod ferdige, fikk man i Lørenskog en stor økning i antall innflyttere. Skolen er levert av Strømmen Trævarefabrik og ble tegnet av arkitekt Olav Olson som var fabrikkens faste arkitekt fra 1899-1919. Skolen må ses som et av hans hovedverk og er dermed av nasjonal industrihistorisk interesse.

Bevaringsverdi:

Bevaringskategori **A**.

Fredheim skole er viktig i forhold til Lørenskogs skole- og kommunehistorie, og den kan sammen med Solheim skole også symbolisere strømninger i tiden da Lørenskog ble selvstendig kommune. Videre har skolebygget arkitektoniske kvaliteter som viser til den arkitektur som preget offentlige bygg i perioden (jugendpreg), samt at bygget er bærer av industrihistoriske kvaliteter som et produkt fra Strømmen Trævarefabrik. Som skolebygg er Fredheim et viktig element for tilhørighet til området, og dermed også viktig for identitetsskapelse med bakgrunn i stedet.

Bygningskarakteristikk:

Fredheim skole er godt vedlikeholdt med opprinnelige eksteriørmessige detaljer i jugendstil intakt. Bygningen er en staselig bygning i 2 etg. Den har grunnmur av naturstein med bindemiddel og kjeller med ganghøyde. Bygningen er kledd med vertikalt trepanel med over- og underliggerbord, og det er to innganger. Taket er halvvalmet mansardtak kledd med skifer/plater og det er to skorsteiner. Grunnflaten er bygget som en T.

13.6. Revne bygninger og gårdsanlegg

100/6: Berger gårdstun: våningshus, stabbur og uthus (låve, fjøs, skjul og grisehus).

98/3: Finstadåsen, husmannsstue.

13.7. Registrerte husmannsplasser/tufter:

98/3: Tuft etter bekkverk, Øvre Finstad: Revet på 1800 tallet. Planens form og hovedmål kan ikke rekonstrueres.

98/3: Fjellheim, husmannsplass under Øvre Finstad: Nytt hus satt opp på stedet.

94/1: Sørliia, husmannsplass.

94/1: Sollia husmannsplass. (Ukjent plassering/mangler opplysninger).

Ukjent gårds- og bruksnummer: Skillebekk husmannsplass (Mangler kartfesting og øvrige opplysninger).

14. Delområde 10: Bjørndalen/Lysås/Nordli

14.1. Områdebeskrivelse

Området grenser til Oslo i øst og omfatter skog/markaområde som i kommuneplanen er satt av til LNF-område hvor friluftsliv dominerer. Det er et sammenhengende kulturlandskap i markert elvedal øst for Elvågavassdraget. Ellingsrudelva drenerer nordover mot Langvannet og Fjellhamarelva, og den er grensen mellom Lørenskog og Oslo.

Elvåganavnet henger sammen med Élivágar (fra Edda, den mytiske grenseelv mellom jotnenes og menneskenes verden), og i folketroen levde jotner og æser i skogsområder i Lørenskog. Jotnen Hyme – med sin nihundre hoders kone – bodde etter Edda i Losbyskogen.

Bjørndalsåsen og åsene sør for denne avgrensner et nytt landskapsrom hvor Bjørndalen gård og Nyborg er sentrale element i dette landskapsrommet.

I overgangen mellom tettbygd område (Delområde 4) og skog/Marka, preges landskapet av spredt bebyggelse med enkelte gårdsbruk.

Delområdet inneholder en del ruiner etter husmannsplasser som til dels er vanskelig å lokalisere nøyaktig og det er en rekke ruiner etter sag-, mølle- og teglverksindustri som var i bruk på 1700-1800 tallet. I området finner vi derfor også tekniske kulturminner langs store deler av Ellingsrudelva og Elvåga.

14.2. Fornminneregistrerte kulturminner

I Fornminneregisteret er deler av industriminne registrert som *ikke fredet*:

Mur etter fløtningsanlegg Nordre Elvåga.

Demning, mur, Kvernåsen Nuggerud.

Dyrkningsspor/tuft/rydningsrøys Søndre Skytten.

Dyrkningsspor/tuft/rydningsrøys Nedre Skytten.

14.3. Kulturlandskap

I området er det registrert høy kulturhistorisk verdi i anleggsområdet langs Ellingsrudelva hvor det er rester etter sag-, mølle- og teglverksindustri. Bjørndalen gård med områder av gjenopptatt beitearealer, vurderes også å være av høy kulturhistorisk verdi.³⁷ I tillegg vil planen fremheve kulturlandskapet *Nyborg* og *Jonsrud* av høy kulturhistorisk kvalitet.

I Mølleråsen er det rester etter møllerbolig, og i området finnes også en mer sjelden vegetasjon bl.a. med mange store, gamle lønnetrær, rogn, osp, bjørk, hassel og einer.³⁸ På Åkerholmen like nord for Bjerkelunden i Bjørndalen ligger ei steinrøys som muligvis kan

³⁷ Vurdering foretatt av "Landskapsanalyse av jordbrukslandskapet i Lørenskog", foretatt av Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold, 2001 på oppdrag fra Lørenskog kommune.

³⁸ "Landskapsanalyse av jordbrukslandskapet i Lørenskog", foretatt av Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold, 2001, på oppdrag fra Lørenskog kommune. s. 56.

være rester etter grunnmur på et hus. Det kan også være ei rydningsrøys da det er flere steinrøyser i ytterkant av åkrene nord for Bjerkelunden. Her er det også rester etter et gammelt veifar.

Tunet på Bjørndalen er det eneste tunet i delområdet som er registrert som tun med den opprinnelige bygningsstrukturen intakt. Tunet på Nyborg er etter eldre fotografier (1910) å dømme, også av eldre karakter, hvor uthusene har stått slik de står i dag.

På Lysås-Nordli finner man rester etter husmannsplass der gårdsveien svinger nordover.

14.3.1. Anlegg i Ellingsrudelva:

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **B.**

Området i Ellingsrudelv-vassdraget hvor det er rester etter sag-, tegl-, og møllevirksomhet er et kulturlandskap hvor sammenheng og miljø er viktig for forståelsen av anleggets omfang og funksjon. Her finner vi også elveforbygninger, rester etter bru samt veifar og andre spor i landskapet etter utnyttelse av landskapet til industriformål. Ruinanlegget er spor etter viktige deler av menneskers virksomhet i Lørenskog og omegn, og kulturlandskapet strekker seg over områder i både Lørenskog og Oslo kommuner. Man må derfor se det som at dette kulturlandskapet har interesse både i lokal og regional sammenheng.

Beskrivelse og karakteristikk:

Som nevnt, hadde den virksomheten som kjøpmann Even Steen bygde opp på Mølleråsen ved Elvåga (under Søndre Hauger), et stort format.

På Rabben ved Mølleråsen bygde kjøpmann Steen et teglverk som i 1805 fikk en samlet takst på 5000 dlr., teglmesterens bolig "Tilfredshet" innregnet. Leiremøllen stod på pilarer av gråstein og var på 3 etg. Det fantes også et tørkehus og en mursteinsbane hvor de ferske steinene fikk sin første tørk. Til anlegget hørte også et såkalt "bjergningshus"³⁹ og et lagerhus. Det var videre bygget et møllehus i 5 etg. hvorav de tre nederste var i gråstein. Møllen ble revet år 1819, og på det tidspunkt var anlegget sunket mye i verdi. Møllen må ha blitt bygd opp igjen, for den er registrert nedbrent i 1824.

Nedenfor grunnmuren etter møllehuset kan man se tydelige rester etter fundamenter til to sagbruk. Ellingsrudelva hadde på samme tid både en mølle, to sagbruk og et teglverk.

Det vesle sagbruket rett vest for Bjørndalen, ble nevnt i 1816 da sønnen Iver Steen hadde overtatt driften etter faren.

- Ruin etter teglverk, Lysås-Nordli/Bjørndalen, Registrert i Fornminneregisteret og i SEFRAK⁴⁰: fornminnebeskrivelsen forteller om en vei som fører opp på åsen hvor det finnes flere overgrodde oppmuringer og teglrester. Det beskrives videre at det er en del

³⁹ Hus der de tørkede leiresteinene ble lagt før de kom i ovnen.

⁴⁰ Fornminneregistrert som 31558, Registrert på økonomisk kartverk som: 011193. SEFRAK- registrert som 0230 008 004.

oppmuringer ved åsens vestsida. Veien er i dag trolig gjengrodd, og det er ikke mulig å lokalisere ruinen nøyaktig.

- Mølleruiner/sagruiner i Bjørndalen og hele ruinmiljøet etter mølleanlegget. Det er skrevet om rester etter gammel vei, som i dag kan beskrives mer som sti. Det er i dag vanskelig å lokalisere mer enn én demning: steinkistedemningen på sørsida av planke lagt ut til bru. Der planken er lagt ut til bru er det for øvrig stein på begge sider av elva, noe som kan tyde på at det tidligere kan ha vært en oppdemning eller ei bru der. SEFRAK forteller om en mølledam med bru av trestokker som er sterkt ødelagt. Rest etter demning –stein og stokker ligger tvers over elva. Dette kan også tyde på at vi har å gjøre med en rest etter demning der hvor stokken i dag er lagt ut til bru.⁴¹
- Ruin etter møllerbolig, Mølleråsen, Bjørndalen: Ruiner etter møllerboligen er plassert på åsen øst for steinkistedemningen. På plassen er det spor etter brann i treverk, det ligger tegl og murstein på plassen. Landskapet viser at det har gått en vei fra huset opp på åsen nord for ruinen. Enkelte steder på stien er det tydelige spor etter anlagt vei. I området er det noen samlinger med stein i dagen samt et område med gress hvor det ikke vokser trær.⁴²
- Ruin etter sag (?) mølle/mølledam i Bjørndalen: SEFRAK-registreringen er uklar på om dette (0230008007) er ruiner etter sag eller mølle.⁴³
- Ruin etter sag, Bjørndalen: 0230008009⁴⁴.
- Damanlegg, Nordre Elvåga: Demningen ved Nordre Elvåga er registrert i SEFRAK-registeret, men ikke i Fornminneregisteret.

⁴¹ Det er i SEFRAK registrert to miljø på dette nummeret 0230 008 005:

Det kommer av at det først ble skrevet løpenummer med 179 a og b på disse som senere er rettet til 5 på begge. Den ene registreringen tar for seg hele anlegget med demninger, mens den andre kun tar for seg pilarene. Hele miljøet er beskrevet i Fornminneregisteret på nummer 011193 (Fylkets nummer) eller 31558 (Askeladdens nye nummer) med vernestatus *ikke fredet*, hvor det trekkes frem at det er rester etter minst tre demninger, en rekke steinpillarer trolig rester etter sagbruk og rester etter gammel vei langs østsida av elva.

⁴² Ut fra disse opplysningene er det trolig dette huset Fornminneregisteret har registrert som 011193 (fylkets nummer) og 31558 (Askeladden/riksantikvarens nye nummer) med vernestatus *ikke fredet*, der registeret beskriver restene etter en nedlagt husmannsplass i S – skråningen av åsen (kalt Møllerstua), hvor det også er spor etter gammel dyrket mark, enkelte rydningsrøyser og en hustuft. I SEFRAK er det også registrert en husmannsplass (0230008003) som ikke passer til beskrivelsene av Møllerboligen. Det er uvisst hvorvidt Møllerboligen i fornminneregistreringen har blandet de to plassene sammen eller om Møllerboligen har vært en husmannsplass. Det har ikke i manns minne vært mer enn et hus på stedet. 0230008006.

⁴³ Dette er trolig dette kulturminnet som er beskrevet i Fornminnebeskrivelse nr 011194 (Fylkets nummer) 11846 (Askeladdens nye nummersystem) med vernestatus *ikke fredet*. Det blir her beskrevet rester etter 8 pilarer av stein, tørrmurt som står parvis nedover et steinete stryk. Pilarene har med unntak av én, kvadratisk grunn og toppflate. Her er vegetasjonen så tett at det er vanskelig å ta seg frem til ruinene, men slik man kan se det, samsvarer trolig 0230008007 med beskrivelsen av 011194/11846.

⁴⁴ SEFRAK har registrert til sammen to anlegg (0230008007 og 0230008008) i Bjørndalen hvor det ikke er mulig å lokalisere nøyaktig hvor ruinene er. Fornminneregisteret har registrert to kulturminner med status *ikke fredet* på nummer 011194 (fylkets system) 11846 (Askeladdens nye nummersystem) hvor det er en mulighet for at denne ruinen kan være en av de to x som svarer til Fornminneregisterets nummerering. (Dette er vanskelig å tyde også fordi fornminnebeskrivelsen kun tar for seg et enkeltminne: mur hvor beskrivelsen svarer til 0230008007, men hvor det i tillegg er avmerket to stk x på kartet: Øk. Kartverk CP 045-5-4).

14.3.2. Kulturlandskapet Jonsrud

Beskrivelse og karakteristik:

I tillegg til objektene registrert i SEFRAK- registeret, finnes det flere steingarder i området, og landskapet i skråning vest for tunet viser tydelige spor etter å ha vært brukt til beite, men som senere er blitt beplanta med trær. Plassen Jonsrud oppleves som et mer avgrenset helhetlig kulturlandskap fordi veien fører opp til plassen hvor tverrgående steingarder på hver side av veien fremhever en inngang til området. Videre avgrenses tunet i øst av bratt skråning og tett skog, hvor nedsiden (vest) av veien/tunet inneholder et platå med tidligere beite som er blitt beplantet og fungerer som en overgang mellom tun og skog. I sørenden av tunet fortsetter veien inn mot nyere hytter. Søndre del av området (rett nord for nye hytter) er nevnt på enkelte kart som Torvmyra.

Verdivurdering:

Bevaringskategori: **B**

Plassen Jonsrud har opprettholdt kvaliteter som for eksempel tydelige spor etter ulike type drift/næring på en måte som vi sjeldnere finner på andre husmannsplasser i Lørenskog. Plassen viser en endring i bruk av mark fra husdyrhold/dyrking til beplantning av skog. Deler av steingard finnes som spor etter en inngjerding av plassen og former en tydelig inngang til tunet. Noe som også gjør Jonsrud særlig spesiell som husmannsplass i Lørenskog, er bl.a. at denne plassen også i våre dager er skjermet mot innsyn fra nyere bebyggelse. Dette gjør at man får en unik opplevelse av stedet som plass, og her vil opplevelsesverdien stå sterkt i verdivurderingen av husmannsplassen. En utbygging synlig i området vil være ødeleggende for den opplevelseskvaliteten som Jonsrud i dag er bærer av.

14.3.3. Kulturlandskapet Bjørndalen/Nyborg

Beskrivelse:

I tillegg til bygningene, inneholder omgivelsene/kulturlandskapet rundt Nyborg viktige kvaliteter. I skråningen sydvest for bolighuset Nyborg (97/9) er det aldri gjødslet med kunstgjødsel, kun med organisk gjødsel. Dette medfører en flora som iflg. eier er unik i forhold til resten av Lørenskog. Siste Sjanse – rapport 2002-6 (Terje Blindheim), opplyser om Bjørndalen at det her er naturbeitemark – lokalt viktig, gammelt kulturlandskap hvor beite er gjenopptatt. Ant. rødlistede karplanter, vilt eller andre rødlistede arter er 0. I tillegg rommer eiendommen rester etter skigard, gammel vei samt steingjerde/steinmur der hvor veien er lagt mellom gårdene. Uthusene på de to gårdene (Nyborg og Bjørndalen) er sammenbygd og fordi gårdene ligger tett på hverandre og har samme type formspråk, er dette med på å gi stedet en særlig karakter som er verdt å ta vare på. Gårdsmiljøet formet av de to gårdene, ligger i et kulturlandskap hvor beitedrift er gjenopptatt. Kulturlandskapet rundt er viktig for helhetsoppfattelsen av gårdsmiljøet. Det at Bjørndalen og Nyborg gårdsmiljøer ligger så nært hverandre geografisk, og at man her ser kulturlandskapet som et enhetlig beiteareal, gjør at de to gårdsmiljøene inkludert kulturlandskapet rundt bør ses som et helhetlig kulturmiljø og eventuelle endringer i forhold til riving/nybygg bør vurderes i forhold til denne helheten som her blir dannet.

Verdivurdering av området Bjørndalen/Nyborg:

Bevaringskategori **B**.

Bruken av eiendomsområdet 97/9 opp gjennom tidene har satt spor som viser kulturmark før kunstgjødselens innpass i landbruket. Dette tilfører kulturmarka autentisitetetsverdi. Området rundt gården har gjenopptatt beitefunksjon, noe som er et viktig element for de kvalitetene området inneholdt samt den opplevelsen man får av gården. Bygningsmassen hver for seg og de to gårdene sett sammenheng, utgjør også en helhet som gir stedet kvalitet. Bygningstiljøet i seg selv og som del i et større kulturlandskap er viktig for opplevelsen av området.

Uthusbygningene er interessante fordi disse skiller seg fra den måten uthus generelt er utformet i det øvrige Lørenskog og det som preger vårt bilde av uthus på Romerike, hvor vi typisk ser en enhetlig driftsbygning med flere funksjoner under samme tak. Bygningsmassen her viser en annen arkitektur innen uthus, med en rekke sammenbygde bygninger der hver funksjon kan leses ut av bygningens ytre. Denne byggeskikken er eldre enn skikken med å bygge store driftsbygninger. Dette gir grunnlag for opplevelse samt viser variasjon i måter å bygge på med tanke på utnyttelse av næringsgrunnet. Dette miljøet kan dermed også ses som en kilde til kunnskap, og vurderes her som viktig både i lokal og regional sammenheng. På denne bakgrunn foreslås eiendommene 97/9, 97/104 og 96/2 inkl gårdsbebyggelse og beitemark å inngå i en reguleringsplan for området med bestemmelser som ivaretar stedets karakter, (inkl. bygningers form, størrelsesforhold og plassering).

14.4. SEFRAK-registrerte kulturminner

14.4.1. Nyborg, bolighus: 97/9

Historikk og beskrivelse:

Nyborg ble etter midten av 1800-tallet skilt ut som eget bnr. fra Nordre Hauger. Det var husmann på Nyborg fra ca. 1760 og plassen ble nedlagt i 1890 og iflg. eier er eldste del (kjøkken og stue, 1 etg) fra 1700 tallet. Gårdsmiljøet på Nyborg ligger i et område satt av til landbruks-, natur- og friluftsområde hvor friluftsliv er dominerende, markaområde.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Bolighuset er som eneste bygningen på gården registrert i SEFRAK-registeret og har registreringsnr: 0230008012, og eldste del tidfestes til 1700 tallet.

Miljøet som bolighuset er en del av både bygningsmessig og landskapsmessig, spiller stor rolle for de kvalitetene som bygningen representerer. Et fotografi fra 1910 viser at de øvrige bygningene (stabbur og vedskjul, låve, fjøs/grisehus/hønsehus) stod på plassen tidlig på 1900 tallet, og disse har derfor fulgt stedet i lang tid og utgjør viktige deler av miljøet på Nyborg samt det kulturlandskapet som Nyborg er en del av. Uthusene er sammenbygd slik vi også finner det ved Bjørndalen gårdstun, og fordi disse to gårdene ligger tett på hverandre og har samme type formspråk, er dette med på å gi stedet en særlig karakter som er verdt å ta vare på.

Bygningskarakteristikk

Bolighuset har vært gjennom flere endringer i form og uttrykk, og har nylig gjennomgått/gjennomgår en restaurering tilbake til et av de tidligere arkitektonisk uttrykkene med trekk fra sveitserstilen. Omkrets viktig for opplevelsen: eiendommen 97/9 øst for elv, eiendom 97/104 samt eiendom 96/2 Bjørndalen gårdstun og jordene nord og nordvest for gårdstunet. Huset er laftet i gran, rundtømmer. Det er i 1 ½ etg. og kledt med staffpanel. Oppgang til og selve ½ etg. er bygd i 1918. Bygningen ble ombygd mot vest ca.1929, men er restaurert tilbake til utforming fra tiden før dette. Grunnmuren er naturstein med bindemiddel og det er kjeller under deler av stua. Taket er korsbygd saltak tekket med plater. Det er 1 skorstein.

14.4.2. Bjørndalen: Våningshus, Hønsehus/grisehus, fjøs, stall og låve, stabbur, utedo, 96/2

Historikk og beskrivelse:

Bjørndalen var tidligere husmannsplass under Søndre Hauger. Plassnavnet opptrer fra 1739, men plassen ble senere skylddelt som eget bnr. På gården er våningshus, hønsehus/grisehus, fjøs og låve, stabbur, utedo samt gårdstunet registrert i SEFRAK-registeret med nr. fra 0230008013 til 023000819.

Verdivurdering:

Bevaringskategori **B**.

Bjørndalen gårdstun er et helhetlig tun hvor den eldre byggeskikken er opprettholdt, og hver for seg og samlet vurderes bygningene derfor til bevaringskategori B. Flere uthus er bygget sammen i rekke hvor funksjonen kan leses ut av hver bygning. Gårdstunets bygninger er plassert i forhold til hverandre på en måte som utgjør et forholdsvis lukket firkant-tun. Tunet er et eldre gårdstun i kulturlandskapet og ses også av riksantikvaren som interessant. Drengestue/bryggerhus på tunet er revet og erstattet av nybygget kårbolig som opprettholder det helhetlige miljøet: Ny bygning lar våningshuset være det største huset på gården. Kårboligen opprettholder 1 ½ etg. hvor dette blir tydeliggjort i bygningens fasade, og hvor den eksisterende byggeskikken i tunet for øvrig følges. Tunet er spesielt fordi det er bevart mange mindre hus og fordi det viser hvor godt eldre tun er tilpasset terrenget. Rekken med uthus er i svært dårlig forfatning og står i fare for å bli revet i fremtiden. Eventuelle endringer på gården bør samsvare med den form tunet og bygningene har i dag, slik at både form, størrelsesforhold og plassering i landskapet blir opprettholdt.

Bygningskarakteristikk:

Som på Nyborg, er uthusene her bygd sammen til et langt uthus hvor hver bygningsfunksjon kan leses ut av formspråket i bygningen. Veien kommer inn fra sør og går gjennom tunet og inn i Marka.

- Våningshuset har gjennomgått endring fra 1 etg. til 1 1/2 etg. ca. rundt 1900, og fremstår i dag med form og detaljering som hører hjemme i sveitserstilperioden. Bygningen har av SEFRAK-registrant blitt vurdert til å være fra 1600 tallet. Dette er avkreftet av Riksantikvaren i brev datert 25.09.00. Riksantikvaren vurderer bygningen til å være fra rundt midten/slutten av 1800 tallet, på bakgrunn av detaljer fra eldre fotografi. Våningshuset er laftet og kledt med staffpanel fra 1900. Grunnmuren er av

- naturstein både med og uten bindemiddel og det er kjeller under ½ av huset. Taket er korsbygd saltak tekket med stålplater som imiterer takstein. Bygningen har 1 skorstein.
- Hønsehus/grisehus: Trolig en av de eldste i rekken av uthus. Bygningen er laftet, er i 1 etg. og deler av bygningen er kledd med låvepanel, mens det meste av bygningen ikke har bordkledning. Grunnmuren er av steiner, disse er i dag sunket ned i leiregrunnen. Taket er saltak tekket med flat uglasert teglstein. Bygningen er i fremskredet forfall.
 - Fjøs: Bygningen er laftet, den er i 1 etg. og mønet samt endevegg er kledd med låvepanel. Grunnmuren er naturstein uten bindemiddel, og steinene er sunket i leiren/rast ut av form. Det er kjeller med ganghøyde under bygningen. Taket er saltak tekket med krum tegl takstein, uglasert. Bygningen er trolig en av de eldste i uthusrekken. Bygningen er i fremskredet forfall.
 - Stall og låve: Bygningen er trolig fra før 1870. Den gjennomgikk reparasjon i 1937. Bygningen har grindkonstruksjon, er i 1 ½ etg. og er kledd med låvepanel og over- og underliggerbord. Den hviler på pilarer av naturstein uten bindemiddel, og disse er rast og sunket i leirgrunnen. Taket er saltak tekket med eternitt og bølgeblikk.
 - Stabbur: Stabburet er laftet på samme måte som våningshus og fjøs (knutelaft), det er fra 1800 tallet og er bygget i 1 ½ etg. Bygget hviler på pilarer av naturstein uten bindemiddel.
 - Utedo: Utedoen er det yngste i uthusrekken. Det er satt opp i reisverk i 1 etg. og kledd med over- og underliggerbord. Grunnmuren var trolig stablesteiner som nå er sunket ned i leirgrunnen. Taket er pulttak tekket med krum teglstein. Den er i fremskredet forfall.

14.4.4. Jonsrud: Låve/fjøs, brønn og hytte: 97/7

Historikk og beskrivelse:

Tidligere husmannsplass Jonsrud, er registrert i SEFRAK-registeret med låve og fjøs, hytte, brønn og gårdstun, med nr. fra 0230008025 til 0230008028. Plassnavnet opptrer først etter midten av 1800 årene⁴⁵, og gårdstunet er trolig fra dette tidspunktet. Tunet har en form som gir inntrykk av lengde i stedet for et innringet/lukket firkant-tun, slik man finner det mange steder i Lørenskog. Låvens langsida og hyttas langsida følger østsida av den veien som fører videre inn til nyere hytter lenger sør på samme ås.

Verdivurdering:

Låve/fjøs: Bevaringskategori: **B**.

Hytte/husmannsstue: Bevaringskategori: **C**.

Brønn: Bevaringskategori: **C**.

Låve og fjøs på Jonsrud er i dårlig forfatning, og hytta bærer preg av ny tids materiale på en måte som bryter med opplevelsen av at vi har å gjøre med samme tidsperiode på de ulike bygningene. Som enkeltbygninger er derfor ikke bygningene på Jonsrud unike, men Jonsrud som plass har opprettholdt en rekke interessante kvaliteter som er spesielle for denne plassen, og som her må vurderes som et helhetlig kulturlandskap.

⁴⁵ Foss, Olav: *Lørenskog Gårdshistorien*, 1984, s 196

Bygningskarakteristikk:

- Låve og fjøs: Låven og fjøset er bygd sammen i vinkel. Fjøset er laftet i rundtømmer og er i 1 etg. Låven er kledd med over- og underliggerpanel samt låvepanel og er i 1 ½ etg. Grunnmur er i naturstein uten bindemiddel, og det er kjeller under låvedelen. Taket er saltak tekket med papp. Låven er i begynnende forfall, mens fjøset er i fremskredet forfall.
- Hytte (tidligere husmannsstue): Bygningen er laftet, den er i 1 etg. og kledd med horisontal trepanel, supanel. Bygningen har grunnmur av naturstein uten bindemiddel i nordre del, og den hviler på støpte pilarer i søndre del. Taket er saltak tekket med papp og det er 1 skorstein.
- Brønn: Brønnen er plassert inne på tunet øst for fjøs og nedenfor åsrygg. Den måler ca. 150-170 cm. i lengde og ca. 150 cm. i bredde.

14.5. Øvrige kulturminner i området

Planen fremmer ingen nye kulturminner i området.

14.6. Revne bygninger og gårdsanlegg

- 97/4: Ekerud gårdstun (bolighus, låve og fjøs og hytte). Revet etter SEFRAK-registrering.
- 103/2: Pålerud, bolighus. Revet etter SEFRAK-registrering.

14.7. Registrerte husmannsplasser/tufte

- 91/1: Nordre Skytten: Ruin etter husmannsstue: mål: ca. 10m x 6,4 m, en skorstein. Ruin der kjellermurene står igjen. Rester etter åpninger i muren, en i hvert rom. Antagelig ganghøyde i kjelleren. Rester etter murstein ved ruinen (pipe?) ca. 1 m tykke murer. Kjellervinduene er brede innerst og smalner utover. Rester etter oppmurt kant ca. 10-20 cm mot øst mot stor stein. Har muligens stått uthus inntil steinen, men ingen klar grunnmursform går frem av ruinen rundt steinen.
- 91/1: Søndre Skytten: Ruiner: Ligger på en lysning i skogen ikke langt fra Søndre Elvåga, vest, ca. 20 (?) m fra stien ruin av hus. Alder og funksjon er ukjent. Øst for stien ca. 20-30 (?) m rester etter brønn og en steinmur. Det var dampdrevet sag på Sør-Skytten. Dampkjelen ca. 4 m lang, 1,5m i diameter ligger fortsatt på stedet. Saga lå litt lenger inn enn enden på Sør-Elvåga. Dampkjelen fra saga som stod på Sør-Skytten ligger inne i småskogen.
- Ruin etter husmannsplass ved Nordli (Lysås – N): Ikke mulig nøyaktig å bestemme hvor huset har stått. Mye røyser og store steiner i området der husmannsplassen skal ha stått.

- 103/4: Ruin etter teglverk, på Rabben/Lysås-Nordli i Bjørndalen. Se kap. 14.3.1.
- 96/3 og Oslo: Mølleruiner/Sagruiner i Bjørndalen: Ser kap 14.3.1.
- 96/3: Ruin etter møllerbolig, Mølleråsen, Bjørndalen: Se kap 14.3.1.
- 96/2: Ruin etter sag (?) mølle/mølledam i Bjørndalen: Se kap 14.3.1.
- 96/2: Ruin etter sag, Bjørndalen: Se kap 14.3.1.
- 96/2 og Oslo: Damanlegg, Nordre Elvåga. Se kap 14.3.1.
- 96/9: Ruiner ved Toresplassen ved Nordre Elvåga. Sementfundament er eneste synlige spor av ruin etter virksomhet. Det har vært sag på stedet og fundamentet ligger ikke langt fra vannkanten, ca. 10-20 m. Lokalisering: Mellom 50-100 m nord for badeplass, i kryss mellom blå løype/tursti og rød/skiløype der hvor bakkenivå ligger på høyde med vannet. En ås på nordsiden og en ås på sørsiden av kulturminnet.
- 91/8: Ruin etter husmannsstue Skulerudtangen. Kjent før 1701, ukjent etter 1900. Det ble senere sagplass. Solgt til Losby i 1856 da Losby kjøpte ca. 3000 daa av Skulerud skog.

15. Kulturminner i Marka

Marka utgjør pr. i dag 69,6% av kommunens areal og er i hovedsak konsentrert i sør. Marka har opp gjennom tidene blitt brukt til bl.a. seterdrift for gårdene rundt om i Lørenskog. Videre har det innenfor Marka foregått omfattende sag og sagvirksomhet og særlig da mellom Nordre Krok vann og Mønevann og fra Elvåga og videre nedover Ellingsrudelva. Det er rester etter tømmervirksomhet langs vannene, både i form av oppdemninger som skulle regulere vannet med hensikt å skaffe driftsvann til saganleggene, ruiner etter saganlegg og navnesetting i terrenget som forteller om tidligere drift, med mer.

Innenfor Marka i sør er det ikke registrert automatisk fredete fornminner i Fornminneregisteret, men det er funnet spor etter steinalderboplass på et nes ved Nordre Krok vann på grensen mellom Lørenskog og Rælingen.

Anlegg ved Ellingsrudelva er beskrevet under kap. 14. Det er her beskrevet rester etter teglverk, sag- og møllevirksomhet fra Lysås/Nordli/Bjørndalen til demning nord ved Nordre Elvåga.

15.1. kulturminner knyttet til skogsindustri

15.1.1. Elvåga:

- Det er registrert ruiner ved Toresplassen /ukjent bruk, men som muligvis kan ha vært tilknyttet sagvirksomhet da det har vært damsag på stedet. Ruinene ligger i krysningspunkt mellom rød og blå sti, og er plassert 10-20 meter fra vannet. Ruinene utgjør sementfundament med to jernbolter.
- Det er registrert husmannsstue ved Skulerudtangen i Elvåga (91/8). Plassen ble senere sagplass og solgt til Losby i 1856. Plassen var kjent før 1701. Opplysninger om plassen mangler.
- Det er registrert ruiner etter husmannsstue ved Nord-Skytten (91/1). Kjellermurene (tørrmur) står igjen og tyder på at det var ganghøyde i kjelleren. Det er ca. 1 m tykke murer. Kjellervinduene er brede innerst og smalner utover.
- Det er registrert ruiner trolig etter dampdrevet sag på Søndre Skytten (91/1). Dampkjelen ca. 4 m lang, 1,5 m. i diameter og ligger fortsatt på stedet. Saga lå litt lenger sør for enden på Søndre Elvåga.

15.1.2. Demning, Nordre Krovann.

Historikk:

Ved utløpet av Nordre Krovann hadde Losby Bruk for svært lenge siden anlagt en demning for fløtning og regulering. Demningen var en tømmerkistedemning av tømmer/plank og stein, i en lengde på 50 m og med en reguleringshøyde på ca. 1,5 m. Det antas at Losby Bruk utbedret demningen med tømmerrenne av jern ca. 1945. Tømmerfløting er neppe utført siden rundt 1965, hvoretter demningen forfalt. I forbindelse med midlertidig vannforsyning fra Røyrivann (pumping til Drettvann), ble det i 1972 utført utbedringsarbeid. Bl.a. ble demningen tettet med plast, impregnerte plank og sementsekker. Etter noen år begynte dammen å lekke og forfalle.

Demningen ble fjernet av kommunen med tanke på å restaurere tømmerkistedemningen. Det er ikke gjort.

15.1.3. Demning: Tangen/Fløyta

Demningen er en tømmerkistedemning som finnes ca. 100 m sør for eksisterende demning i Fløyta.

15.1.4. Demning: Mønevann

Demningen er en steinkistedemning/tømmerkistedemning som i dag er plassert rett under badebroen på badeplassen.

15.1.5. Øvrige demninger:

Trolig er det også rester etter eldre demninger (steinkiste-/tømmerkistedemninger) ved Drettvann og Halssjøen der det også finnes nyere demninger.

15.1.6. Øvrige minner knyttet til skogsarbeid

Det har vært vanlig å sette opp koier til tømmerhoggerne. Røyrivannskoia (Lybeckerkoia⁴⁶) fra 1937 som ble bygget for skogsarbeiderne, er den eneste gjenværende av tidligere flere slike hytter i Losby skog. Stall og tørkerom for seletøy ved Røyrivannskoia, vitner også om andre driftsformer i en nær fortid.

15.2. Setre

De gårdene som ikke hadde egen skog har fra gammelt av hatt seter i Losby skog. Det var vanlig at man lot dyrene havne her. Det har stått mye strid om seterrettigheten, og etter 1850 har det ikke vært årvisst setring her. De aller fleste setrene i Østmarka ble drevet på 1800 tallet. Enkelte av setrene ble drevet helt frem til ca. 1940. I dag er det svært lite som minner om gamle setervoller, og spor i landskapet etter denne driften, vises som lysåpninger eller gjengrodde kratt. Enkelte steder kan en finne råttent tømmer, små steinhauger eller lignende som spor etter seterdriften. Lørenskog historielag foretok i 1976 og 1977 en registrering og fotodokumentasjon av setrene som er nevnt nedenfor. Setrene er avmerket på Lørenskogmarka turkart utgitt juni 1989. I tillegg til nedenfor nevnte setre, er Nordbysetra registrert. Nordbyseter ligger i Rælingen på nordspissen av Grinderen. (Det mangler opplysninger om hvem som hadde seterrettigheter her).

15.2.1. Feiringseter

Setra var i bruk frem til ca. 1860.

Brukere: Feiring, Nes, Skårer.

Setra lå på vestsiden av Røyrivann. De gamle seterhusene ble brent ned under 2. verdenskrig og nye er satt opp på stedet.⁴⁷

15.2.2. Løkenseter

Setra var i bruk til ca. 1850. I 1900 ble setra satt opp på ny og det ble igjen drift på setra. Siste gang det var dyrehold på setra var i 1900. Tufter er oppmålt på stedet.

Brukere: Finstad, Løken, Vallerud, Løkenhaugen, Rasta, Benterud, Berger, Masserud, Borgenhaug.

Setra lå sydvest for Svarttjernet.

⁴⁶ Navnet Lybeckerkoia skal komme av at tekstforfatteren til tegneserien om Jens von Bustenskjold, Sigurd Lybeck (1895-1975) bodde i koia i perioder.

⁴⁷ Informant: Ole Haug, Nes gård.

15.2.3. Liseter

Setra var i bruk frem til 1890 årene, og brukerne var Nordli og Sørli. Setra lå nordvest for Tonevann. Tufter er oppmålt på stedet.

15.2.4. Skulerudseter

Det er uvisst når den ble tatt i bruk. Brukere var Skulerud. Setra lå langs blåmerket sti nordvest for Halssjøen mot Skilledalen. Tufter er oppmålt på stedet.

15.2.5. Ryensetra

Setra var sameie for en del gårder på Lørenskog. Setra ble antagelig brukt på 1700 tallet. Nåværende hus ble bygd i 1940-1945 og eies av Losby.

15.2.6. Plåterudseter

Her var det seterdrift til ca. 1880. Brukere var Plåterud og Hammer. Setra lå ved Linfjellet øst for Bakkerud. Tufter er oppmålt på stedet.

15.2.7. Bårliseter

Setra ble brukt av Bårli, og den lå på en holme mellom Røyrivann og N. Krokvann på østsiden.

15.3. Øvrige kulturminner i marka:

Under annen verdenskrig (1940-1945) og da særlig mot slutten av krigen var Østmarka viktig for hjemmefronten (Milorg) både som treningsområde, flysliplasser, skjulesteder og flyktningerute mot Sverige.

16. Litteratur:

Alsvik, Ola: *Historien om Lørenskog, Myter og mennesker 1900-1990*, Utgitt av Lørenskog kommune 1998.

Christensen: Arne Lie: *Den norske byggeskikken. – Hus og boliger på landsbygda fra middelalder til vår egen tid*. Pax forlag. Oslo 1995.

Christensen: Arne Lie: *Det norske landskapet*. Pax forlag. Oslo 2002.

Christie: Sigrid og Håkon: *Norske Minnesmerker, Norges kirker, Akershus, Bind 1 og Bind 2, utgitt av riksantikvaren*, forlaget land og kirke. Oslo 1969.

Foss, Olav : *Lørenskog, Gårdshistorien*, Utgitt av Lørenskog kommune, 1960.

Foss, Olav: *Lørenskog, Bondesamfunn og forstad*, Utgitt av Lørenskog kommune 1956.

Hoemsnes, Ole N: *Fra husmannsplass til moderne industri – A/S Fjeldhammer Brug 100 år*, 1994.

Riksantikvaren: "Nasjonale verdier og vern av kulturmiljøer", Riksantikvarens notater 1-1993.

Saugstad, Even: *Østmarka fra A til Å*. 2000. Utgitt i samarbeid med Østmarkas venner. Frie Fuglers Forlag.

Lovverk, rapporter, artikler, planer og lignende:

- Akershus fylkeskommune: "Grøntstruktur Romerike", 2002.
- Akershus fylkesmuseum på oppdrag av Lørenskog kommune: "Museumsplan for Lørenskog kommune 2001-2005".
- Akershus fylkeskommune: "Rapport fra kulturminneregistrering i forbindelse med regulering ved Hammer mellom gnr.111/53, Lørenskog kommune, Akershus fylke. ØK-kart: CQ 045-5-1 v/Tina Mathiesen, Stab for samfunnsutvikling Akershus fylkeskommune 14.08.01".
- Blindheim, Terje/Siste Sjanse – Stiftelse for bevaring av biologisk mangfold: Rapport 2002-6: "Kartlegging og verdisetting av naturtyper i Lørenskog kommune".
- Det Kgl. Selskap for Norges vel v/Hanne Sickel: "Skjøtselsplan for kulturlandskapet på Bjørnholt Gård. Gnr/Bnr: 89/1, 2004.
- Det Kgl. Selskap for Norges vel v/Hanne Sickel: "Skjøtselsplan for kulturlandskapet på Losby Besøkgård. Gnr/Bnr: 91/1, 2004.
- Det Kgl. Selskap for Norges vel v/Hanne Sickel: "Skjøtselsplan for Østbyenga ravinen. Gnr/Bnr: 85/2, 2004.
- Fornminneregisteret. http://www.dokpro.uio.no/cgi-bin/fornminne_soek?DETAIL_id89424. Dato: 26.04.2004 og http://159.162.103.56/sok/enkeltsok_resultat.jsp?searchId=45n0n14zru9odtdcty2p5gei&.. Dato 17.02.04.

- Lov om kulturminner: Lov – 1978-06-09-50, sist endret: Lov-2003-01-31-9. <http://www.lovdatab.no/all/hl-19780609-050.html>. Dato: 09.02.04.
- Lørenskog kommune: "Lørenskog i et nytt årtusen Kommuneplan 2003-2014-2020", vedlegg "Samlet oversikt over mål og strategier", Planforslag til ny arealdel for perioden 2003-2020.
- Lørenskog kommune: "Planbeskrivelse reguleringsplan for Losbydalen spesialområde", plan nr. 43-8-03.
- Miljøverndepartementet: "Kulturminner og –miljøer". <http://odin.dep.no/md/norsk/tema/kulturminner/bn.html>. Dato 19.01.05.
- Miljøverndepartementet: "NOU 2002:1", <http://www.odin.dep.no/md/norsk/publ/utredninger/nou/022001-020006/index-hov001>
- Dato: 12.2.04.
- Plan- og bygningsloven. <http://www.lovdatab.no/all/tl-19850614-077-022.html>. Dato: 02.03.04.
- PBL-veileder. http://www.ra.no/publikasjoner/riksantikvarens_publikasjoner/veil_pbl
- Regionkontor Landbruk: "Landbrukets tiltaksstrategier i Lørenskog, Nittedal, Oslo, Rælingen og Skedsmo".
- SEFRAK: registreringsskjema for Lørenskog 1983-1985.
- SEFRAK: "Kulturminner i Lørenskog, SEFRAK-registrering".
- Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold på oppdrag fra Lørenskog kommune "Landskapsanalyse av jordbrukslandskapet i Lørenskog", 2001.

Riksantikvarens artikler:

- "Hva verner vi?" (<http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om-Riksantikvaren/Vernestrategi/?module=Article....07.02.05>).
- "Hvordan verner vi?" (<http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om-Riksantikvaren/Vernestrategi/?module=Article....07.02.05>).
- "Hvorfor verner vi?" (<http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om-Riksantikvaren/Vernestrategi/?module=Article....07.02.05>).

Øvrige kilder:

- Akershus fylkesmuseum v/ Kirsten Linde: "Skårer og Solheim – En samtidsdokumentasjon". Rapport utarbeidet på oppdrag for Lørenskog kommune 2003.
- Befaringsrapport etter befaring foretatt 17.01.96. Saksnr. 05/654.dok.2. (Lørenskog kommune, kulturtjenesten).
- Brev fra Akershus fylkeskommune sentraladministrasjonen, avdeling for regional utvikling, datert 13.04.05 til Arkitektene Astrup og Hellern AS: "Lørenskog kommune. Reguleringsplan for terminalanlegg for Posten Norge AS, Robsrud, bnr. 105/1 varsel. Sak: 05/224/5. Arkivdato 19. 04.05.
- Fakta om Lørenskog kommune, "Historie – gammel tid!", Mai 2001.

- Oslo Elveforum: "Oslo er byen med de syv elver – elver og bekker tilbake til byen, Ellingsrudelva helt i øst". <http://www.osloelveforum.org/Ellings/Elling.html>. 22.06.04.
- Grøner: "Lørenskog kommune, Dammer Mønevann og N. Krok vann i Losbyvassdraget, Beregning av dimensjonerende flom. Februar. 1995.
- Guttormsen, Siri L: "Mølla ved Nuggerud" i Akers Avis/Groruddalen, fredag 18. juni 2004.